

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

F.VIII.205

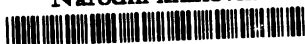
F VIII.

205.

NK Národní knihovna ČR
Historické fondy

F VIII 205

Národní knihovna

1003613049

Manuscript by Carolina B. B. B. B. B.
And Carolina B. B. B. B. B.

EPHRAIMI GERHARDI

**PHIL. ET J. V. D. AVLAE AC. REG. SAXO-VINAR.
ADVOC. ORDIN.**

DELINEATIO

IVRIS NATVRALIS

SIVE

DE

PRINCIPIIS IVSTI

LIBRI TRES.

**IN GRATIAM PRÆLECTIONVM
ACADEMICARVM**

EDITI

QVIBVS

FVNDAMENTA GENERALIA

DOCTRINAE DE DECORO

ACCESSERVNT.

J E N Æ,

Apud CHRISTIANVM POHLIVM 1712.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

CHICAGO

1911

1911

LIBRARY

1911

1911

1911

1911

1911

1911

LECTORIBVS

S. P. D.

A V T O R.

Nnus iam lapsus est tertius, ex quo in gratiam eorum, qui haecenus praelectiones meas in eo studiorum genere sibi postularunt, delineationem quandam philosophiae rationalis publici iuris feci. Neque ad hunc usque diem vlla ex ratione eius instituti me poenituit, postquam cognoui: illud non tantum mihi, quem proprii partus amor fallere potuisset, verum & aliis ad palatum

Praefatio.

latum fuisse. Vtut enim maleuolae voces non plane cessarint, quod ab initio mihi nulla spe promittere potui; maiora tamen, quam speraueram, industriam meam manerunt emolumenta. Sufficiens mihi laboris exigui praemium fuisset; si saltem Auditoribus, quorum commodis magis quam vanae cuidam gloriolae studere gestiebam, conatus ille proficius extitisset. Sed praeter hunc scopum, qui vnicus erat, compertum est: methodum, quam hac in parte sequutus eram, etiam Viris subacti iudicii iisque partim Patronis partim plane exteris, tam politicam quam scholasticam vitam agentibus, gratam vtilemque apparuisse. Fuerunt hos inter, qui ad similia in aliis eruditionis partibus tentanda adderent calcar, fuerunt, qui omnem philosophicarum disciplinarum ambitum eadem breuitate ac facilitate, eodemque veritatum
nexu

rexi offenso, exhibitam vellent.
Quamvis itaque propter varia eaque
ab hac opera admodum aliena nego-
tia eorum iussibus ex omni satisfacere
haud liceret; ex aliqua tamen parte, ut
negligentiae notam euitarem manda-
tis obtemperare suasionique assurgere
aequum pariter ac consultum putavi.
Cumque haecenus maxime iuris natu-
ralis praeceptis studiosae Inuenturi ex-
plicandis multiplicem impenderim
operam; convenientissimum videbatur
hanc aestumatisimam verat eruditio-
nis partem breui quadam ac facili deli-
neatione exhibere. Enimuero, si prae-
feliqvis sanioris philosophiae praece-
ptis ius naturae, ut confitentur omnes,
cum studio ciuili Iuris prudentiae co-
haeret; huius etiam studium, quod
reliquarum sanctionum fundamenta
ministrat, solidioris Iurisprudentiae
studiosis satis commendari inculcari

que vix potest. Vnde nullo vitupero digna res erit; si varii variis pro ingeniorum varietate variante industria symbola sua conferendo, inseruire laborent, neque coram aequis censoribus longiori scriptionis defensione opus erit. Illis vero, qui invidis oculis omnia aliorum facta dictaque adspiciunt, illud pro ratione sufficiet; si hactenus tantum voluntas allegetur. Vivimus per Dei gratiam extra tyrannidem, eamque veneramur Rempublicam, in qua ea, quae Dei sanctissimi decreta legesque publicas non violant, nullam criminis suspicionem incurrunt. Respublica vero litteraria, nisi omnia me fallunt, aut est eos cerebrinum otiosis innitens conceptibus, aut est Democratia, in qua singulis libere pronunciandi, quae convenientia iudicat, facultas relicta. Non sumus sub Rege, si veritatis intellectusque respiciamus

mus negotium; quisque sibi se vindicat, nec par in parem imperium exercere potest. Valeant itaque, suoque abundant sensu, qui aliorum facta magis quam sua rimantur, quibusque proprius invidi ingenii feruor sat poenae existit. Sufficit; si illis, qui veracitant honestati, ea, quam leges concedunt, quæque inæstumabilis res est, libertas facta rectaque consistat. Caeterum nullius aequam formido censuram, siue vituperet, siue laudet, siue albo siue nigro haec nostra ornet asterisco. Saepius, qui culpat, prodest, quam qui gratulatur, cum hic amorem rerum nostrarum facile nimium admissurum, ille studium emendationis operetur nunquam poenitendum. Sed ne existimes, me circa iudicium, de quo verba facio, aequitatem quandam cerebrinam postulare, pauca quaedam monendus eris; antequam

lectionem ipsius opusculi, quod mole
exiguum est, accedas. Notum est vel in
vulgus eruditorum: moralia ex fine di-
iudicari solere, & recte quidem, cum
in actionibus hominum quibusue pru-
dentia commendat antiquam quæ-
stionem: cui bono? sicque ex Meta-
physicorum assertis finis communicet
mediis amabilitatem. Finis itaque
meae scriptionis, ut bonis omnibus
constet, mea multum interest, ne illis
citra meritum vel ineptus vel iactabun-
dus appaream. Prædit hunc ipsum
rubrum, quod præscriptum est, eun-
demque reliquæ omnes, si rite confe-
rantur, loquentur paginae. Scripsi in
gratiam prælectionum mearum, sic-
que non Eruditis, non Viris, non Iudi-
cibus: sed erudiendis, iisque inveni-
bus & discendi studiosis. Alia itaque
sine dubio mihi via calcanda fuit, quam
illis, qui grandi volumine vasto eru-
ditio-

ditionis apparatu conquirit mundum, ut putant, ad tenebrarum barbariem ruentem, illuminare intendunt. Scripsi in gratiam eorum, qui civilibus decidendis controuersis animum praeparant, quique externae emendationi praecipue operantur. Hinc talis quoque iuris naturalis conceptus supponi debuit, qui foro humano, cuius usus intendi, inseruire aptus existeret. Quamuis itaque alioquin in verbis facilis esse soleam, quamuis etiam alios suo sensu & loqui & abundare facile patiar; hac in parte tamen ab iis discedendum mihi putavi, qui theologiam & philosophiam moralem cum nostra disciplina confundunt vel saltem miscent, cum haec coniunctio usus fori maximopere repugnet. Interim omnes clamitant paginae, me in hisce viuendi praeceptis nequaquam subsisti velle; sed vniue emendationem quoque

internam quietemque mentis, iis qui me audiunt, commendare. Qui tempore vespertino facem præfert ille non statim idcirco solem contemnit, nec qui iter facientem per diuidium viae spatium comitatur, eius propterea gradum sistit. Dantur & vitiorum & virtutum gradus qui diuersis iuuari impediriue possunt conatibus. Vti autem iustitia, quae suum cuique tribuit, neminemque laedendum præcipit, præ reliquis vitae humanæ quam maxime est necessaria; cum sine illa nulla tranquillitas nulla securitas consistere queat; ita infima tamen est dignitate, in qua non subsistere sed a qua initium facere conuenit. Tria hominum, qui sapientiam quaerunt, sunt genera: alii iuste, alii simul decore, alii vero & iuste & decore simulque honeste vitam agunt. Hi supremum, isti medium, illi infimum virtutis assequuti sunt gradum.

Praefatio

dum. Ego primum & infimum tantum nunc
quidem declaravi, qui reliquos meis non
minus commendatos volo. Friget sine de-
coro iustum, nec vnquam illud sine hone-
state ferium erit. Interim seiungamus do-
ctrinae facilioris gratia, quae seiungit ho-
minum conditio, distinctisque conceptibus
ad vnum tendamus finem, qui singulis eru-
ditionis activae partibus communis existit.
Habes Lector finem, qui legem scribendae
dedit: ex hac itaque de prolatis hoc loco
si aequus est animus; iudicium feres: ex hac
ius enim consilio ac iussu omne illud pro-
fluxit, quod oculis tuis iam sistitur. Enim-
vero, si disceptum respicias commodum
simul patebit: me breuem, facilem, utilem-
que apparere quam maxime laborasse. Hinc
nihil mihi commemorandum duxi, quod
non in quotidiano conuictu, qui iustus esse
debet, vsum suum ostendat. Absunt con-
trouersiae terminum suum ignorantes & a
principiis remotissimae, absunt quaestiones
nugis vendendis & vitigiis augendis ido-
neae, abest monstrosa nominum alienorum
farrago, abest longa exemplorum, quae
sermonibus, si opus sint; addi poterunt
congeries: abest inanis animi multorum au-
torum

Braefatio.

totam cognitione superbientis ostentatio:
imo absunt ex debito: mei enim me norunt,
nec ad fidem faciendum opus est iis, quae
Circumforanei ostentant, documentis.
Non illi lactucas quaerunt, sed animi ci-
bum, non ornamenta sed emolumenta.
Haec autem pro fine nostro sat grandia fe-
rent; si iusti omnis, sine qua nulla huma-
ni generis societas tranquillitasque confi-
steret, rationes rite computare addiscant,
easque actionibus suis exprimere docean-
tur. Facilitas, cui apprime & magis quam
eruditionis ostentationi docentem studere
debere existimo, suggerit methodum, quae
ingeniis citra ambages ad finem contendē-
tibus, conueniens visa fuit. Petii illam,
quod generalia spectat, ex rei natura, & eo,
qui menti se offerebat doctrinarum, quae
declari debebant, nexu. Hinc quae
communia sunt, praemisi iis, quae singu-
larim tractari gestiebant. Processi quoque
& notioribus ad magis ignota, vitaeque
quantum potui, quae turbat ingenium,
affectatam identitatem. Vbiue tamen
succinctis positionibus usus sum ita, ut
vno intuitu vna saltem menti veritas, vna
enunciatio, offeratur. Ex eo enim, ex
quo

Praefatio.

quo communia male cohaerentis sapientiae decreta insuper habui, & propriis meditationibus suum statuere pretium fui edoctus, semper hac via, ut experientia conuincit, felix processi. Praeuiuit laudatam semitam Vir de omni Iurisprudentia solida optime meritis, celebrisque Vitembergensium Ictus GEORGIUS BEIERVS, quem nunc quidem & hac in parte bonum cum ipsius pace imitari licebit. Reddidit hac methodo is plura iuris civilis capita, magis distincta, magisque clara, ergo nec eandem claritatem, iuris naturalis disciplinae, quam multo studio promouit, inuidebit. Amputat haec methodus omne illud, quod non ad rem pertinet, declarat, quod desiderari potest, perficitque discendi cupidos animos, ut non tantum quid cogitarit scriptor percipiant, verum & quomodo cogitando se gesserit, & quomodo & ipsi similia tentare possint, edoceantur. Seiungit illa principia a conclusionibus, connexa a separatis, & cuiuslibet facillime veritatem rei, quae subest, persuasdet. De breuitate non attinet dicere, hanc enim exigua moles ostendit, & omnium ora requirunt. Interim credo
nec

Praefatio

nec illam obscuritatem peperisse, nec aliquid, necessario huc pertinens intactum reliquisse, quod compendii leges alioquin flagitant. Sed requiretur ulterius etiam soliditas, ut sic loquar, & fundamentalis tractatio, cuius hactenus nullam mentionem inieci. Verum, uti hanc ubique spondere velle pone superciliosum existeret; ita quoque affirmare possum me illius omnem rationem habuisse: si tamen, ratiocinando alicubi hallucinatus sim; quod nec ab aliis nec a me alienum est, illud nequaquam excusare vel dissimulare laborabo. Emendabo potius de die in diem, quae curae posteriores siue aliorum siue propriae cum ratione monebunt. Id saltem rogatum velim legentem, ne offendatur crebriori dogmatis eiusdem repetitione, quae forte alicubi occurrit, quaeque ut imbecillitati discipulorum subueniretur, euitari non potuit. Fuit tale quid & memoriae imbecillitas, & iudicii negligentia, quae saepissime discipulos impedire solent, quaeque idcirco mediis huic fini aptatis erant remouendae. Si quaeris per quos profecerunt

Praefatio.

fecerim dicam breuiter: lectione, experientia, & meditatione. Legi in hoc studiorum genere non multa sed multum, semper enim inconueniens iudicavi, ea quae omnibus largitur ratio, ab aliis poscere. Interim non possum non praedicare eorum studia, qui haecenus huic disciplinae variam suam eamque proficuum operam impenderunt. Amicus GROTIUS, Amicus HOBBSIVS, Amicus PVFENDORFIVS, amicus THOMASIVS, aliique qui hos sequuntur: Amici Veteres, amici recentiores: Magis tamen amica videtur ratio, quae omnibus cum illis communis est. Sunt quaedam, quae singulari perceptione constant, quaeque ab ipso moralitatis criterio pendent. Quaedam aliorum forte debentur observationibus, quis enim omnia solus peruideat? Sed non opus erit, ut dicam cuius. Eruditi perspicient facile, quos sequatur oratio. Erudiendi quotidie de doctorum consensu praelectionibus meis monebuntur. Nec semper possibile est Autorem nominare: scripsi enim remotis libris ea, quae vel prompta memoria, vel iudicii acti-

mihi suggestit cogitatio. Illud saltem
disimulare non possum BEIERI & BIER-
LINGII, quas suis scripto tantum commu-
nicarunt Auditoribus, meditationes quo-
rumque mihi ante aliquot annos copia fa-
cta fuit, & mirifice ad palatum fuisse, &
nunc sæpe vel non sentienti egregie & ex
voto suppetias tulisse. Plura non addo,
ne Lectori benivolo nauseam creem, sic-
que libello meo vel ipse officiam. Faxit
modo Numen ut qualicumque opere illi,
qui me audiunt, verae iustitiæ sensu ita
imbuantur, quo ipsorum ope labescens
iustitia ex omnium bonorum voto
conferuetur propageturque!

Q.D.B.V.

Q. D. B. V.

PROLEGOMENA

DE

*IURISPRUDENTIÆ NATVRALIS
INDOLE ET NATVRA.*

I.

Eruditionem in theoreticam & practicam distingui & notum est, nec caret fundamento.

2. Cum aliae disciplinae felicitatem hominis mediate saltem, aliae immediate quaerant.

3. Illas theoreticarum, has practicarum nomine comprehendimus.

4. Ad has itaque & pertinebit Iurisprudentia, quae tranquillitatem & felicitatem humani generis externam conservare pro scopo habet.

A

5. Est

5. Est illa pro legum, circa quas ver-
satur, discrimine vel naturalis vel positiva.
6. Vocatur autem Iurisprudentia, quod
debeat ius explicare & applicare.
7. Ius aliquando consideratur in concre-
to, & notat actionem iustam & licitam.
8. Aliquando consideratur in abstracto,
ubi voluntatem superioris vel praeipientis
cuiusque significat.
9. Actio iusta est vel praecepta vel li-
cita.
10. Voluntas superioris vel praecepit vel
permittit.
11. Hinc ius aliquando est lex siue prae-
ceptum.
12. Aliquando est facultas agendi & at-
tributum personae.
13. Lex eiusque cessatio est causa faculta-
tis agendi.
14. Iusque sic est vel praeceptivum vel
permisivum.
15. Vtrumque est vel naturale vel posi-
tivum, sicque etiam distinguetur Iurispru-
dencia.
16. Est itaque Iurisprudentia alia positi-
va, de qua alibi, alia naturalis, quae huius
tractationis existit.

17. Iurisprudentia naturalis est scientia id est certa & apodictica disciplina.

18. Cui de suis certo constat principiis.

19. Et quidem practica, quæ non in nudâ atque otiosa speculatione sed vitæ morumque directione & emendatione consistit.

20. Est enim notitiâ vitæ regularum, quæ idcirco præscribuntur, ut secundum easdem vivamus.

21. Innotescunt hæ regulæ, per ipsam naturam a cuius Autore Deo traxerunt originem.

22. Quippe quæ omne, quod habent, ex necessaria cum natura humana convenientia vel discrepantia capiunt fundamentum.

23. Et simul per naturalem intellectus operationem citra peculiarem revelationem cognoscuntur.

24. Dum vel ex propositione universalis (tanquam principio cognoscendi) demonstrantur.

25. Vel ex interna evidentiâ sive morali criterio vim ac potestatem suam probant.

26. Quatenus scilicet cum natura humana eiusque conseruatione necessario connectuntur,

27. Et tranquillitatem generis humani non internam sed externam,

28. Nec aeternam sed temporariam intendunt.

29. Vnde in quo ab aliis Eruditionis partibus distinguatur apparere poterit.

30. Apparet etiam: esse eandem disciplinam vtilissimam in concinnanda methodica Iurisprudentiae ratione.

31. Vt & in fundamentis & rationibus legum caute inuestigandis,

32. Et explanandis veterum ICtorum reliquiis,

33. Applicandisque aliquando ipsis legibus positiuis.

34. Praecipue vero in decisione Illustrum, quae Reges vel Gentes concernunt, controuersiarum,

35. Illamque debere supponi tam circa legislatariam quam consultariam prudentiam.

36. Adeo, vt verus nec personatus ICtus eadem tuto carere non possit.

37. Simili ratione & constat inde Theologum

10. *gum* verum uti eadem *a* in declarandis
notionibus theologicis a *IC*is mutuatis.

38. Nec non *β* in explicandis divinae
Scripturae praeceptis iustum vel decorum
inculcantibus.

39. Itemque *γ* in diiudicandis historiis
sacris & factis ibidem recensitis.

40. Maxime vero *δ* in rudis plebeculae
institutione homiletica.

41. Et *ε* theologiae moralis seu consci-
entiarum cultura.

42. Imo etiam *η* in generalioribus de
Deo controuersis expendendis.

43. Quemadmodum & omnis Orator a
iusto honesto & decoro ducens argumen-
tum eadem carere vix potest.

44. Ut adeo mirum sit disciplinam hanc
utilissimam & summe necessariam a quibus-
dam Theologastris contemni.

45. A Legulejis & Rabulis plane ignorari
odioque haberi.

46. Cum potius omnibus quibuscunque
hominibus cognita esse deberet,

47. Inprimis eruditis, quos actiones su-
as non ex opinione & consuetudine du-
cere,

48. Sed ex ratione & genuinis fundamentis iudicare decebat.

49. Interim stultum esset eidem aeternum immorari.

50. Et generalium praeceptorum applicationem negligere indeque manantia civilis iuris scita contemnere.

51. Vel in unaquavis materia ad prima usque principia retrogredi velle.

52. Patet etiam ex dictis: esse hanc Iurisprudentiam facilem admodum & omnibus, qui ratiocinari queunt, satis apertam.

53. Interim opus erit eiusdem studioso intellectu a praconceptis opinionibus libero.

54. Et voluntate tam communis quam propriae emendationis studiosa.

55. Patientiaque & attentione in meditando & ducendis ex principiis adaequatis conclusionibus.

56. Cum omnis haec notitia non tam ex magna librorum mole, quam propriis & innatis principiis hauriatur.

57. Est autem illa vel mere naturalis, vel simul positiva.

58. Vel absoluta, omnes omnino homines semper & ubique stringens.

59. Vel hypothetica, & certum statum conditionemque supponens.

60. Hinc est vel generatis & communis vel specialis & particularis.

61. Haecque iterum vel hominum singulorum vel gentium,

62. Hominumque vel in statu naturali vel civili degentium, quod inferius proderit observasse.

62. Nunc I. generaliorum principiorum tractatio.

63. II. ipsarum legum uniuersalium & absolutarum explanatio.

64. III. earumque ad diuersos hominum status & societates applicatio sese iusto ordine ac methodo insequentur.

LIBER PRIMVS GENERALIA IVRIS PRINCIPIA SISTENS

CAP. I.

De

Homine eiusque natura morali.

I.

Attingent, quae dici debent, omnia hominem eiusque felicitatem, ergo ab hoc quoque dicendi capiemus exordium.

2. Hic, ut sentire licet, duplici gaudet principio, partim passivo & externo seu corpore visibili & materia.

3. Partim activo & spirituali, quod causa motus humani existit.

4. Ut hoc vnumquemque curatior sui ipsius inspectio satis condocerit.

5. Pars spiritualis, quae agit & mouet anima, materialis quae mouetur & patitur corpus vocatur.

6. Hinc corporis motus, quos ab anima tanquam interno, principio produci videmus, actiones dicuntur.

7. Sunt.

A A

7. Suntque pro distincto considerandi modo vel naturales vel morales.

8. Anima autem vel agit in corpus, quando illud movet, & sanguinis cursum causatur.

9. Vel agit ope corporis actiones, quae homini prae aliis rebus motu praeditis, propriae existunt.

10. Fit hoc vel in cerebro, quae operatio *Intellectus* vocatur.

11. Vel in corde, unde *voluntatis* nomen se jungitur.

12. Intellectus percipit Ideas, de iisdem iudicat & ratiocinatur, vel vno verbo cogitat in cerebro.

13. Voluntas appetit vel auersatur, amat, desiderat, odit, agitque in corde.

14. Ab intellectu homo dicitur vel conscius vel inscius quid fecisse.

15. A Voluntate vero actio vel sponte vel invito suscepta vocatur.

16. Ex ordine naturae intellectus & Voluntas concurrunt, ita ut nulla actio sine utriusque facultatis opera concipi queat.

17. Hincque tandem actio alicui tribuitur, ut sua, vel imputatur & dicitur moralis.

18. Debebat quoque ex eodem naturae ordine Intellectus praecedere & mouere voluntatem.

19. At in statu corrupto antecedit plerumque Voluntas atque flectit Intellectum.

20. Ita tamen ut minimum Intellectus quoad cognitionem existentiae rei illius, quae obiectum constituit, praecedat.

21. Quamuis essentiali non semper ex debito rimetur, de quo dixi iam alibi proxius: im unvorgeistlichen Begriff vom Verstand und Willen des Menschen.

22. Interim Intellectus cognitio ad actionem verè humanam utique requiritur, cum sapiens nil agat sine ratione;

23. Omnis autem homo ratione pollens eadem quoque uti praesumatur,

24. Vti usam hunc ipsi spondet omnis naturae suae consideratio.

25. Requiritur autem ut homo noscat & id quod facit, & normam, secundum quam agere debet.

26. Intellectus liquidem est iudicare: an aliquid facere debeat vel non, anque recte aliquid fecerit an secus.

27. Competere talem facultatem omnibus regulariter, qui humanam faciem gerunt,

gerunt, experientia satis clarum existit.

28. Atque haec facultas iudicans audire solet: *iudicium practicum.*

29. Iudicamus autem vel de actionibus alienis vel de propriis.

30. Ut plurimum feliciter iudicamus de aliorum, quam de propriis actionibus; & qui in alienis viriis lynceos habet oculos, saepissime in propriis luscus existit.

31. Quoties iudicamus de actionibus propriis; toties facultas Intellectus vocatur *Conscientia.*

32. Est itaque Conscientia, quae miris modis a multis concipitur, iudicium intellectus practicum.

33. Agens de actionum propriarum moralitate, id est, convenientia cum regula praescripta.

34. Inde requiritur, ut hocce iudicium cognitione regulae sit imbutum.

35. Et totuplex concipi potest, quotuplex hominibus praescribi solet norma & regula agendi.

36. Sic differunt Conscientia theologica, ethica, politica, iuridica &c.

37. Vel potius Conscientia omnibus huic

hiscē disciplinis communis, existet materia, vti & hoc experientia quotidiana confirmat.

38. Dum autem iudicamus de actionibus vel ante factum vel post factum, hinc Conscientia vel *antecedens* vel *consequens* vocari poterit.

39. Antecedens iubet vel prohibet actionem mente conceptam.

40. Consequens approbat vel reprehendit, quod factum est.

41. Sicque vel tranquillitatem animi & gaudium, vel poenitentiam & pudorem operatur.

42. Illa est sapientum haec stoliditatem temeritatemque arguit.

43. Interim & haec est proficua, cum etiam resipuisse felicitatis sit.

44. Ex hocce vero effectū fuit distinctio alia Conscientiae in *tranquillam* & *inquietam*.

45. Diciturque Conscientia metaphorico dicendi more euigilare, excitari, dormire &c.

46. Quicta vti ad bona hominis pertinet; ita amanda sed examinanda, haec vero emendanda venit, non sopienda.

47. In-

47. Iudicat autem Conscientia vel de
conuenientia actionis cum norma, vel de
cognitione huius conuenientiae.

48. Et sic recte in *decidentem* & *dubium*
dispescitur.

49. Cumque principia, ex quibus iudicium
ducitur, vel sint certa vel probabili-
lia;

50. Inde etiam conscientia aliquando *certa*
& aliquando *probabilis* existit.

51. Dubia suspendit actum, negligeret e-
nim temere normam, qui dubitaret de
conuenientia actionis cum norma, & tamen
ageret.

52. Hinc in iis, quae per se inhonesta
existunt & internam venerantur obligatio-
nem in seipsum,

53. In reliquis vero, quae à superioris ar-
bitrio pendent, in Legislatorem peccaret
agens.

54. Ergo quaerenda est curatio decisio, ut
liceat agere vel omittere.

55. Quae decisio pro re nata erit vel cer-
ta, quae utique expetenda magis, vel pro-
babilis, quae vsitatio est.

56. Sed non semper iudicant homines ut
debet:

debet: hinc conscientia est vel vera vel err-
ronea.

57. Secundum hanc si quis egerit; peccabit potius contra se ipsum, quam aduersus Imperantem cuius voluntatem non persequitur.

58. Sicque in actionibus natura sua non inhonestis veniam & institutionem, non poenam merebitur.

59. Multum enim actionem eiusque importationem impediunt ignorantia, quae est cognitionis absentia.

60. Itemque error, qui & ignorantiam siue veri priuationem supponit.

61. Et simul falsum quoddam positivum includit, ut hinc Ignorantia composita recte dicatur.

62. Vtraque Ignorantia tum simplex tum composita est vel vincibilis, quae vinci poterat,

63. Vel invincibilis, quae studio evitari non potuit.

64. Versatur aliquando circa cognitionem *iuris*, aliquando circa notitiam *facti*.

65. Vnde ignorantia iuris & facti esse dicitur.

66. Supposito tamen, quod circa iuris
vniuer-

universalis ignorantia invincibilis non datur,

67. Adeoque haec saltem circa facta & particularia iuris excusare vel imputationem tollere possunt.

68. Videndum etiam an concurrerit ad actum ansecus.

69. Ex hac enim observatione ignorantia in *efficacem* & *concomitantem* dispesci solet.

70. Ita, ut concomitans imputationem nec iuvet nec impediat,

71. Caeterum affectata aliqua Ignorantia, quam non congrue satis voluntariam vocant, excusationem haud operetur.

72. Præter intellectus iudicium Voluntas insuper concurrat ad actionem moralem, necessarium est.

73. Est autem Voluntas facultas animae humanae ad res ab intellectu quodammodo oblatas sese movendi.

74. Movere se dicitur voluntas, quoties aliquid vel appetit vel auersatur.

75. Sicque præcipua voluntatis virtus est desiderium.

76. Nihil autem desiderari potest, quod non sub specie boni & grati innotescat.

77. Un-

77. Unde voluntas bonum tui verum
tum apparens sectatur promiscue.

78. Verum bonum unicuique rei est il-
lud, quod eiusdem naturae congruit, eius-
que durationem vel conseruat vel promo-
uet.

79. Homini itaque & illud bonum erit,
quod hominis naturam & facultates conser-
uat vel auct.

80. Siue facultates sint corporis de quib-
us Medici.

81. Siue mentis, & quidem intellectus
de quibus Logica, cum vniuersa eruditio-
ne theoretica.

82. Vel voluntatis, quae praeter vitae
suae conseruationem,

83. Vel sensum delectatione vel honore
vel opibus siue rebus possessionem patienti-
bus, ducitur.

84. Quicquid itaque tendit ad conserua-
tionem vitae humanae, illud homini bo-
num est.

85. Consequenter etiam illud, quod de-
bito ordinis nexu, vt consequendi medi-
um eidem subicitur.

86. Quicquid vero isti conseruationi,
incon-

incongrue applicatur, illud nocet & malum erit.

87. Vnde quomodo etiam delectatio, honos, & opes inter bona locum mereantur vel non, constare potest.

88. Bonum vero aliud internum, aliud externum existet.

89. Aliud erit totius, aliud partis.

90. Aliud priuativum aliud positivum,

91. Aliud necessarium aliud contingens,

92. Aliud voluntati gratum aliud ingratum existet.

93. Necessarium praestat contingenti, maiusque minori siue dein gratum sit siue non, siue prius vel donec, tum internum externe.

94. Voluntas autem vel desiderat boni praesentiam, vnde Amor, vel mali absentiam, vnde odium.

95. Boni praesentiam desiderat vel cum difficultate obtinendi, vnde metus, diffidentia, vel ut facilem obtentu vnde spes, fiducia: quod & de mali absentia valebit.

96. Post desiderium voluntas conatur ad bonum amplectendum vnde audacia,

B

aemu-

actumulatio &c. vel ad malum euitandum,
vnde Ira,

97. Facile etiam est indicare : aliter se
mouere voluntatem ad bonum praesens,
vnde gaudium, aliter ad malum praesens
vnde dolor horror &c.

98. Sed non mouet se tantum voluntas,
verum etiam mouetur, hinc motus eius
sunt vel interni vel externi.

99. Motus interni Inclinationes, exter-
ni passiones dicuntur.

100. Vtrique hominem impellunt ad
agendum & non agendum.

101. Et vtrique pro ratione finis & ob-
iecti vel boni vel mali existunt.

102. Ita vt vbi boni lucrum damnumque
cessant, aliquando plane sint dicanturque
indifferentes.

103. Insimul omnes saepe a physica
hominis constitutione tum sana tum mor-
bida,

104. Itemque assuefactione vel augen-
tur vel impediuntur.

105. Oriuntur hinc, quae imputationem
vel tollunt vel minuunt, necessitas inter-
na, irritamentum seu excitatio & coactio
seu necessitas externa moralis.

107. Nec

107. Nec non vis, siue necessitas externa physica.

108. In quorum classem providentia diuina, fatum stoicum, causaeque occasionales non debent referri.

109. Quae tamen omnia partim ab Ethices scriptoribus plenius pertractantur:

110. Partim inferius denuo considerabuntur, ubi de applicatione iuris ad factum plura praecipiemus.

CAP. II.

De

Hominis ad Deum relatione.

I.

HActenus dicta dum cogitat humanus animus, facile perspicit: se esse ens. aliquod omni admiratione dignissimum,

2. Nec ipsum forte fortuna & particulis casu coeuntibus tantis cum perfectionibus operationibusque stupendis nasci potuisse,

3. Neque primum vnquam hominem sui ipsius causam extitisse,

B 1

4. Cum

4. Cum etiam primus homo corruptioni obnoxius fuerit, adeoque ad concedendam sibi existentiae suae continuationem ineptus extiterit.

5. Qui autem existentiam suam conservare non potest; ille multo minus eandem inchoare potuit:

6. Quomodo enim posset maius, qui minus quod tamen eiusdem negotii est, praestare haud valet?

7. Ut taceam, quod Tironibus & bardis hominibus notum est: nihil esse causam sui ipsius:

8. Alioquin enim ens tale sibi ipsi existentiam novam largiens simul esset & non esset,

9. Quod contradictorium apparet, & ex omnium hominum communi sensu impossibile iudicatur.

10. Ergo, uti res aliae corruptioni obnoxiae; ita nec homo erit a se ipso.

11. Nec existentiam suam rebus aliis aequae imperfectis ac corruptibilibus debet.

12. Sed in existendo pendeat ab Ente, quod a se, in se, & per se existit,

13. Simulque reliquorum entium omni-

omnium perfectiones communissimas comprehendit.

14. Atque hoc ens summum, ens entium, causam primam omnium rerum, existentiam existentiarum, & Numen seu Deum vocare licebit.

15. Ut autem haec nomina locum inueniant, oportet hunc Deum existere a se ipso, ita ut nulli alii rei existentiam debeat.

16. Oportet eundem libere agere & non agere, ita ut a nullo Ente vnquam in agendo queat impediri.

17. Alias nec causa prima nec vniuersalis existeret.

18. Necessum quoque est: ut sit omnis mutationis vel corruptionis expers,

19. Alias enim simili peteretur argumento, quali superius entia remouimus alia.

20. Gaudebit quoque intellectu perfectissimo & naturae suae incomprehensibili conuenienti,

21. Itemque voluntate efficaciter sese ad faciendum mouente,

22. Postquam hasce perfectiones aliis entibus tribuere valuit.

23. Vti autem ex dictis constat: essentiam diuinam omnes omnium rerum perfectiones & producere & possidere;

24. Ita ex parte hominis palam est hominem omnium rerum perfectiones mente satis non posse concipere,

25. Sicque consequitur: Deum ratione essentiae & naturae suae esse ens sphaeram intellectus nostri longissime transcendens,

26. Sicque non posse melius concipi, quam quod sit Ens infinitum omnium rerum existentium vel existere aptarum perfectiones quatenus naturae ipsius conveniunt possidens & producens.

27. Notauimus superius: materiam esse ens passivum, spiritum vero actiuum.

28. In confesso quoque est: ens actiuum praestare prae illo, quod patitur,

29. Ergo per se consequitur: Deum non esse materiale quid, sed spiritum omnis passionis longe expertem.

30. De caetero spiritus hicce infinitus est ratione potentiae id est omnipotens.

31. Infinitus est ratione loci, id est omnipraesens,

32. Infinitus est ratione temporis, & aeter-

aeternus nec initium nec finem agnoscens.

33. Infinitus est scientiae ratione, siue omnisciens.

34. Itemque ratione dominii iurisque sui in totum hoc quod cernimus vniuersum:

35. Ita vt totus mundus ab illius potentia & voluntate in esse suo dependeat.

36. Nec vnquam homo Conditoris & Conseruatoris sui Imperio se subtrahere possit.

37. Sed quod maximum est infinitus quoque concipiendus est Deus sapientiae bonitatisque ratione,

38. Ita vt praeter finem quid facere praesumi haud queat.

39. Sed potius rerum creatarum certam & determinatam conseruationem ad finem intentum quaerere credendus sit:

40. Vnde non potest non liberrimam rerum mundanarum humanarumque curam gerere ac prouidentiam.

41. Quippe sine qua nec sapiens nec bonus audiret.

42. Qualis vero sit Deus nec sapiens,
nec bonus ego non capio,

43. Adeo ut maiori cum absurditate er-
rare videantur, qui tantum Prouidentiam
diuinam, quam qui ipsam Numinis exi-
stentiam inficiantur.

44. Interim cum homo libere sit pro-
ductus, nec Deus nostra ope indigeat;
facile sequitur: posse Deum homini mala
inferre,

45. Sed Amor bonitasque docent: nol-
le cum, sed potius hominis felicitatem &
bonum ab eo intendi.

46. Vnde est, quod homo ut felicita-
tis propriae; ita voluntatis diuinae cu-
riosus esse debeat.

47. Sicque homo sui amans quaeret
Deum non tam speculando essentiam
eius infinitam,

48. Quam admirando bonitatem eius-
dem immensam,

49. Meditandoque & faciendo volun-
tatem ipsius optimam sapientissimam-
que.

CAP. III.

De

Hominis ad hominem relatione, eorumque aequalitate & differentia.

I.

HOmo iam quidem naturae causaeque suae conscius vltius cogitando perspiciet: esse quaedam ipsi cum reliquis creaturis, partim etiam aliis cum hominibus communia.

2. Simulque quaedam inueniet proprio indiuiduo singulatim competentia.

3. Quantum ipsi cum brutis conueniat, nunc quidem nostra nil attinet: ergo saltem hominem cum homine committamus.

4. Conueniunt homines inter se vno eodemque natiuitatis ortu.

5. Nascimur omnes ex eadem materia variis vicissitudinibus obnoxia,

6. Singulosque nudos atque inermes voce aspectuque flebili mundum ingredi videmus.

7. Nemo vnquam a caloris vel frigoris intemperie, nedum alio malo sese defendere aptus gignitur.

8. Nemoque, ex quo prognatus est, sibi alendo sufficit.

9. Interim omnes pari cura nos conservare studemus.

10. Hinc omnes aequae aliorum indigemus ope, alienumque imploramus auxilium.

11. Omnes aequae sentimus dolorem, omnesque aequae ab initio delectamur inanibus.

12. Iisdem armis muniti, pari inuicem nobis singuli apparemus nocendi facultate,

13. Siue dolo & ingenio, siue vi ac corporis potestate id fiat.

14. Omnibus etiam eadem est calcanda via lethi, eadem obeunda mors, eademque pericula,

15. Adeo vt singuli singulorum pari gradu opus habeant auxilio,

16. Eodemque modo singuli singulis metuendi veniant.

17. Vtque appareat: naturam nos omnes
virtu-

virtutibus aequae ac imbecillitatibus aequales produxisse.

18. Cognoscit itaque, qui ratiocinari novit: omnibus eadem competere, nec hominem prae aliis aequae hominibus quicquam sibi vindicare posse:

19. Natura potius tantum tribuendum esse aliis, quantum tribuimus nobis,

20. Et vicissim nobis alios tantum tribuere debere, quantum tribuunt sibi.

21. Supponamus itaque statum sine superiore, sine legibus, sine poenis,

22. Qualis extitit ante ortum Rerum publicarum,

23. Estque inter Gentes singulas hodie, earumque summos Imperantes,

24. Et aliquando etiam extra ordinem cessantibus Legum Civitatisque subsidiis apud illos, qui ab aliorum hominum consortio casu quodam remoti existunt.

25. Atque hoc supposito cognoscemus clarius: omnes sibi inuicem esse aequales.

26. Omnibusque eandem competere Libertatem agendi & non agendi.

27. Nec

27. Nec hominem homine superiorem esse, neminemque alteri parere.

28. Sed omnibus idem ius ac nobis esse rebus utendi fruendi,

29. Vel nobis prae illis peculiare ius esse quaerendum.

30. Hoc vero si nobis tributum velimus; vicissim aliis qui ante nos illud quaesierant, a nobis necessario indulgebatur.

31. Vnde palam fit : etiam naturalem libertatem, si rationis sequamur lumen, non esse statum belli,

32. Sed esse utique, ut esse debet, statum pacatum, qualem nobis reuera extitisse testantur Patriarcharum historiae.

33. Esset etiam semper talis; si modo homines conseruationem sui conuenientibus modis parare niterentur.

34. Sed vero hic vertitur ordo: hic derelinquitur ratio, hominesque non quod prodest, sed quod prodesse videtur, apprehendunt;

35. Hinc licet in fine vel maxime conueniant omnes;

36. Singuli tamen diuersissimas circa media eorumque applicationem sequuntur cogitationes.

37. Omnes quaerunt bonum, sed ita, ut omnes sapientes esse praesumunt.

38. Cum enim, ut dictum iam est, bonum sit vel verum vel apparens; facile est iudicatu: diuersissimos boni dari conceptus.

39. Hinc diuersi oriuntur conatum desideriique gradus.

40. Quemadmodum etiam dantur diuersa impetrandi media.

41. Duae, si rem rite consideremus constituendae erunt hominum classes: sapientum vna, altera stultorum.

42. Sapientes voco, qui naturalis luminis, quod ratio suppeditat, dictamine verum bonum conuenientibus mediis quaerunt.

43. Hi facile inuicem conuenient; cum verum bonum vnum sit, nec media eiusdem valde diuersa.

44. Stultos appello, qui neglecta rationis luce, coeco impetu in res feruntur, prout affectus ducit.

45. Horum infinita manus est: infinitae enim sunt errandi figurae.

46. Atque hi in infinitum sibi erunt con-

contrarii, & perinde ab inuicem different, ac innumerae faciei humanae figurae.

47. Imo dissidium tantum est, vt saepius hi homines secum ipsis dissideant, quae omnia quotidiana experientia testatur.

48. Possunt etiam aliquot eorundem numerari ordines, postquam alios iugi omnis impatientes libidine aliis dominandi maxime duci videmus.

49. Alii rerum possessione & proprietate gaudent,

50. Alii vero sensuum tantum delectationem & libidinem luxuriamque sectantur.

51. Omnes vero & singuli etiam ratione harum inclinationum infinitis modis differunt,

52. Partim, prout indiuidua obiectorum ab inuicem separantur.

53. Partim vt inclinationes memoratae ex corporis habitu aliisque rebus externis illud circumstantibus sumunt alimenta,

54. Vel etiam diuersis modis inuicem mixtae apparent,

55. Et tam a causarum naturalium influxu,

fluxu, quam consuetudinis, educationis, & vitae generis ratione quotidie diuersum formantur,

56. Vt recte dissidium hocce infinitum dici queat & debeat.

57. Interim duplex potissimum eorum, qui felicitatem quaerunt est via, vel quaitur, vel qua eundum est.

58. Vel errantium, vel veritatis.

59. Via errantium ad interitum ducit, ergo vitare illam iubet sensus brutis animalibus communis.

60. Videmus autem quotidie: misere homines falli, & plurimos vel non cogitantes ad interitum ruere.

61. Vt itaque viam erroris vitare possimus, quaerenda est via veritatis, & regula certa viuendi.

62. Ergo homo ad miseriae suae cognitionem productus intelliget: opus sibi esse norma quadam & regula, ad quam vitae suae actiones exigere posset.

63. Quilibet autem, qui superiora rite cogitabit, seque ipsum inspiciet curatius, ille facile miseriae stultitiaeque conuincetur suae.

64. Experientiaque edocebitur, quantas iam vel non cogitans dederit poenas, quatenam sibi ipsi addiderit mala.

CAP. IV.

De

Actionum humanarum norma & regula.

I.

Qui errasse se cognoscit media quaerēt vitandi emendandique errores.

2. Hinc & insipiens experientia de sua miseria & ad errandum procliuitate convictus quaerēt filum ariadnaeum, cuius ope ad salutem tendere possit.

3. Hoc a plantis vel brutis animantibus petere sine dubio absonum esset ex sensu omnibus hominibus communi.

4. Neque Angelos in subsidium vocabit homo revelationis lumine destitutus quippe quos ratio ignorat.

5. Dei vero expectare commercium vix poterit, qui nondum eodem usus est.

6. Ergo remanet homo, qui unicuique pro-

proximus adest, cuiusque aliis in negotiis
quotidie imploramus auxilium.

7. Homines vel sunt sapientes iusto
cursu ad felicitatem tendentes,

8. Vel sunt insipientes pro felicitate am-
plectentes miseriam, sibi que ipsis nociui.

9. Isti sibi ipsis norma existunt, adeo-
norma aut plane non indigebunt,

10. Aut si aliquando, vbi res ambiguae
est diiudicationis, indigeant; facile eam
inuenient.

11. Praescribant itaque sapientiores re-
gulas iis, qui minus sapiunt: Pareant qui
seipsos regere non possunt.

12. Sed quis se stultum confitebitur?
vnusquisque sibi prudentissimus est?

13. Neutiquam: homo insipiens aut mi-
seriam suam cognoscit, & sic opem quae-
ret arripietque auidus:

14. Aut ignorat, sicque alios laedens
suisque affectibus obsequens bello ansam
dabit sicque vel interitum vel coactionem
sibi parabit.

15. Et qui sibi ipsi non fuit lex, nec re-
gulam agnoscere voluit; ille regulam ve-
nerari cogetur inuitus.

16. Ergo vel amore vel imperio regitur: vel volens vel nolens voluntati alterius se submittet.

17. Consequenter duplex actionum norma existet aut amoris, aut imperii.

18. Imperium est facultas aliorum actiones vel iubendi vel prohibendi cum coactione peculiari titulo quaesita.

19. Oritur haec vel ex consensu, vel ex beneficio vitae concessae.

20. Simulque continet facultatem cogendi metu maioris mali, quod vocamus poenam.

21. Ab hac fecernenda est vis, quae notat coactionem, nullo iusto titulo quaesitam.

22. Amoris iussus non cogit sed allicit & dehortatur,

23. Idque, non, uti Imperium, utilitatis propriae causa,

24. Sed propter utilitatem eius, cui consilium vel dehortatio applicatur.

25. Sicque homines reguntur vel spe boni, vel metu mali, vel praemiis, vel poenis.

26. Prae-

de actionum humanarum norma & regula. 35

26. Praemium est bonum ex merito consequens actionem regulae conformem.

27. Poena est malum ex merito consequens actionem regulae contrariam.

28. Promeruisse autem dicitur, qui normae conscius sciens volensque perfecit actionem.

29. Hinc nascitur obligatio, quae est inclinatio voluntatis a sapientiori aut superiori profecta spe boni metuque mali dirigens minus, sapientum vel subiectorum actiones ad certum finem.

30. Atque haec pro diversitate mali imminantis vel boni promissi duplex existit.

31. Enimvero virumque aliquando necessario & ex natura sua, aliquando contingenter & ex arbitrio coactantis actionem sequitur.

32. Hinc duplex nascitur obligatio, alia necessaria & interna, alia contingens & externa.

33. Interna actionem vel spe praemii necessario insequentis actionem praecipit,

34. Vel metu poenae per naturam suam cum actione connexae adeoque inevitabilis prohibet.

35. *Externa* & praemium & poenam ab arbitrio offerentis suspendit, sicque non-nisi contingens existit.

36. *Interna* vocari potest obligatio naturalis, *externa* vero arbitraria & ciuilis:

37. Vnde & poena ex dictis in naturalem & ciuilem distinguenda venit.

38. *Illa* maiorem vim habet, quippe cuius poena inuitabilis est,

39. *Haec* interim stultis maiorem adfert formidinem, quia magis in sensus incurrit.

40. Hinc quomodo differant praecipue viuendi regulae, quas curatius distinxisse multum iuuabit, constare poterit.

41. Separanda autem ab his sunt dogmata theoretica, quae voluntatem non dirigunt, nec idcirco aliquam obligationem operari possunt.

42. Viuendi regulae, de quarum obligatione hic agitur, communi vocabulo vocantur leges.

43. Ast vocabulum legis dupliciter sumitur vel late & sic quamcunque actionis voluntariae normam comprehendit:

44. Vel

44. Vel strictiori & magis proprio magisque iuridico sensu tantum notat iussum imperantis.

45. Haec itaque est regula superioris obligans externe homines subditos ad utilitatem iubentis.

46. Dum regulam dico, eandem cum reliquis sapientum vel superiorum praeceptis in hoc convenire lubens confiteor.

47. Dixi autem regulam superioris siue imperantis, in quo a supra commemoratis amoris praeceptis facile separatur.

48. Praecipue cum obliget externe addita comminatione poenae ab arbitrio superioris pendentis adeoque variis modis utut quandoque illegitimis evitabilis.

49. Et quidem homines non Deum, cum lex Dei aeterna sit ignis frigidus, & figmentum nugivendulae sapientiae,

50. Neque inferiores creaturas & bruta animantia, quae normae finem & dispositionem non capiunt,

51. Ut ita fallantur Tribonianistae summa capientes autorem. *vid. quas dixi in Introduct. ad hystor. philos. §. XX*

52. Finis huius legis est utilitas maxime imperantis, cui pro ratione voluntas stabit.

53. Hinc separari debet a lege proprie dicta I. *dogma morale* & consilium,

54. Vtrumque proficiscitur a quolibet siue pari siue inferiori siue superiori iure suo tunc non utente.

55. Illud potissimum circa actiones omnium, hoc singulorum versatur, quin & haec ab invicem differunt.

56. Vtrumque vero persuadet obligatque interne,

57. Et intendit utilitatem non eius a quo provenit, sed cui datur.

58. Vnde simul cadit regula: *consilium non obligare*, quippe quae tantum loquitur de obligatione externa non interna.

59. Separandum II. quoque erit *monitum paternum*, quod quidem utilitatem eius, ad quem tendit, quaerit,

60. Sed tamen comminationem aliquam poenae arbitrariae seu obligationem externam adiunctam habet.

61. Itemque III. *pactum*, quo obligantur pares, vel saltem ut pares,

62. Tum

62. Tum externe metu poenae iudicialis, tum interne metu belli, in statu naturali,

63. Ad utilitatem aliquando vnius, aliquando vtriusque contrahentis, aliquando etiam tertii.

64. Cum quo coincidit quandoque *mandatum* idcirco contractibus annumeratum.

65. Parum vero differet *praeceptum Domini*, quod etiam ex imperio fed priuatorum oritur.

66. Consequitur hinc: nullam dari legem proprie dictam nisi humanam,

67. Et quidem tantum in Republica, aristocratica & monarchica,

68. Ut adeo distinctio inter leges diuinas & humanas non tam species eiusdem generis quam analogae seiungat.

69. Quamuis enim Deus semper sit superior, nunquam tamen utilitatem propriam intendit.

70. Et sic ex post facto magis naturalem quam arbitrariam poenam minatur,

71. Adeo ut ipsius praecepta magis sint amica vel paterna, quam dominica.

72. Vnde simul cadit lex diuina positua vniuersalis, quam aliqui prodixerunt, nisi terminis ludere velimus.

73. Huius enim regulæ omnes non tam propter solam promulgationem, quippe quæ ratione Gentilium plurimum deficeret,

74. Quam internam & naturalem necessitatem ex decoro & honesto homines rationis amantes stringunt, de quo pluribus infra.

75. Quamuis id circò non negetur, quod Theologi obseruant: Deum aliis vt Amicum, aliis vt Patrem, aliis vero vt Dominum se reuelasse.

CAP. V.

De

Primo Legis effectu, siue Iure.

I.

EX Lege nascitur Ius, quod obligationem significat, de qua dictum est.

1. Simulque obligationi opponitur & facultatem aliquid agendi notat, quemadmodum

admodum dicimus : ius testandi, pascendi, braxardi.

3. Oritur hoc in humanis vel ex concessione vel ex cessatione Legis.

4. In diuinis siue naturalibus enim lex nunquam cessat,

5. Adeo ut etiam libertas ex concessione praesumta recte ius inferat.

6. Cum scilicet ius naturae omnibus prohibeat, ut ne quis alterum libertate sua defraudet, de quo dicetur inferius.

7. Vnde simul constare potest : quomodo etiam permissio legis nomen mereatur.

8. Quoties enim Lex mihi aliquid concedit vel expressa dispositione vel silentio;

9. Toties aliis prohibetur, ne hancce libertatem meam turbent.

10. Sicque lex permissiva & privilegium non quidem ratione eius cui aliquid concedit, sed tamen ratione aliorum est lex vere & proprie dicta.

11. Ius itaque est facultas ex lege competens aliquid agendi vel omittendi arbitrio nostro relicta.

12. Facultatem ex lege voco, ne scilicet cum potentia quavis naturali confundatur.

13. Dum vero arbitrio nostro relinquitur inde palam est; quemlibet iuri suo renunciare posse, & penes eum esse; an eodem vel uti vel non uti velit.

14. Haec facultas vim suam non exeret aduersus Deum, a quo omnes hominum facultates pendent.

15. Non aduersus Angelos, nam hos ratio non nouit.

16. Ergo remanent Homines alii & Creaturae inferiores quibus ius hoc applicari possit.

17. Hinc est, quod alias omne ius vel circa personas vel circa res dicatur versari.

18. Vtrumque Grotius cum aliis imperfectum & imperfectum distinguit,

19. Cum ex mente ipsius aliquod & peti & extorqueri, aliquod vero peti, sed non extorqueri possit,

20. Supponit etiam obligationem imperfectam & perfectam.

21. At imperfecta obligatio qua homini obligatur quis, eodem modo est obligatio, quo corpusculum infantis, cui nondum accessit anima motrix, est homo.

22. Et

22. Et consequenter imperfectum ius non erit, vel simul erit, & simul non erit ius.

23. Poteris enim illud vrgere, sed sine effectu.

24. Adeoque hac ipsa distinctione sine dispendio carebimus.

25. Et ob eandem rationem Icti regula: *quod mihi prodest & tibi non nocet*, ad id poteris compelli, extra statum civilem, vix aliquem vsum praebebit.

26. Fallentur etiam, qui ius aliquod omnium, in omnia, quod mere contradictorium est, comminiscuntur.

27. Itemque qui nullum ius, nisi quod ex pacto descendat, agnoscunt.

28. Libertas enim in relatione ad alios, vti ostensum est, etiam est ius.

29. Ius, quod circa personas versatur, imperium hactenus audit.

30. Hinc *cap. IV. pos. 18.* Imperium definiui, quod sit facultas iure quaesita regendi aliorum actiones,

31. Est hoc, si statum civilem supponas, vel publicum vel priuatum.

32. Illud Statui publico seu Reipublicae vel Principi, hoc priuatis quaesitum est,

32. Illud ab hoc gradu aliquo differt eminentiori, qui ex differentia praecepti dominici & legis pendet.

34. Illud eminens Imperium hoc vulgare dicere licebit.

35. Eodem modo ius circa res quoque partim est publicum, partim priuatorum,

36. Prout scilicet status Ciuitatum vel supponi potest vel non.

37. Vtrumque est vel ius in re, vel ius ad rem.

38. Illud est facultas rem tenendi & vindicandi inhaerens rei & non nisi cum illa expirans.

39. Hoc est facultas rem quaerendi & accipiendi ab eo, qui ex facto suo nobis ad aliquid praestandum obligatur.

40. Illud primario rem, secundario personam respicit.

41. Hoc primario personam, secundario rem considerat.

42. Ex illo mihi quicumque rem possidens, ex hoc quidam singillatim ad rem praestandam etiam Non-possidens, obligatur.

43. Illud vocatur *dominium*, & definitur, quod sit facultas rem habendi pro sua, alios.

aliosque ab eius vſu arcendi, ſimulque ea vtendi pro lubitu.

44. Duabus itaque conſtat partibus proprietate & vſufructu.

45. Proprietas eſt pars domini eſſentialis, qua res pertinet ad vnum ita vt non pertineat ad aliū.

46. Vſufructus eſt ius re vtendi & fruendi pro lubitu.

47. Eſt autem illud dominiū tam incorporaliū ſeu iurium nobis competentium, quorſum referunt: ius ſeruitutis, hereditatis & pignoris,

48. Quam corporaliū, quae in ſenſus incurrunt, quod dominiū ſtrictē dictum appellant.

49. Diſtinguitur etiam in plenum & minus plenum, de quo alibi prolixē praeciunt Doctores.

50. Neque impoſſibile eſt, iura diuidi inter plures.

51. Quemadmodum etiam recte poſſideri dicuntur, ſi modo vocabulum poſſeſſionis rite explicetur.

52. Competit enim etiam iurium proprietatis & vſufructus.

53. Et

53. Et datur etiam eorundem diuifio & communio fuae condominium, quo plures pari gradu eodem iure vtuntur.

54. Vti autem Imperium fuperius; ita & dominium in iuris prudentia naturali in eminens & vulgare difpescendum venit.

55. Hoc competit fingulis etiam fubditis illud vero Imperantibus afferitur, de quo dicetur inferius.

CAP. VI.

De

Legis effectū altero Iuftitia & moralitate actionum.

I.

Ius etiam fignificat id quod iuftum eft, fuae quod iufte factum fuit.

2. Et quatenus actiones cum norma praefcripta conueniunt vel non; eatenus vel bonae & iuftae, vel malae & iniuftae vocantur.

3. Ex norma itaque cum actione collata nascitur moralitas: quae eft qualitas actionum, fecundum quam illae cum norma conuenire iudicantur vel non.

4. Com-

4. Comprehendit illa & bonitatem & malitiam, quibus iunctis licentia siue indifferentia recte opponitur.

5. Bonae dicuntur actiones, quae normae praeceptis satisfaciunt.

6. Malae audiunt quae contrariantur vel negligendo praeceptum, vel contraueniendo prohibitioni.

7. Indifferentes autem manent actiones ubi deficit norma.

8. Hac enim deficiente deficit quoque moralitas, cum cessante causa cesser effectus.

9. Interim adest Indifferentiae causa, quae est defectus normae seu regulae.

10. Verum sunt, qui de hoc normae defectu vel cessatione in vniuersum dubitent, cum videant allegari regulas actionum nostrarum vniuersalissimas.

11. Vnde concludunt, omnes actiones aut bonas aut malas existere, nec tertium dari posse.

12. Sed vero in foro humano plurimas actiones legibus haud circumscribi quotidiana experientia clarum est.

13. In foro diuino autem quaedam hominum libertati relictā mansisse naturā Dei & hominum probat,

14. Ad

14. Assertum est superius: summum Numen esse perfectissimum ens, quod hominum ope plane non indigeat.

15. Assertum quoque est: esse Numen ens optimum & maxime beneuolum creaturarum suarum bonum omni modo intendens.

16. Et inde sequitur: summum Numen non esse Tyrannum, quod legibus suis intendat vel proprium bonum,

17. Vel alios libertate naturaliter competente praeter necessitatem priuatos velit.

18. Ergo sequitur, regulas viuendi a Deo tam in reuelatione quam ratione praescriptas omnes pro fine habere bonum eorum quos obligant.

19. Consequenter si expressa cesset Voluntatis diuinae dispositio; ea tantum rationi videri praecepta, quae bonum hominum promouent.

20. Nec aliquid posse prohibitum praesumi, quod hominum felicitatem non impediat.

21. Adeo vt inde deduci possit axioma: Omnia quae natura sua ad beatitudinem humanam non pertinent, quaeque eandem

de legis effectibus altera Iustitia & moral. &c. 49
dem nec conseruant, nec promouent, nec
impediunt, illa hominis libertati relictæ
esse, & hætenus naturaliter haberi pro
indifferentibus, ita vt fieri & non fieri ci-
tra peccatum possint.

22. Ergo saltem abstrahendo a regulis
Theologorum concipiendus erit indiffe-
rentismus moralis.

23. Obiicient illi: actiones indifferentes
tamen esse vanas, adeoque sapientia in-
dignas, quippe cui cum vanitate nihil est
commercii.

24. Sed vellem prius, antequam respon-
deam, videre sapientem, qui nunquam
committat actionem vanam.

25. Demus tamen actiones indifferentes
esse vanas, nonne autem inter vanitatem
& malitiam magna est differentia?

26. Non prodest hominis felicitati va-
na & inutilis actio per se & natura sua: nec
tamen obest.

27. Ergo nec bona nec mala est, sed in-
differens, quod nunc intendimus.

28. Certum interim & nobis est: sa-
pientem non sectari vanitatem, & sapien-
torem esse eum, qui minus vana per-
agit.

D

29. Dan-

29. Dantur enim & bonitatis & malitiæ & stultitiæ & sapientiæ certi quidam gradus, qui incipientes, proficientes, & perfectos distinguunt.

30. Dein etiam vanæ actiones per se, possunt addito fine vel bonæ vel malæ fieri.

31. Notum enim est: moralia ex fine suo indicari debere.

32. Ergo, quæ in abstracto sunt indifferentia, ea pro varia applicatione, possunt in concreto sapientis bona, stulti vero mala dici. Exemplo esse potest cultura faciei in Esthere & Thaide.

33. Cæterum etiam addita hac limitatione quaedam manebunt plane indifferentia tum in actione sapientis tum reliquorum.

34. Modus enim actionis sæpissime finis considerationem non ingreditur v. c. color vestimenti, capillamenti forma, calceamenti figura &c.

35. Supponamus itaque actiones quasdam, in quas non cadit moralitas, reliquarum vero moralitatem consideremus distinctius.

36. De

36. De huius origine variis modis certatum est, aliis perfectam aliquam valde obscuram, aliis voluntatem Legislatoris solum allegantibus.

37. Haec uti in legibus humanis utramque facit paginam; ita per ea quae superius demonstrata sunt, in diuinis non sufficiet.

38. Deus enim non praecepit aut prohibuit actiones quasdam, quia sic visum fuit:

39. Sed placuit ita, quoniam eas hominis beatitudini, quam solummodo intendit, convenientes vel aduersas iudicauit.

40. Ergo in subsidium aduocanda est quaedam perfectitas, quae si rite explicetur, nil habet incommodi.

41. Nec opus est, ut illam vel a sanctitate diuina, quae homini incomprehensibilis est,

42. Vel a lege Deo coaeterna, quam tanquam Scholasticorum figmentum reieci-
mus, arcessamus.

43. Creauit Deus pro lubitu suo hominem & totum vniuersum pondere mensura numeroque certo,

44. Sicque, vt omnia conuenienter eant, eum natura ipsa certas procreauit leges eius conseruationem intendentes.

45. Quicquid itaque hanc conseruationem vel promouet & conseruat, illud ex prima Creatoris voluntate bonum,

46. Quicquid eandem impedit vel turbat, illud malum existit.

47. Si itaque primum fundamentum quaeras; moralitas ex voluntate Dei orta est.

48. Si saltem convenientiam cum natura tanquam proximum fundamentum respicias; per se bonae vel malae dici poterunt:

49. Sicque & Voluntas diuina, & perfectitas vel naturalis actionis cum illa convenientia & discrepantia iunctae constituent, de qua est quaestio, moralitatem.

50. Haec ipsa moralitas considerata ad legem proprie dictam, vel etiam ius naturae stricte dictum, de quo mox dicetur, comprehendit iustitiam & iniuriam:

51. Inde enim factum est, quod Legum Romanarum compilatores primo loco de iustitia & iure tractarint.

52. Sed

52. Sed commissa est hic non levis confusio, cum iustitia, quae tribuitur actionibus ab illa, quae personis propria est, non satis caute fuerit distincta.

53. Ultimo enim sensu describitur iustitia, quae virtus vel habitus dici potest, quod sit constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi.

54. De hac etiam capiendae sunt distinctiones iustitiae in commutativam & distributivam.

55. Illi proportionem arithmeticam, huic geometricam pro fundamento substernunt.

56. Itemque in vniuersalem & particularem, siue obseruationem omnium legum quae latae sunt, & tantum earum, quae de meo & tuo praecipunt:

57. Nec non in attributricem & explettricem, vbi illa iure imperfecto, haec perfecto nititur.

58. Verum, vt iam obseruatum est aliis, omnia haecce genuinae Juris applicationi haudquaquam inseruiunt, & citra utilitatem traduntur.

59. Ferri poterant talia in lectionibus Ethicorum, qui de iustitia personarum, praecipunt.

60. Jurisprudentiam vero, quae de singularum actionum iustitia tractat, ea vix attingunt.

61. Distinguamus itaque iustitiam personarum, quae ethica est, & iustitiam actionum quae iuridica existit.

62. Illa est interna haec externa, illa in conscientia haec in foro locum sortitur.

63. Iustitia iuridica est convenientia actionis cum norma legis vel civilis vel naturalis,

64. Quodque huic adversatur ad iniustitiam & iniuriam pertinebit: quo observato plurimis, quae hic miscentur, ab Imperitis vitiligiis, sine omni damno cedere licebit.

CAP. VII.

De

Iure diuino eiusque speciebus.

I.

Dictum est superius: hominem actionum suarum normam quaerentem, praec-

praecipue hominis imploraturum esse auxilium.

2. Quamuis autem primas viuendi regulas ex ordine naturae homines nobis praescribant; ratione originis tamen illae partim diuinae partim humanae existunt:

3. Iusque ipsum ex omnium ratione loquendi vel diuinum vel humanum vocatur. Prout scilicet origine sua immediate vel Deum vel hominis promulgationem attingit.

4. Diuinum diuidunt in naturale & positium.

5. Ius Dei positium est, quod ipse expressa promulgatione, vt legis instar obseruaretur, publicauit, quale extra dubium est Lex mosaica.

6. Lex Mosaica autem, quod promulgationis formulae apud Moysen restantur, erat lex particularis speciatim Rempubli-
cam iudaicam respiciens.

7. An vero dentur leges diuinae vniuersales positinae vltiori inspectione indigebit.

8. Mihi videntur dari & non dari, prout quis termino *legis*, *vniuersalitatis*, *positini* & *obligationis* vtitur.

D 4

9. Quo

9. Quo sensu hic loquar, ex superioribus clarum esse potest. Dicam tamen clarius, quod sentio: dantur leges diuinae positivae ex reuelatione legentibus innotescentes, obligantes omnes omnino homines propter rationem naturalem interne, ita ut non tantum aduersus Optimi Patris Dei monitum sed etiam propriam salutem peccent, qui illas migrant.

10. Hinc etiam concedo: illas leges ante Rempublicam iudaicam a Deo in notitiam hominum prolatas fuisse,

11. Easque sermonibus Christi fuisse repetitas,

12. Et non sine ratione Gentiles ob earum neglectum punitas esse dici.

13. Sunt tales & recte pro talibus babentur
I. Institutio matrimonialis Gen. II. 22. quam Christus Matth. XIX. 5. applicat ad prohibitionem Diuortii.

14. II. Itemque Leges matrimoniales Leuit. XVIII. prolixè recensitae, ubi etiam ratio generalis tum suaforia tum dissuasoria habetur.

15. III. Ut & de vitanda omnibus innata concupiscentia Rom. VII. 7.

16. An

16. An vero praeceptum de sanctificando Sabbatho, arg. Gen. II. 2. 3. Marc. II. 27. sqq.

17. Exprobratio Euae facta cum comminatione de Imperio Mariti Gen. III. 16.

18. Itemque praeceptum Noachicum de non comedenda carne viuente, sanguine & suffocato. vid. Gen. IX. 4. Act. XV. 20. 29.

19. Et quae de capitali Homicidii, Gen. IX. 6. itemque Adulterii Leuit. XX. 23. poena, dicuntur, huc pertineant, difficilioris disceptationis erit.

20. Id vero rem, vt decet, considerantibus etiam certum erit: non dari leges diuinas proprie dictas, quales superius definiuimus,

21. Quae citra specialem promulgationem, vt illa Iudaeis facta legitur, obligent ex sola scripturae traditione exserne,

22. Sine ratione naturali intendentes non tam salutem hominis, quam Implementum Voluntatis legislatoriae.

23. Hoc supposito, sequitur vltterius: regulas illas obligare vnumquemque propter adiunctam rationem in conscientia,

D ;

24. Nec

24. Nec hominem suae salutis studium illas neglecturum esse,

25. Interim tamen posse easdem etiam a Christiana Republica abesse & vniuscuiusque conscientiae relinqui:

26. Quemadmodum videmus etiam in Republica Iudaica quaedam tolerata fuisse, iisdem ex opposito contraria v. c. Polygyniam.

27. Nam obligationem internam ex adiuncta ratione morali,

28. Externam vero in foro publico vim ex sola promulgatione leges alioquin nanciscuntur,

29. indeque eatenus etiam Principis vel Reipublicae dispensationi manent obnoxiae, quamuis ista dispensatio internam obligationem non tollat.

30. Positiuis naturalia opponuntur praecpta; quemadmodum autem vocabulum legis diuersis modis accipitur; ita etiam lex naturae modo latius modo strictius sumitur his, qui quotidie hoc nomen allegant.

31. Lex naturae late acceptum, comprehendit omnes viuendi regulas felicitatem humanam intendentes homini citra

tra specialem reuelationem cognoscibiles.

32. Pendent hac ex generali omnis doctrinae, quae de moribus praecipit, axioma: *Quicquid ad felicitatem hominis pertinet illud est faciendum.*

33. Et quicquid felicitatem hanc turbat vel impedit illud est fugiendum.

34. Intelligitur autem felicitas tum omnium, tum singulorum modo haec illi non derogat.

35. Ad hominis felicitatem pertinent, quae ipsius durationem & motum ordinarium conseruant, promouent, & defendunt, siue quae vitam & diuturnam & beatam faciunt.

36. Quo obseruato longa axiomatis demonstratione non opus est: omnes enim homines quaerunt vitam beatam,

37. Cum omne agens agat propter certum finem,

38. Finis autem semper habeat respectum boni: esset enim alias finis & simul non esset, quod contradictorium est.

39. In primis autem illis, qui ens aliquod perfectissimum tanquam causam sui & omnium venerantur, illud clarum existet.

40. Si

40. Si enim Deus est ens perfectissimum natura etiam bonum ac sapiens erit.

41. Si hoc ; Creaturis suis non potest male sed bene velle. *conf.* si placet, *Delineatio philosoph. rational. c. 1. §. 11. & seqq. itemque Cap. VI. §. 37. L. 1. p. 70.*

42. Sicque omnes regulae morales natura cognoscibiles recte ad leges diuinas referuntur , & voluntatem Dei nobis omnes patefaciunt.

43. Vult enim finem, vt demonstratum est: ergo volet etiam media genuina ad finem ducentia.

44. Possunt illae ad quatuor potissimum classes redigi *iustitiae* , *decori* , *honestatis* & *pietatis* , relictis illis, quae *prudential* sunt, & vtilitatem externam vniuscuiusque respiciunt , doctrinae de ratione status, quae alio tempore explicabitur.

45. Quot enim dantur huius felicitatis media sibi non aduersa & species inuicem connexae; tot etiam dari necessum est normas actionum humanarum, totque existent moralitatis gradus.

46. Concernunt hae partim internas, partim externas hominum actiones.

47. In-

47. Internae non possunt natura sua alios attingere homines, ergo vel vnamquemque ipsummet suae salutis studiosum; vel Deum eiusque voluntatem respicient.

48. *Haec* itaque communi & notissima omnibus voce vel piae vel impiae, *illae* vero vel honestae vel inhonestae dicuntur. Hinc in abstracto *Pietatis & honestatis* denominationem accipiunt.

49. Externae actiones vel ad felicitatem conseruandam pertinent, quatenus necessariis mediis, id est, quibus sine hominum conseruatio impossibilis esset, illud fieri potest.

50. Vel etiam maiorem externae felicitatis promotionem mediis contingentibus intendunt.

51. Ea ratione iustae vel iniustae, hac vel decorae vel indecorae apparent: hinc itaque *Iustitia & Decorum* dicuntur.

52. Vnde facile constare potest, quo sensu nobis regulae *pii, honesti, decori ac iusti* ab inuicem distinguantur.

53. *Pium* comprehendet regulas viuendi, quae Deum respiciunt hominisque erga illum officia terminant.

54. Ex-

54. Exhibet illas axioma sequens: Quid Deum velle cognoscis; illud est faciendum.

55. Et quicquid Deus non vult fieri, illud est omittendum.

56. Atque huius vltiorem declarationem promittit Theologiae naturalis disciplina.

57. *Honestum* ostendit regulas actionum internam hominis tranquillitatem intendentes.

58. Hae vero paucis efferri possunt: scilicet; quod vis, ut alii sibi faciant, illud fac tibi ipsi.

59. Et quae alios sibi facere non vis, ea nec fac tibi.

60. Hoc doctrina, quam stricte Ethicam vocant, homines condocere nititur.

61. *Decorum* illas refert viuendi regulas quae tranquillitatem humani generis mediis possibilibus magis magisque promouent, & hominum beneuolentiam inculcant.

62. Huc pertinet principium: quod tibi ab aliis vis fieri, illud iis quoque feceris.

63. Quod-

63. Quodque ab aliis tibi non fieri aegre fers, illud vicissim aliis non dene-gaueris.

64. Vel: quicquid facit ad aliorum ani-mos conciliandos, illud est decorum, & vice versa.

65. Hoc declarat Ethicae pars homileti-ca siue doctrina de morum elegantia in conuersatione cum aliis, quam inferius appendicis loco additurus sum.

66. *Iustum* vero, quod proprie nostri instituti est, modum necessariis mediis, conseruandi tranquillitatem generis hu-mani externam praecipiet.

67. Comprehenditur iste praecepto de aliis non laedendis: hinc regula: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.

68. Vel quicquid necessario turbat pa-cem externam, illud est omittendum.

69. Circa hoc vero versabitur vniuersa iuris disciplina, & consequenter etiam ius naturae, quod nostrae est tracta-tionis.

70. Iuuabit autem haec curatius sepa-rasse tum ad formandos accuratiores rerum moralium conceptus,

71. Tum

71. Tum ad distinguendos diuerfos moralitatis gradus,

72. Cum minus peccet vir inhonestus, magis indecorus, maxime vero iustitiae migrans leges.

73. Inprimis necessaria videtur haec obseruatio partim ad parandam Iurisprudentiam naturalem vitae ciuili & foro externo aptatam.

72. Partim ad clarius intelligendam naturam legum naturalium, & euitanda vulgata de principio earum vitilitigia.

CAP. IIX.

De

Iure naturae stricte dicto.

I.

Relicto sic iure naturali late dicto, quod ambiguae est acceptionis, & disciplinis confundendis admodum idoneum existit, videamus, quid stricte loquendo iuris naturalis vocabulo comprehendatur.

2. Vocamus autem Ius naturae, quod non scriptum sed natum est, quod non didicimus, sed cum ipsa natura arripuimus, id est quod natura ipsa ostendit.

3. Ita

3. Ita ut illud positiva reuelatione vel promulgatione nulla indigeat, sed per se ipsum unicuique, qui humanam faciem gerit, innotescat.

4. Sumitur autem & hoc vel pro causa moralitatis siue lege, vel pro effectu legis ut ius reliquum: quamvis potissimum nunc sermo sit de priori.

5. Hoc sensu ius naturae est *regula actionum humanarum*, in quo ipsi cum reliqua doctrina morali tum philosophica tum theologica conueniet.

6. Et quidem regula ex sola ratione eiusque generalioribus principiis menti insitis sine speciali reuelatione vel promulgatione,

7. Per actum intellectus ordinarium innotescens,

8. Ita ut nec figmentum aliquod fanatici spiritus, nec scripturam sacram in subsidium vocare necessum sit,

9. Obligans hominem rationis competentem,

10. Et quidem metu mali, quod minatur, necessarii, id est interne,

11. Etiam sine poena humana, quae tamen in Republica addi potest,

12. Ad vitam iustam siue tranquillitatem externam generis humani non turbendam.

13. Enimvero vti Theologia salutem hominis aeternam considerat,

14. Philosophia morum internam mentis quietem procurare fatagit,

15. Medicina vero externam corporis compagem conseruare nititur;

16. Ita ius naturae externam hominum, quae in tranquillitate & secura suarum rerum possessione consistit, pro scopo habet,

17. Quatenus scilicet illa mediis cum fine necessario connexis obtineri & conseruari potest.

18. Cum reliqua, quae contingenter eandem promouere apta sunt, Decoro relinquuntur.

19. Sic fine rite supposito facile innoscit, quousque se eius disciplina extendere debeat, & quousque ab aliis disciplinis Separetur,

20. Quae abhinc coniungendae, partim vt distinctiores nobis conceptus de rebus huc pertinentibus, facere liceat,

21. Par-

21. Partim, vt ius naturae, cuius vsus iudiciarius esse debet, foro quoque aptetur, nec chimeris & fictis Platoniarum Rerumpublicarum formis accommodatum saltem videri queat.

22. Dari autem eiusmodi regulam, non tantum illi qui Numen quoddam venerantur, sed etiam reliqui seipso adspicientes confitebuntur.

23. Postulo ab his tantum hoc mihi concedi: I. hominis finem esse vitam felicem.

24. II. Ad felicitatem entis alicuius pertinere durationem & conseruationem eius.

25. III. Hominis conseruationi & durationi nil magis repugnare quam statum belli,

26. IV. Sed potius factis hostilibus promiscuis necessario impugnari omnem humani generis *felicitatem*.

27. V. Contra vero omne illud quod pacem necessario conseruat, homini bonum existere.

28. VI. Interim hominem magis ad de-
via natura sua inclinare.

29. Caeterum etiam ex superioribus suppono & Hominem omni nisu suam felicitatem quaerere,

30. Et Deum quoque eius conseruationem ad determinatum finem non posse non intendere.

31. Ergo & Deum & hominem velle hominem viuere vt beatum; ita tranquillum,

32. Consequenter posita natura humana poni quoque regulam siue ius aliquod naturae humanae coaeuum.

33. Idque primario intendere: vt homo viuat tranquille & ab hoste externo tutus.

34. Atque hinc simul cadit vel superflua existit celebris de origine iusti moralitatisque disceptatio.

35. Agnoscent enim & illi iustum aliquod naturale, qui asserunt: quod sine summa Impietate dari non potest, non dari Deum.

36. Cum certo sensu actiones humanae per se iustae & iniustae existant.

37. Supposita scilicet natura humana in eo statu constituta quo est & apparet.

38. Illis vero, qui Deum venerantur, voluntas Eius causa moralitatis erit,

39. Dum

39. Dum enim Deus produxit naturam humanam, produxit simul vitam huic naturae conuenientem.

40. Adeo ut & hic vna sit correlatorum natura, & cesser inutilis de perfectitate & indifferentia actionum disceptatio.

41. Ex hac etiam ratione ius naturae recte dicitur immutabile.

42. Quamdiu enim humana natura est humana natura; tamdiu etiam necessaria actionum cum illa conuenientia & disconuenientia mutari haud potest,

43. Neque mutari dicendum est illud, quoties ad aliud factum applicatur.

44. Mutatis factis mutatur ius, & minima circumstantia variat rem.

45. Sed non mutatur ius in eodem & pari casu, dum vna militat eademque ratio:

46. Alias illud, quod per se bonum est, etiam non esset bonum eodem sensu eodemque respectu,

47. Et Deus vellet aliquid fieri & non fieri, quod per naturam eius & vniuersi impossibile.

48. Simul quoque exinde deduci potest ius naturae esse legem vniuersalem

regulariter omnes omnino homines strigentem.

49. Eiusque obligationem esse maximam, adeo vt nullius Hominis arbitrio tolli queat,

50. Nec Deus vnquam illam, quamdiu non sublata est hominis natura, tolli velle praesumi possit,

51. Sicque nullam dispensationi locum, existere.

52. Insimul nec locus est poenae alicui externae, nisi in statu civili, vbi illa addi vtique potest.

53. Et lex naturalis potius est monitum paternum, quam lex dominica & proprie dicta:

54. Cum poena per naturam rei actionem insequatur, nec legislatoris praecipientis, sed hominis subditi bonum eadem quaerat, quod in posituius, vt dixi superius, secus est.

55. Vti autem obligationis correlatum est ius; ita & hic ex lege nascitur ius seu facultas agendi.

56. Quae tamen in statu naturali non tam ius singulare, quam libertatem vel licentiam agendi notat.

57. Ni-

57. Nisi ius illud peculiari facto quaeratur, cum in positivis etiam ex lege singulatim ius quoddam oriri possit.

58. Caeterum ius naturae aliud hominum aliud gentium dicitur.

59. Illud obligationem hominis erga hominem, hoc gentis adversus gentem officium demonstrat.

60. Illud magnam partem est fundamentum iuris privati, recteque ad eius casus applicatur.

61. Hoc decidendis controuersis liberarum Gentium Imperantiumque hodiernum inseruit.

62. Atque hoc sensu ius aliquod gentium naturale agnosco, nego autem & pernego fictitium illud ius voluntarium, quod aliqui comminiscuntur.

63. Enimvero hoc aut erit pactum omnium gentium de cuius instrumento gaurentigiato haecenus non constat,

64. Aut erit consuetudo vniuersalis earundem, quae tamen proprie loquendo obligare non poterit, quia deest expressa superioris Dei approbatio, tacita vero meram hic operari tantum potest licentiam.

65. Cum praeterea probatio vniuersalis consuetudinis omnibus gentibus communis sit impossibilis.

66. Aut erit consuetudo particularis aliquot Gentium, quae alias aeque non stringet.

67. Est etiam ius naturae aliud absolutum, quod omnes ubique homines semper,

68. Aliud hypotheticum, quod homines supposita certa viuendi conditione vel instituto humano obligatōs tenet.

69. Sicque erit vel generale vel speciale,

70. Aliterque in statu naturali, aliter in statu ciuili vim suam exeret,

71. Adeo vt & hoc vel publicum vel priuatum dici possit,

72. Saepeque non tantum naturale, sed etiam simul positivum, quatenus scilicet poena arbitraria munitur, appareat.

CAP. IX.

De

Genuino iuris naturalis principio.

I.

EX iis , quae haftenus demonstrata sunt, genuinum Legum naturalium principium per se innotescit.

2. Intellego autem per principium iuris naturalis non illud , quod Metaphysicis principium essendi vel fiendi nuncupatur.

3. Sed principium Ius naturae vno intuitu cognoscendi, quod vnica propositione seu axioma generali & fundamentali omnes, quotquot dari possunt, Legum harum propositiones comprehendit.

4. Requiritur ad illud ex omnium confessione (α) vt, sit *vera* propositio, qui enim alias veritas inde duceretur totuplex?

5. Necessum est (β) vt sit *vnica* propositio, debet enim demonstrationis compendium conficere, non dispendium.

6. Sit porro (γ) propositio ex terminis clara, quae veritate sua vnicuique attendenti

E s

sine

sine longa ambage ex primo rationis principio, per propositionem vniuersalem practicam innotescat.

7. Praecipue vero (δ) laborandum est, vt sit propositio adaequata, neque defectu neque excessu turbans fines disciplinarum,

8. Ita vt nec pauciores, quam ad ius naturae pertinent, conclusiones,

9. Nec plures inde sequantur conclusiones, quam quidem illuc referri debent.

10. Quaenam autem huc referantur ex merito finis Juri naturali assertus ostendet.

11. Cum Finis illud a reliquis disciplinis practicis ex rationis lumine cognitis potissimum distinguat.

12. Vti enim utilitatis regulae, quas Politica tradit, privatas singulorum possessiones & cum his connexam felicitatem attingunt,

13. Honestum vero internam mentis constitutionem moderatur,

14. Et decorum consecutionem boni perfectioris considerati in relatione ad malum comparativum externum, id est promotionem commodiorem beatitudinis externae humanae intendit;

15. Ita

15. Ita ius ad bonum externum totius Generis humani necessarium & per se tale, id est tranquillitatem generis humani externam seu pacem,

16. Quatenus illa necessariis & vniuersalibus mediis obtineri vel conseruari potest, dirigitur.

17. Hinc ius naturae magis in prohibendo, in praecipiendo vero, non nisi per consequens, occupatur,

18. Indeque virtus & ius, vitium & crimen accuratissime distinguuntur, nec genuinum Iuris naturalis principium vltius latere potest.

19. Sponte nimirum sequitur: *omne illud quod pacem externam humani generis necessario impedit, illud esse vitandum.*

20. Et consequenter: illud quod eandem necessario conseruat esse faciendum,

21. Omneque illud, quod eam necessario nec impedit nec conseruat esse indifferens, ita vt liceat agere & non agere pro lubitu.

23. Est haec propositio vera quippe quae cum vniuersali omni humane cognitionis principio connexa apparet, vt ostendi *de* delineat. *Philos. rational. L. I. c. VI. §. 37.*

nec

76 *Liber primus cap. ix.*
nec non in diff. de primo cognitionis huma-
næ principio, eiusque ultimo criterio.

24. Demonstratum etiam est *cap. VIII.*
pos. 23. seqq. hominem felicitatem & con-
servationem naturae suae & quaerere, &
quaerere debere.

25. Vnde a felicitate generatim specta-
ta ad eius speciem non ultimam pronā
& facilis erit argumentatio.

26. Est etiam propositio nostra *unica*,
nec opus habemus cum aliis aliquot di-
versa principia ex diversis fontibus deducta
comminisci.

27. Quemadmodum praeter hoc adeo-
clara est, ut eius veritas facile hominibus
imperitissimis comprehendere possit.

28. Cum necessaria tranquillitatem ex-
ternam conservandi media nulla alia den-
tur, quam omisio laesionis, quae facilli-
ma & cognitu & factu existit.

29. Quod vero *adaequata* sit nostra pro-
positio fundamentalis nemo inficiabitur,
qui limites distinctarum disciplinarum di-
gnosceret valet.

30. Nulla enim commemorabitur propo-
sitio, quae aequè pium, iustum, honestum
& decorum separet,

31. Vel

31. Vel quae non ex aliis disciplinis propositiones misceat impertinentes,

32. Aut etiam aliquando, in iis quae ad ius pertinent, demonstrandis deficiat.

33. Poterit hoc rationis loco sufficere iis quorum principia aut insuper habui, aut loco fundamenti substernere dubitavi,

34. Quamvis alioquin persuasus sim: dissensum in plerisque componi facile posse, si conceptus Iuris naturalis latiores & strictiores separare ab invicem velimus.

35. Credo etiam rationes superius adductas sufficere causae mei dissensus, licet eundem vocem eiusque explicationem praecipue ferire non negem: cum nostro supposito sensu distinctiores conceptus sequi videantur,

36. Non possum itaque (a) *ob deficiens requisitum veritatis* pro fundamento genuino Iuris naturalis agnoscere I. *consensum omnium gentium*, quem legem naturae putandum esse statuit CICERO, quippe qui aut plane non, aut etiam in actionibus iniustis quodammodo apparet.

37. II. Neque *Instinctum naturalem*, quem IDEM CICERO cum plurimis Scholasticis

laſticis commendat, datur enim commu-
nis quidam inſtinctus peccandi.

38. Neque III. *Actus*, quos *natura omnia animalia docuit*, quosque non tam VLP-
IANVS & TRIBONIANVS quorum verba
ſenſu ſuo ſequitur HVGGO DE ROY, quam
eorum inepti Interpretes agnouerunt, vti
in Introd. ad hiſtor. philoſ. §. XX. docui.

39. Nescio enim, quid non ex illo prin-
cipio hominibus brutam vitam ſectanti-
bus,liceret.

40. Neque IV. *Sanctitatem diuinam & iuſti-
tiam*, quam CHRISTIANVS ROEHRENSEE
ſubſtituit, cum multa conuenire poſſint ei-
dem, quae hominem non decent,

41. Neque V. *Legem Dei aeternam*, quae
eſt figmentum Scholaſticorum Deum aut
tollens aut multiplicans.

42. Neque VI. *ſtatum integritatis* VA-
LENTINI ALBERTI, cum ad ſtatum prac-
ſentem eius norma non quadret, & idem
ſit ex eodem iuſti regulam ducere, ac
ſi quis ex ſtatu diuitiarum ab Auiſ
ſuis amiſſarum ſibi pauperrimo oeco-
nomicae prudentiae normam vellet ſta-
tuere.

43. Ne-

43. Neque VII. *Utilitatem singulorum privatam* quae furta & nescio quid non probaret, qualem sententiam nemini facile tribuerim, licet vulgo autoritate Ciceronis & Lactantii eandem tribuant Epicuro, Carneadi, & Cyrenaicis.

44. Ob deficiens (β) *requisitum unitatis*, cuius defectus cum inadaequata obscuritate aliquibus connectitur, non pauciora sunt hinc segreganda in convenientia iuris naturalis fundamenta,

45. Refero huc I. *Decalogum*, quem Georgius Calixtus, & Boeclerus, hic attendi debere tradiderunt.

46. Itemque II. *legem & euangelium*, in quibus ius naturae contineri asserit Gratianus quemque in eo Io. Ludovicus Praschius, ut videtur sequutus est, quod ius naturae ex scripturis hauriri velit.

47. Nec non III. *Praecepta Noachica*, ex quibus Iudaei iuris nostri disciplinam deriuasse creduntur.

48. Ut & IV. *Notitiae insitae practicae*, quas conclusionibus Iuris naturae subternit Philippus Melanthon, ad cuius modum

modum fere philosophantur GVILIELMVS GROTIVS & ROBERTVS SCHARROCK.

49. Eodemque modo V. *praecepta Iuris Tribonianea*, quae idem diuersa vice dicunt & tamen plura continent, quam huc pertinent.

50. Non minus VI. ab instituto nostro removenda videntur IO. FRANCISCI BVD-DEI principia tria: *cole Deum, temperanter viue, socialiter viue*, quamuis ex superioribus facile iudicatu existat, quam facilis hic sit conciliationis via.

51. Ab hoc VII. non multum abit nota Iuris naturalis quam BENEDICTVS WINCLERVS constituit hunc in modum: *quod pius & sincerus amor in Deum & homines praecipit observandum, illud est iuris naturae.*

52. *Requisitum* (γ) *claritatis* quoque plurimum hic cogitata destituit, adeo ut iisdem inhaerere non possimus, nisi velimus disciplinam natura sua facillimam voluntariis difficultatibus implicare.

53. Sic I. Scholasticis quos ex parte sequutus est GROTIVS adamata *perfectas* vera quidem si recte explicetur, & vnica etiam apparet, sed tanta laborat obscuritate

tate, vt quiduis per se bonum vel malum dici queat.

54. Neque II. hic locum aliquem fortietur ratio, vel *dictamen rectae rationis*, est enim vox ambiguae acceptionis,

55. Notatque aliis noticias insitas superius reiectas,

56. Aliis facultatem intellectus siue cognitionis actiuitatem,

57. Aliis eam hominis partem, quae ipsum a brutis animantibus distinguit, & hominis voluntatem comprehendit.

58. Insuperque ex terminis non inclarescit, quid sit: ad rationis dictamen pertinere;

59. Vt taceam: omnes rectam rationem allegaturos esse, & criterium nouum rectae rationis desideratum iri.

60. Neque III. *Amor* vel *Cultus Dei* quem NITSCHIO tribuit KVLPISIVS ob parem rationem.

61. Neque IV. *Amor intellectualis* STRIMESII & quorundam *Cultus Dei* rationalis huc pertinebunt.

62. Inprimis V. quae non tantum disciplinas naturales & supernaturales, omnesque morales, sed etiam earundem principium

cipium essendi & cognoscendi confundit, *Voluntas diuina*, quam COCCEIVS produxit, remouenda fuit:

63. Cum & hic nouis opus sit criteriis dignoscendi voluntatem diuinam.

64. In quo VI. etiam conuenit cum hac *Prohibitioni diuinae* a KESTNERO in medium prolatae.

65. Simili ratione VII. *natura* vel *conuenientia naturae* obscuro vocabulo obscuros tegit conceptus.

66. Adeo, vt difficile sit iudicare: an alio sensu olim STOICI, alio nostro aeuo MEVIVS, alio nuperrime IO. GEORG WACHTER eodem fuerint vsi.

67. Neque melior est philosophia TITII, quae aut, vt monitum, obscuritate laborabit,

68. Aut, si explicetur, tria repetet principia aliis dudum allegata, simulque moralis philosophiae limites miscebit.

69. Alienior quoque VIII. erit *finis mundi* laudatus LAMBERTO a VELTHVYSEN.

70. Quem IO. GEORGIUS PRITIVS IX. qui *finem naturae humanae* (ad angustiores limites) substituit, reuocauit, sed ab obscuritate liberare non potuit.

71. X. Ad hanc quoque Classē se refert HENRICI BODINI *ordo naturae*, quae praeter alia desiderata THOMASIO declarata, summa laborat obscuritate.

72. Neque XI. de IO. IOACHIMI ZENTI. GRAVII *assimilatione Dei*, quam nuper a mortuis suscitare annisus est IO. IACOB FERBER, aliud iudicium ferri potest, si res recte examinetur.

73. Sunt etiam quibusdam laudata fundamenta, in quibus praecipue (δ) quartum requisitum desiderari potest,

74. Partim quod nimis angusta sint, & finem naturamque iuris naturalis non expleant,

75. Partim, quod eundem finem longius egrediantur, & ad alias disciplinas practicas se pari passu extendant.

76. I. Inadaequatum ob angustiam apparet fundamentum, quod THOMAS HOBBSIVS omne ius ex pacto & renunciatione seu cessione libertatis derivans, agnovit.

77. Licet alioquin verum sit: pacem esse quaerendam; & in huius defectu bellum siue defensionem.

78. Sed vnde ex hocce principio pactis vis quaedam accedet?

79. Dici poterat: Hobbesium respexisse ad *conseruationem sui* seu *felicitem* hominis temporalem.

80. Ad hanc enim confugit felicissimus eiusdem Interpres IMMANUEL PROELEVVS.

81. Verum II. sic habebimus fundamentum non adaequatum & nimis benignum, quod scilicet vniuersae philosophiae morali commune existit.

82. Neque III. aliter se habet RICHARDI CUMBERLANI *beneuolentia*, quae disciplinam decori & officia humanitatis simul inuoluit.

83. Idem de GROTII custodia societatis & PVFENDORFII *socialitate* venit dicendum,

84. Licet restrictio & explicatio IO. BALTHASARIS WERNHERI, quae quoad praecepta affirmatiua plane fallens est, addatur.

85. Prolusit tamen WERNHERI restrictio & explicatio praeceptorum negatiuorum nostris meditationibus, quarum nexum paululum aliter ante nos etiam

CHRI.

CHRISTIANVS THOMASIVS, & IO. WILHELM BIERLING declararunt.

86. Nunc itaque bona cum pace secus sentientium statuere licebit : pacem siue tranquillitatem externam generis humani necessariis mediis conseruandam esse (α) verum, (β) vnicum, (γ) euidens, & (δ) adaequatum Iuris naturalis principium.

CAP. X.

De

Statu hominum.

I,

Reperto iamiam genuino Iuris naturalis principio, nil superest, quam vt inde ducamus conclusiones, quae inibi continentur.

2. Haec deductio nil aliud est, quam iuris ad hominum facta applicatio.

3. Si omnes omnino homines in omnibus conuenirent ; res esset facillima.

4. Verum, postquam hi, vti cap. III. ostendimus & conueniunt & etiam differunt ; inde etiam iuris naturalis applicatio difficilior redditur.

5. Accedit quod homines non tantum voluntate differant naturaliter,

6. Sed quod etiam dentur differentiae aliae ex facto hominum orientes, diuersaeque adeo eorundem reperiantur status,

7. Ex ea enim ratione ius naturae in absolutum & hypotheticum fuit dispescendum,

8. Et hypotheticum definitum fuit, quod certum hominis statum vel conditionem supponat.

9. Est enim status certa viuendi conditio secundum quam hominibus ius variat in societate humana.

10. Notat equidem vocabulum status alias etiam certas hominum affectiones mere physicas, qua ratione inter statum naturalem & praeternaturalem, sanum & morbidum Medici distinguunt. Verum, hoc praesentem tractationem non attingit.

11. Nobis status est ens morale vel etiam affectio physica varias hominum affectiones morales & civiles comprehendens singularesque circa mores effectus post se trahens.

12. Est

12. Est ille vel naturalis vel aduentitius.

13. Naturalis est, in quo homo per ipsam natiuitatem constituitur, quique ante omne factum humanum existit.

14. Aduentitius est, qui ex singulari Numinis vel hominum instituto exoritur.

15. In illo per naturam existunt homines: in hoc voluntate propria constituentur.

16. Nascitur autem homo vel mas vel femina, hinc etiam haec differentia nomen status naturalis ingreditur:

17. Quamuis ius naturae circa differentiam sexus vix quicquam variet.

18. Nisi quod circa partus nutritionem & educationem sexus feminei maiores videantur esse partes.

19. Sed & hoc, vt inferius docebitur, magis decori est, quam iuris.

20. Nasci praeterea homo potest vel in consortio aliorum vel in solitudine:

21. In solitudine statum eius miserum esse nemo negabit: nisi enim miraculum accedat, vix vitam conseruare poterit.

22. Fingi autem hunc statum non est necesse, cum aliquando reuera existat.

23. Neque etiam de eius denominatione: an scilicet naturalis an praeternaturalis dici debeat? cum quoquam disputare vellem.

24. Sufficit: istum statum miserum esse, eiusque miseriam argumentum quaerendi consortii opportunum praebere.

25. Status consortii supponit aequalitatem: natura enim eadem nos producit origo. Eadem quoque manet nox, vti pluribus exposui superius. *Cap. III. §. 6. - 18.*

26. Nulla quoque suppetit ratio; cur non omnibus paria iura competere debeant.

27. Manet itaque, quod superius *C. III. §. 27.* pluribus adstruxi: Nullum hominem natura & citra praevium aliquod factum humanum homine superiorem esse.

28. Ergo natura nemo alteri parebit: nemo alteri leges actionum praescribet.

29. Erunt tamen omnes sub vno Domino & Imperio communis & omnipotentis Creatoris.

30. Est itaque status naturalis status libertatis in relatione tantum ad hominem, non vero ad Deum, cui omnes eodem modo vivunt obnoxii.

31. In.

31. Interim etiam si hominem tantum spectes, hic status non est status licentiae omnigenae,

32. Videt enim homo naturali vtens lumine: alios aequae esse homines, itaque & ratione humanitatis eadem iisdem competere.

33. Videt etiam: Communem omnium Creatorem ac Conseruatorem omnium, aequae bonum intendere.

34. Videt itaque: tranquille omnibus esse viuendum, neminemque in possessione quaesiti iuris turbari debere.

35. Nec est etiam status iste merus status belli;

36. Plurimos enim etiam stultos incommoda belli perpetui & vniuersalis pacificos facere apta erunt secundum vulgatum illud: Ein Schwerdt hält das andere in der Scheide / quod experientia docuit quotidiana.

37. Interim omnibus commune erit ius ad res, quae vsibus humanis patent.

38. Adeo vt omnes res, quibus humana natio vti fruique potest, citra factum singulare, recte habeantur pro rebus nullius.

39. Hinc res primo, quisquis ille sit, cedat occupanti.

40. Cum enim in usus humanos tot tantaque produxerit natura;

41. Omnes vero simul omnibus & singulis per rerum naturam uti non possint;

42. Sequitur per se: priorem tempore priorem quoque iure debere iudicari.

43. Quasi contenti fuissent miseri mortales sibi ipsis miseriam quaerentes; usus terrae, quae patet, facile omnibus eorum necessitatibus suffecisset.

44. Sed inuersa res est: inimica videbatur simplicitas. Docuerunt itaque Auidia, Ambitio & Voluptas infinita facta ex quibus noui status & noua quoque iura hominibus aduenerunt.

45. Orti itaque sunt status aduentitii, qui pro variis hominum circumstantiis variant, & quotidie variis hominum inuentis multiplicari possunt.

46. Ad hanc pertinet maris & feminae coniunctio, quae tamen in relatione ad alios nullum ius nouum, nisi ratione partus producit.

47. Interim omnes supponunt vel ali quale imperium, quandamque obedientiam,

tiam vel saltem animorum vnionem intendunt.

48. Ex illis subnascitur generalis reliquorum hominum distinctio, quod sunt vel praecipientes vel parentes.

49. Inter praecipientes primum locum sibi vendicant Parentes, quemadmodum primum liberorum fuit obsequium.

50. Condedit tamen hancce societatem Deus magis, quam voluntas humana, quippe quam & natura omnia animalia docuit,

51. Et praeterea ratio humanae conseruationis requirit, tenerrimusque Parentibus, praecipue matri iniungit affectus.

52. Nata autem est ex hac vnione familia vel magna vel parua, hincque pro ratione istius temporis vel potentior vel impotentior.

53. Natae etiam hinc sunt plurium rerum occupationes coniunctae, consequenter diuitiae & potentia.

54. Hinc facile fuit familiis potentioribus opprimere impotentiores, & multo magis illos, qui extra familias degebant.

55. Hinc variis ex causis inferius magis explicandis ortae sunt seruitutes, & distin-

distinctio inter homines liberos & seruos prognata.

56. Orti quoque sunt dignitatum gradus: hi enim tam in seruitute quam libertate apparebant.

57. Hinc nobilium & plebeiorem alibi nomina, alibi indigenorum & peregrinorum audias distinctionem.

58. Creuit multitudine seruorum plurimum potentia, ita vt quibusdam violentum imperium sumentibus, necessum fuerit & reliquis tale quid comminisci.

59. Sicque ortus est sic dictus status civilis, qui nunc quidem secundum communem loquendi modum pene solus statui naturali opponitur.

60. Variat autem & hicce pluribus modis: Variant itaque & iura in hoc statu ventium.

61. Ast quemadmodum doctrinae gratia haec quidem nunc delibare consultum fuit; ita inferius de singulis hisce statibus singillatim erit praecipendum.

62. Prius tamen iura status naturalis distinctius erunt considerata, quippe quae & extra societates vigent, & peculiaribus societatum iuribus fundamenta subministrant.

CAP.

CAP. XL

De

Applicatione iuris ad factum.

I.

Vana esset omnis normae, omnis status consideratio; nisi quae dicta sunt, possent ad singula singulorum facta applicari.

2. Praecipendum itaque etiam est de hac iuris ad factum applicatione, cuius generalissima fundamenta iam *cap. 1.* tetigi.

3. Consistit autem omnis lex seu ius & praecepto & sanctione poenali.

4. Duo itaque circa hoc negotium semper in quaestionem veniunt: primum: an factum conueniat cum norma?

5. Secundum erit: an in casu disconuenientiae poena debeat applicari, & quanam debeat eiusdem seruari modus.

6. Illud vnumquemque facile docebit inspectio legis & facti: hoc vero altioris existet indaginis.

7. Quamuis enim sapiens ius maxime applicet ad factum proprium adhuc futurum;

rum; saepius tamen & debet iudicare de factis aliorum praeteritis,

8. Hi vero saepius erunt stulti quam sapientes: hinc etiam magis locum inueniet applicatio iuris ad facta praeterita.

9. Praecipua itaque Ictorum est quaestio: an factum debeat imputari: anve qui fecit, consequenter promeretur obligari ad satisfactionem vel poenam?

10. Vel: annon mereatur laudem & praemium.

11. Enimvero per superius dicta omnis lex, omnis norma intendit observari.

12. Itemque in casu deficientis observationis, ut ille, qui neglexit, luat poenam.

13. Potest autem aliquis regulae satisfacere vel ex asse, vel ex superfluo.

14. Priori casu lex decernit immunitatem a poena.

15. Posteriori locum inueniet praemium, quod pro differentia boni humani variare potest, estque vel honoris, vel diuitiarum vel voluptatis.

16. Sed huius imputatio non est stricti iuris: adeoque vnicuiusque arbitrio erit relin-

relinquenda, ut parum profit, multa de eadem praecipere.

17. Poena aliquando intendit emendationem personae peccantis: aliquando saltem correctionem factis, quae improprie poena dicitur.

18. Correctio facti respicit pares, utque his, quoties facto nostro laesi sunt, satisfiat, intendit.

19. Correctio personae respicit satisfactionem, quae debetur superiori, cuius neglecta fuit regula.

20. Hinc duplex nascitur imputatio & poena, quarum illam civilem, hanc criminalem vocare licebit.

21. Utraque sequitur aliquod factum, ergo supponit facientem.

22. Hinc consequitur: nemini posse applicari, nisi ei, qui facti commissi causa existit.

23. Etenim ubi intenditur emendatio personae facientis; ibi aliam poena per naturam suam non poterit respicere.

24. Vbi vero de emendatione meri facti quaeritur, iniquum esset quemcunque hoc facto teneri.

18. Sic

18. Sic enim tolleretur finis legis, qui etiam in eo consistit: ut bonorum & malorum differentia statuatur.

16. Tunc enim poena neminem exciperet, & quilibet cuiuslibet actione teneretur, quod oppido absurdum existeret.

27. Hinc itaque, uti alias qualis effectus talis causa existit;

28. Ita & hic omne illud pertinebit quodque ad causam propriam & adaequatam quod competit effectui illius singulari.

29. Sicque omnis imputationis ratio in eo consistet: an quis facti culpabilis vel laudabilis vera & propria fuerit causa.

30. Hinc ducitur regula: actiones aliorum vel rerum inferiorum, nemini imputari posse, nisi ipsius industriae fuerint relictae.

31. Vno verbo: imputabitur actio ei, qui fecit.

32. At vero hic maxima latet quaestionis difficultas: an aliquis quiddam recte fecisse dicatur?

33. Iuvabit rem a suis initiis repetiisse: agere ex sensu omnium idem est ac movere;

34. Quem-

34. Quemadmodum pati id significat, quod moueri.

35. Nihil autem est a se ipso: alias enim simul quid esset, & non esset.

36. Ergo nullus motus, & consequenter nihil, quod factum dicitur, est a seipso.

37. Sed posito motu, ponitur quoque eiusdem verum & proprium principium, a quo ille in existentia sua dependeat.

38. Hinc omnis actio agnoscit autorem sibi proprium ad quem ita pertineat, vt eodem modo non spectet ad alium.

39. Erit hic ille, qui se habet ad factum; vti mouere refertur ad moueri.

40. Ergo: motus physicus quoque, ignorantia, error, ebrietas, furor imputabitur mouenti, ignoranti, erranti, ebrio, furioso.

41. Tribuetur iisdem quoque, quod inde ortum est.

42. Quicquid enim est causa causae; illud etiam est causa causati necessarii, & a nulla alia causa efficienti pendentis.

43. Hinc erranti tribuetur quoque homicidium errore commissum, &c.

44. Dices: confundi actus physicos & morales, & sequi absurdum: puniendos esse

G

infor-

infantes: pugnare hanc philosophum, cum sensu communi, qui etiam infantulis excusationem vulgo subministret: *Sie hätten es nicht gerne gethan: Sie könnten nichts darzu. &c.*

45. Mihi vero hic nulla occurrit confusio, sed distinctiores conceptus apparere videntur.

46. Aliud enim est: Auctori suo tribuere actionem: aliud eam tribuere in poenam.

47. Hinc enim usum suum nanciscitur superius *pos. 16-19.* inculcata distinctio: inter correctionem facti & personae, inter satisfactionem pari & superiori debitam, inter imputationem civilem & criminalem.

48. Hinc imputabitur error erranti inter pares & in vita civili: itemque causae physicae adiudicabitur effectus etiam casu datus.

49. Non vero statim operabitur poenam: vel imputationem criminalem.

50. Haec enim infligitur, ut coerceatur malitia personae.

51. Satisfactio vero paribus debita idcirco iniungitur, ut emendetur factum quod-

quoduis, ex quo alteri damnum immerito accessit. Vnde inferius, ubi de damni casualis reparatione, ducemus conclusiones.

52. Ciuilitè itaque imputatur omnis actio etiam involuntaria: criminaliter tantum actio voluntaria, cuius dein diuersi gradus erunt considerandi.

53. Equidem omnis actionum causa est vel per se vel per accidens talis: itemque vel vera vel apparens.

54. At causam apparentem non esse causam ipsum nomen prodit: & causam per accidens improprie spectari ut causam, docetur alibi.

55. Ergo actiones neque voluntariae neque inuoluntariae hisce causis non poterunt imputari si factum alioquin sit iustum.

56. Sic militi iussu Praefecti displodenti bombardam, non poterit imputari mors feminae deliculae ex eius auditu terrorem & interitum concipientis.

57. Causae etiam actionum vel sunt solitariae vel cooperantes: & hae quidem aliquando impari gradu concurrunt.

58. Cooperantibus igitur actiones tribuuntur vel omnibus coniunctim, vel sin-

gulis pro ratione concursus : prout vel sociae vel partiales existunt.

59. Cum etiam causa alia sit prima, alia secunda; alia principalis, alia instrumentalis; plus tribuitur primae & principali, minus secundae & instrumentali.

60. Causa proxima vero praeualebit causae remotae.

61. Ad actionem moralem & voluntariam requiritur, ut sciens volensque quis eam fecerit, vel ut vulgo dicimus: mit Wissen und Willen.

62. Vbi itaque deest intellectus, ibi actio dicitur inuita per ignorantiam, & criminaliter non imputatur.

63. Hinc non imputatur actio ex ignorantia profecta, nisi ignorantia facile potuerit euitari. vid. *cap. 1. pos. 59.*

64. Eadem est ratio erroris, qui nil aliud est, quam ignorantia composita.

65. Sic quoque ab imputatione criminali immunes sunt infantes, mente capti, & furiosi.

66. Itemque illi qui per somnium aliquid egerunt.

67. Pari modo : vbi deficit voluntas;
actio

actio non est voluntaria, sed inuita, & non imputatur in poenam.

68. Alia est ratio cur actio coacta & per vim iniustam extorta non imputetur ciuili-
liter.

69. Etenim delictum eius qui cogit, ipsum obligationis acquirendae reddit in capacem.

70. Ast criminaliter vtique imputabitur: coacta enim voluntas est etiam voluntas.

71. Sed imputabitur tantum ex parte: cum magis sit peccatum imbecillitate, quam malitia.

72. Sic etiam imputationem quodammodo minuunt: vehementior affectuum commotio, status praeternaturalis, assuefactio; licet eandem non tollant.

73. Ratio ex superioribus, quae de concurrentia causarum monita sunt, pendet, quae si quis obseruauerit; non erit amplius difficilis imputationis doctrina, sicque regulas generales ad facta singula licebit applicare.

LIBER II.

DE

PRAECEPTIS IVRIS
NATVRALIS COMMVNIBVS
QVOVIS STATV OBSERVANDIS.

CAP. I.

*De**Praecepto primo & generalissimo:
neminem laede.*

I.

Posita itaque lege naturali, positaque hominis conditione legis capace videamus iam, quatenam sint eiusdem praecepta hominis vitam stringentia.

2. Sunt autem praecepta illa vel generalia vel specialia.

3. Illa quoscunque homines quocunque tempore & loco, omni remota differentia stringunt.

4. Haec singularem quendam certorum hominum statum, certamque viuendi conditionem supponunt.

§. Vti

de praecepto primo & generalissimo: nemin. laede. 103

5. Vti autem specialia continentur generalibus; ita de his primus erit dicendi locus.

6. Haec iterum vel hominem considerant simpliciter vel quatenus ille certum institutum humanum sequitur.

7. Hinc superius inter ius naturae absolutum & hypotheticum fuit distinguendum. Nunc de absoluto.

8. Homo itaque in quovis statu vivens & simpliciter consideratus ex dictamine iuris naturalis omne illud facere prohibetur, quod necessario & directe turbat tranquillitatem generis humani.

9. Reliqua haecenus ipsius arbitrio relinquuntur.

10. Quae enim per accidens demum contingunt, ea non sunt in potestate nostra, & vti docui, non imputantur.

11. Quae vero indirecte tranquillitatem hominum solum turbant, ea vel a sapientissimo non semper prospici queunt.

12. Indequè absurdum esset quendam criminis postulare, cuius ille vel eodem momento nos itidem reos facere posset.

13. Quamvis itaque pietatem negligere impium,

G 4

14. Ho-

14. Honestatem mentisque quietem, oppugnare stultum,

15. Modestiam vero & decorum migrare vel odiorum fertile vel ridiculum existat;

16. Omnia tamen haec huc non pertinent: sed internum mentis forum sequuntur.

17. Remanet saltem id prohibitioni huic obnoxium, quod contra iustitiae pugnat praecepta.

18. Huius autem superius ostensa est regula: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Vel, quod eodem recidit: neminem esse laedendum.

19. Poteris etiam hoc positivè ita efferre: ius suum cuique esse sribuendum: i. e. neminem in usu eius, quod ipsi competit, esse turbandum.

20. Est hocce praeceptum clarissimum, ita ut a quovis homine modo non mente capto ex terminorum intuitu intelligi queat.

21. Est verissimum, quippe cuius veritas cum primo Iuris naturalis principio immediate, & nulla intercedente alia propositione connectitur.

22. Est

de praecepto primo & generalissimo: nemin. laede. 105

22. Est & facillimum: quid enim facilius esset, quam in-nuda facti, quod cum periculo coniunctum esset, omissione consistere?

23. Quod latissimum sit ex dictis apparet: est enim praeceptum absolutum, quod neminem excipit nisi eos, qui se humani generis participes negant.

24. De necessitate non est ut moneam, cum palam sit: si hoc praeceptum migremus; non posse non statum belli extemplo oriri.

25. Quis enim alios praefracte laedens ab iisdem non simile quid expectet, quos aequae homines cognovit?

26. Sic vero turbaretur necessario, quae maxima felicitatis humanae pars est, tranquilla singulorum securitas.

27. Laeditur autem omnis, cui negatur quod ipsi quovis modo competit.

28. Sicque laesio est omne factum, quod alteri bonum competens rapit, impedit, vel turbat.

29. Variat haec, prout humanum bonum diuersas comprehendit species vel partes.

30. Bona illa vel sunt connata vel acquisita.

31. Connata alia sunt interna alia externa: ast illa capi turbarique sine externis non possunt, ergo hic in censum non veniunt, materia hac doctrinae, quae de scandalo praecipiet, relicta.

32. Externa alia sunt corporis, alia affectuum.

33. Corpus vel laeditur quoad totum, vel quoad partem: vel quoad vitam, vel quoad membra.

34. Affectus vel respiciunt obiectum generale, quale est libertas agendi, quod quis vult.

35. Vel obiecta considerant specialia: honorem, creaturarum inferiorum usum vel possessionem, commoditatem seu delectationem.

36. Bona vero peculiari modo quaesita in tantum variant, quantum differre possunt infinita humanae voluntatis instituta.

37. Atque de omnium horum bonorum laesione mox distinctius erit praecipendum; si prius de effectu generali generalis praecepti egerimus.

CAP.

CAP. II.

De

Iure contra laedentem.

I.

EX omni lege nascitur obligatio: omnis vero obligatio simul producit ius & moralitatem.

2. Hinc etiam lex de non laedendo & laesionis iniustitiam & laesi ius aduersus laedentem inuoluit.

3. Posita itaque iniustitia laesionis, ponitur peccatum tum aduersus legis autorem, tum aduersus laesum.

4. Hinc sequitur: laeso competere ius exigendi satisfactionem, siue ut restituatur id, in quo laesus fuit.

5. Qui enim me non laedere debuit ante factum; ille etiam id facere prohibetur post factum.

6. Sed factum infectum fieri nequit: ergo quaerendum aliud iniustitiam corrigende medium. Nullum vero superest, quam ut damnum resarciatur.

7. In-

7. Intelligimus autem per damnum hic quamcunque deteriorationem vel corruptionem rerum nostrarum ex alterius facto prognatam.

8. Quod si itaque haec laeso negetur restitutio, noua oritur laesio, dum laeso ius ipsi competens subtrahitur.

9. Vult enim quilibet laesus; vt ipsi restitutio non negetur: ergo valebit & hic: quod tibi non vis fieri alteri ne feceris.

10. Sequitur etiam: Velle hoc eum qui prohibuit, legis naturalis autorem: nisi enim hoc vellet; lex eius vana existeret.

11. Sed quale expectandum laesionis vel restitutionis denegatae remedium in statu naturali?

12. Dei iudicia occulta sunt: ergo eadem non rimabimur.

13. Ergo, vbi poena ciuilis non succurrit, nil remanet, nisi vt laesus sibi ipsi succurrat.

14. Hoc etiam non poterit displicere Legislatori, alias enim patrocigaretur malitiae, & nequissimus melioris esset conditionis, quam vir bonus & iustus.

15. Nil itaque superest, quam vt vim vi repellamus, vtque vel primam laesionem,
vel

vel denegatam restitutionem , quae noua est laesio , pari modo propulsemus.

16. Nascitur hinc ius belli , siue ius laedendi laedentes & propulsandi iniuriam.

17. Bellum iustum enim nil aliud est ; quam violenta sui rerumque suarum defensio.

18. Cum autem de laedentis voluntate eiusque terminis non constet ; licebit eundem vel in infinitum , vel donec mihi de cerra securitate satis cautum sit , laedere.

19. Nec expectanda erit laesio , si voluntas me laedendi sufficienti indicio fuerit declarata. Iuuabit potius tunc praeuenire , quam praeueniri.

20. Idem sic datur remedium tam contra primam laesionem , quam contra denegationem restitutionis.

21. Nec enim aliter differunt , quam gradu violentiae & pertinaciae.

22. Sicque omne bellum , si rem rite consideremus ; est tantum defensuum , nec id , quod reparandi damni ergo geritur , offensuum dici poterit.

23. Imo nullum dabitur bellum offensuum , cui cum iustitiae conueniat , regulis.

24. Ap-

24. Apparet quoque: hoc ipsum remedium non dari, nisi contra laedentem nos.

25. Cum cessante ratione, cesset actio pariter ac lex.

26. Hinc non-ens est bellum punitivum, contra laedentem alios etiam infantes.

27. Licebit tamen iisdem succurrere, si vel foedus illud nobis iniungat;

28. Vel si in aprico sit: laedentem nostram aeque intendere laesionem, quale quid circa eos obtinebit, qui vniuersae humanae societati bellum indixerunt.

29. Hinc facile est iudicare: quid sentiendum sit, de causis belli iustificis, quae vulgo allegantur.

30. Cadit simul distinctio inter causas iustificas & suasorias, cum hae illas semper supponere debeant.

31. Facile etiam remouentur, quae falso quibusdam ad causas iustificas trahi volunt.

32. Sunt tales: denegatio officiorum humanitatis, metus ex diffidentia ortus, captatio maioris commoditatis, vita impia & barbara aduersae partis, itemque defe-

defectus intellectus, vel studium emendandi regendique eos. &c.

33. Caeterum constabit etiam : in statu naturali nullam belli priuati & publici obtinere differentiam, sed idem semper esse ius : siue certet Titius & Caius, siue Genti agatur aduersus Gentem.

34. Eodem quoque modo ex dictis clarum est; esse in arbitrio laesi positum : utrum velit vim illatam vi vindicare, an resarcitionem damni illati beneuolis mediis quaerere, & expectare.

35. Quamuis certum sit : posterius ut plurimum consultissimum esse. Notum enim est, quod Antiqui dixerunt : anceps fortuna belli :

36. Circa reparationem damni dati autem sine dubio dispiciendum est ante vindicationem : an damnum dolo, an culpa an casu datum existat.

37. Nam non tantum ex humanitatis, verum & iustitiae praeceptis, mirum quantum hic variat imputationis ratio.

38. Dixi superius : laedentem laedi posse in infinitum ; addidique rationem : quod nesciam : annon laedendo is pergere velit ?

39. Ast

39. At vero hoc tantum circa eos qui dolo damnum dant, valet, cum de reliquorum in nos voluntate plane non constet.

40. Eodem modo qui voluntario & dolo suo nobis nocet, illi poterit confestim quoque noceri:

41. Qui vero animum nocendi non habent: eorum licebit declarationem exposcere.

42. Hinc non oportebit contra eos arma prehendere, priusquam de damni reparatione ipsos quaesiverimus.

43. Interim nullum est dubium: quin ab his laesus possit damni reparationem poscere.

44. Damnum enim restitui debet, non quia voluntario, sed quia datum est:

45. Imputabitur itaque illud causae cuiusque physicae: si modo ab ea reparationem sperare liceat.

46. Enimuero qui damnum dat, ille ius meum violat, & consequenter me laedit, siue sit actionis suae conscius, siue non.

47. Hinc etiam sine posteriori respectu ad iuris mei reparationem idem tenebitur.

48. Cum nulla sit ratio, quare ego
potius,

potius qui laesus sum, prae laedente
damnum datum perferre debeam.

49. Hinc damnum restituere debet,
etiam qui laesit ignorans vel per igno-
rantiam.

50. Ergo ad restitutionem damni dati
tenebitur etiam infans.

51. Nec non furiosus, surdus, mutus, &
mente captus.

52. Itemque ignorans, negligens, non
aduertens &c.

53. Restituet quoque inuitus qui pecca-
uit aduersus nos; siue coactus, siue affe-
ctibus praeceptus actus, &c.

54. Quod vero circa reparationem
damni dati quis debet ratione personae
suae; illud etiam iustum erit ratione rei
suae.

55. Res sunt vel immobiles, vel mobi-
les, vel mouentes.

56. Res mouentes vti percunt; ita &
peccant suo Domino.

57. Si enim res nocens esset in statu
mere naturali; ex reparatione damni laeso
competeret causa specialis interficiendi
illam.

58. At haec causa per dominum alterius nondum sublata est, sed tantum suspensa, ita ut possint prius dominum ad reparandum damnum postulare.

59. Alias Dominus ex damno alterius vel saltem causa eiusdem luerum captaret.

60. Quod oppido iniquum esset; nisi vellet ex eadem causa incommoda percipere.

61. Interim licebit ipsi eligere: utrum velit causam damni noxae dare, an damnum reparare.

62. Sicque Dominus tenebitur praestare factum Serui sui seu hominis proprii.

63. Itemque bestiae, quae ad ipsum pertinet.

64. Ita ut vel emendet damnum, vel causam eiusdem derelinquat.

65. Quod tamen de seruo dicitur, non poterit ad subditum eiusque superiorem extendi, si subditus homo liber existat.

66. Quippe qui saltem factum proprium praestat: hicque sufficiet Superiori reparationem damni vel eius persecutionem, quae mediis legitimis fieri debet, non impediuisse.

67. Circa bestias vero distinguendum, inter mansuetas & feras.

68. Illae quoties peccant ex natura sua, toties peccant suo Domino:

69. Si vero noceant contra naturam suam; fit illud vel Domini culpa.

70. Tunc vero hic tenebitur striete ad reparationem damni & noxae deditio non habebit locum.

71. Vel laedentis erit culpa, quam nulli nisi sibi met ipsi imputare potest.

72. Culpa autem tertii erit etiam tertii, qui emendationem praestare recte cogetur.

73. Ferae bestiae aut plane sunt extra dominium, aut agris sylvisque annumerantur, aut in custodia detinentur.

74. Illud contingit iis in locis, ubi bestiae sunt in statu mere naturali, tunc autem occupantur vel occiduntur pro lubitu.

75. Si agris sylvisque annumerentur interim vero noceant vicinis: hisce competet ius in istas, quoad retineri possunt:

76. Hae ex custodia dimissi nocentesque culpam Domino tribuent aequae ut

mansuetae contra naturam suam culpa Domini nocentes.

77. Nec aliter circa culpam laesi vel tertii, quam supra, venit pronuntiandum.

78. Res mobiles nocent ex causa vel culposa & dolosa, vel ex mere casuali.

79. Vbi itaque adest causa culpae vel doli; ibi dolus & culpa tribuetur eidem.

80. Casus autem imputabitur Domino istius rei, cuius occasione vel qua cooperante damnum datum fuit, per *pos. 58-60.*

81. Quamvis magis humanum sit alteri tale quid condonare, sed nunc de stricto iure dispicimus.

82. Quod si itaque quis reparationem debitam deneget; tunc noua oritur laesio.

83. Vtraque si voluntaria sit; alio nomine vocatur iniuria; illa simplex haec composita dici poterit.

84. Vtraque in statu ciuili poterit actione, vsque ad reparationem factam vindicari.

85. In statu naturali vero eodem modo uti in laesione dolosa belli ansam praebet, donec laeso ex alio satisfiat.

86. Interim laesus distinctionis inter damnum dolo & culpa datum nunquam debet

debet obliuisci, quippe cuius gratia haec latius fuerunt ostensa.

87. Debet etiam humanitatis recordari simulque perpendere: cum tranquillitate generis humani actum iri quam citissime; si bella essent perpetua.

88. Hinc reparatio accipienda, quae aquis conditionibus offertur.

89. Aliquando tamen cautio de non amplius turbando iure postulabitur.

90. Verum accepta praestatione damni, vel etiam cautione securitatis, omnis belli finis, necessum est, pax sit.

CAP. III.

De

Vitanda quauis corporis laesione.

I.

VTi generatim, ut ne quis laedatur prohibet ius naturae; Ita speciatim illud ad hominis vitam pertinet.

2. Haec enim sine dubio est fundamentum omnium reliquarum rerum, quae hominis bonum conficere solent.

3. Consistit illa ex communi sententia in vnione animae atque corporis.

4. Hinc dissoluto corpore soluitur illud vnionis vinculum, quae solutio mortis nomine venit.

5. Quemadmodum itaque Vita omnia huiusmodi pari modo competit, qui humanam faciem gerunt;

6. Ita naturaliter nemo in alterius vitam aliquod ius sibi tribuere potest, nisi alteri tale quid in se ipsum concedat.

7. Si illud faciat; peccat contra ius naturae & turbat tranquillitatem externam generis humani, cuius membrum laedit.

8. Violat enim alterius ius, quod competit circa vitam propriam, quod sibi in pari casu tamen tributum volet.

9. Adeo vt, si mens non laeua sit; facile possit subodorari: alterum hoc aegre laturum esse,

10. Sicque statum pacis & humanitatis in statum belli & bestialitatis mutatum iri.

11. Praeterquam enim, quod quilibet id, quod sibi competere nouit, sibi praeripi non facile patiatur;

12. Te-

12. Tenerrimus etiam, qui omnibus hominibus inditus videtur, se vitamque suam conseruandi appetitus, cuilibet facile defensionis arma suppeditabit.

13. Competere autem vnicuique vsum vitae suae ex prima Creatoris concessione constat.

14. Et bardis hominibus innotescit sine omni monito: vitam aliorum aliis aequè competere, ac sibi suam competere existimant.

15. Interim ius hominis circa vitam propriam competens, aliter considerari potest in relatione aduersus Deum, aliter in relatione ad homines socios.

16. Si Deum spectes; in aprico est: Vitam nostram ab eius beneuolentia pendere non tantum ratione concessionis primae,

17. Verum etiam ratione quotidianae, imo momentanae conseruationis.

18. Hincque omnem vitae nostrae rationem eius nutui subiectam esse.

19. Nec adeo illam sine speciali mandato derelinqui posse:

20. Sieque propricidium quavis ex causa priuata susceptum prohiberi.

21. Ita, ut non excusent propricidas impatientia praesentium dolorum vel indignatio.

22. Multo minus temeritas aut irrationalis diffidentia,

23. Vel etiam vindictae cupido, poenarum metus, inanis fortitudinis persuasio, aut inepti Stoicisimi affectatio.

24. Quippe quae omnia voluntatem diuinam nos conservandi nec tollere nec suspendere possunt.

25. Aliter tamen sentiendum est de causis publicis huc pertinentibus. Has enim qui sequuntur, aut non sunt Propricidae, aut saltem excusari merentur.

26. Ad illos pertinent, qui mandato superiorum obsequentes iustam poenam sibi ipsis infligunt,

27. Itemque, qui fortitudinis verae & bellicae instinctu tanquam victimam publicam morti se offerunt, quale erat factum Simsonis gloriam Gentis salutemque morte sua vindicantis.

28. His annuero, qui metu vel crudelissimorum tormentorum, vel opprobrii diuini mortem prae vita eligunt.

29. Hi

29. Hi si peccent; magis imbecillitate & pietatis persuasione, quam malitia peccare videntur.

30. Magis enim quaerunt vitare malum quam transgredi prohibitionem.

31. Ceterum pertinebit haec ipsa prohibitio non tam ad iuris, quam theologiae, naturalis disciplinam.

32. Habet enim pro ratione Numinis Creatoris reuerentiam, quam Ius naturae non inculcat, sed supponit.

33. Aliud itaque de regulis pietatis, aliud de regulis iustitiae erit dicendum.

34. Cum posteriores respectum saltem ad alios homines habeant.

35. Quamvis autem decori humanitatisque praecepta, ne aliorum commodis nos ipsos subtrahamus, prohibeant;

36. Stricto tamen iure aliorum directo non attinet, an quis in corpus proprium saeviat? nisi vivamus in statu Imperii.

37. Sicque propripicida in libertate naturali constitutus neminem laedit, nisi semet ipsum.

38. Cui tamen proprie loquendo non potest obligari, nisi simul sit & non sit.

H s

39. Vbi

39. Vbi autem cessat obligatio; ibi nescio an locum inueniat laesio.

40. Hincce hoc in loco non tam de laesione corporis proprii, quam alieni est quod simus solliciti.

41. Quo magis autem vita & constitutio corporis naturalis reliquorum, quae in hominem cadunt, bonorum fundamentum existit;

42. Eo maior quoque est laesio, quae reliquas, quotquot concipi possunt, laesionum species in se comprehendit.

43. Quamprimum enim anima hominis a corpore soluitur; remouetur quoque omnium reliquorum bonorum fructio.

44. Vt itaque hanc ipsam sedulo caueamus & vitemus, summa iuris efflagitat ratio.

45. Est autem illa vel totalis vel partialis.

46. Illa totum corpus e medio tollit vel saltem tollere laborat.

47. Haec vero in sola inflictione mali particularis consistit.

48. Vnde diuersi laesionis exoriuntur gradus ut sunt: homicidium, mutilatio, vulneratio, verberatio, quae omnia diuersis

his modis contingunt, & vocabulo iniuriae realis comprehenduntur, diversamque postulant damni dati reparationem.

CAP. IV.

De

Iure defensionis.

I.

VTi generatim ex laesione vel actio vel bellum; ita speciatim ex laesione corporis nascitur ius defensionis corporalis sive ius rationis.

2. Est illud ius competens aduersus quemuis aggressorem corpus suum etiam cum internecone eius defendendi.

3. Sunt qui illud plane negent: sunt etiam, qui illud ad classem obligationum referre non dubitent.

4. Isti defectu, hi excessu laborare videntur qui tamen ni fallor, distinctis moralitatis classibus, distinctisque casibus aliquot, conciliari possunt.

5. Si regulas honestatis consulas; illae hic vix in censum venient. Obligant ipse ad promouendam tranquillitatem inter-

ternam. At vero haec non desideratur, si eius contrarium non possit existere.

6. Homo enim aut cognoscit immortalitatem mentis, & tunc etiam post mortem violentam, eius tranquillitatem sperare potest:

7. Aut eam sibi relictus adhuc ignorat, & tunc vitae priuatio ipsi non refragabitur. Sufficit enim, si mens non sit inquieta. Mens autem mortua in quietam esse non potest.

8. Religionis praecepta itidem distinguunt: aut enim de Voluntate Numinis tuam magis, quam Aggressoris vitam conseruatam volentis constat, & tunc praecepta poterat videri tui defensio:

9. Aut de hac dubitas adhuc: ergo poteris a defendendo tibi temperare.

10. Decorum vult ut nos in gratiam aliorum conseruemus. His autem aliquando Aduersarii conseruatio aequae vel magis potest insoruire, quam nostra.

11. Imo praecipit doctrina decori, ut aliquando quid de iure nostro remittamus: Sicque etiam condonare Aggressoris aliquando nostrum erit.

12. Iu-

12. Iustum vero præceptum hocce plane ignorat, cum vnus mors verosimillime externam hominum pacem non turbet.

13. Remanet ergo sola defensionis permissio, quae locum inueniet, vbicunque ille, qui iure suo vtitur, nemini iniuriam inferre creditur.

14. Est illa ius seu licentia : huic vero quemlibet citra præiudicium aliorum renunciare posse, rei natura ostendit.

15. Ergo ad sui defensionem ius naturæ strictè dictum neminem obligat.

16. Annon vero idem hanc omnibus aequè permittit? credo quod sic. Supponamus tamen differentiam status naturalis & civilis.

17. Homo tum ex voluntate Dei, tum ex intentione propria intendit conseruationem sui.

18. Voluntas Dei pertinet ad Religionem, de qua dictum est *pos. 8. 9.* neque semper certo de eadem constat.

19. Homo vero dum vult finem, volet etiam media necessaria ad eum obtinendum.

20. Quam-

20. Quamvis naturaliter possit pro lubitu velle & non velle : defensio nostrum enim vix est medium necessarium conservandae tranquillitatis humanae.

21. Sufficit quod Voluntas Numinis non contrarietur : homo vero a defensione non abhorreat.

22. Praeterea quivis cognoscit : aequales, quibus natura aequalia iura competunt, plura prae reliquis sibi arrogare non posse.

23. Aut si illud fiat, caeteris idem licere.

24. Vnde notissima antiqui Iuris formula : quod quisque iuris in alterum statuit, ut ipse eodem iure utatur. Was einem recht ist; ist dem andern billich.

25. Ergo aggressoris violenti corpus eodem impetu aggredi iustum est. Illi saltem non supererit causa de laesa iustitia querendi.

26. Hinc licebit ei eandem mortem inferre, quam nobis minatur.

27. Neque obstabit aeternae salutis, qua simul verosimillime privatur, damnum.

28. Nam & hoc ille nobis minari videbatur.

29. Ne-

29. Neque omnis omni tempore aequè paratum se existimare potest.

30. Ille vero sibi istud damnum potius tribuere debet, cuius prima causa existit.

31. Praeterea haec consideratio non est huius loci vel instituti; sed, si necessaria sit; erit excellentioris charitatis.

32. Eodem modo inconueniens est subtilitas; dum aliqui iubent: vt an Aduersarius humanae societati magis prodesse possit quam nos? discutiamus.

33. Quis enim adeo Stoicus appareat, vt id temporis quaestionem tantae difficultatis sine mentis impetu decidere possit?

34. Et taceam: varios esse de hac utilitate singulorum conceptus, & facile utilitates invicem collidi. Quis enim utilior esset si eruditus metaphysicus peteretur ab homine rustico agri colendi perito?

35. Melior est distinctio defensionis, quae fit in statu naturali ab ea, quae in statu civili contingit.

36. Non enim semper quaevis defensio competit, sed vt plurimum limitata.

37. Est, ni fallor, iuris se defendendi primarius finis conservatio sanitatis:

38. Secundarius vero erit damni recepti recuperatio.

39. Ex hisce itaque diiudicanda erit suscepta defensio, inde pendebunt tutelae limites.

40. Suadent hinc, si non iusti, tamen decori regulae, ut defensionem ultra finem & necessitatem non extendamus.

41. Sic iustitia requirit, ut prius defensio non adhibeatur, quam laesio fiat, vel praesentissimum sit periculum.

42. Alias ius hoc malitiosis praetextibus egregie inferuiret & turbandae tranquillitati conduceret admodum.

43. Requiritur etiam, ut malum non nostra culpa nobis immineat.

44. Alias enim doctrina imputationis superius tradita turbaretur.

45. Quod autem malum ita debeat esse comparatum ut sine violentia evitari non possit, illud potius ex praeceptis decori & benevolentiae regulis est arcescendum:

46. Praecipue, cum nemo possit stricto iure obligari ad factum, quod plurimis hominibus aequè impossibile existeret.

47. Im-

47. Impossibile autem est aggressionis tempore vultum stoicum comminisci, & factum quaestionis longa disputatione definire, cum affectus hic plures excitentur.

48. Neque distinguerem: inter defensionem, corporis & membrorum, quae pene pari passu ambulant.

49. Praeterea etiam nescit, qui laeditur, an laedens violatione sanitatis membrorum sit contentus futurus.

50. Inde ineptiae sunt; quae de paritate armorum, de primo ictu sufferendo, &c. quibusdam hic longa serie praecipiuntur.

51. Caeterum plura licent in statu naturali, quam in statu civili.

52. In statu naturali enim alioquin securitatem mihi promittere haud possum.

53. Hunc statum naturalem aemulatur status necessitatis, quem statum quasi-naturalem vocare licebit.

54. Nam quoties superior protegens non adest, nemo quoque legum curam gerit, nec me defendere valet.

55. In statu civili res magis potuit restringi, quamvis plurimae regulae ortae sint ex superstitioso principio.

56. Minimum interim in statu civili defensio debet in terminis defensionis consistere.

57. Cum laesionis reparatio alio modo possit haberi: quod in statu naturali secus est.

58. Imo potest etiam laesus obligari, ut magis fuga quam resistentia sibi consulat, si fuga non sit magis periculosa.

59. Quod vero in statu cum naturali tum quasi-naturali non procedit, cum ibi reparatio damni sine resistentia haberi possit.

60. Hinc alia est defensio contra Aggressorem in platea populosa, alia contra eum, qui me solum in sylva aggreditur.

61. In statu civili quoque distinguendum venit: an sit superior an non?

62. Superiori enim resistere velle statui civili plane est contrarium,

63. Cum inferior de iustitia vel iniustitia superioris plane non possit iudicare.

64. Alias enim omne tolleretur imperium quod in subiectione voluntatis consistit.

65. Alias etiam quilibet nequissimus inflectionem poenae iniustam clamitaret.

66. Ca-

66. Capienda tamen haec sunt de superiori, qui summum Imperium habet, non de subordinato.

67. Quippe cui voluntatem non absolute, sed in relatione ad voluntatem summi Imperantis, de qua constare debet, subieci-
mus.

68. Neque extendi haec possunt ad quemvis Imperantem, sed sermo est de eo cui in nos competit summum Imperium.

69. Quod enim alicui competat ius in aliorum personas, id mea non refert.

70. Multo minus ipsi potest concedere ius alterius non subiecti corpus laedendi prolubitu.

71. Vt taceam : etiam superiores regulas circa defensionem saepe suspendi per exceptionem affectuum.

72. Cum quilibet etiam sapientissimus tempore aggressionis sit in statu mentis turbulento, & ad sollicitas cogitationes voluendas parum apto.

73. Adeo, ut excessus in hisce casibus ex doctrina imputationis faciliorem veniam & excusationem merentur.

74. Utque naturae humanae obliti videri possint Icti quidam, qui hanc do-

Strinam totac tantis subtilitatibus circum-
scripserunt, quae statu quieto vix capi, ne-
dum statu turbulento observari queunt.

C A P. V.

DE

Libertatis laesione & defensione.

I.

PRaecipit ius naturae: ut bonum cui-
que suum tribuatur.

2. Bonum autem est vel connatum vel
acquisitum.

3. Inter connata primum consideratio-
nis locum sibi poscebant vita, corpus &
sanitas.

4. Nascuntur enim cum vnoquoque
homine, nisi casu in vtero materno statum
praeternaturalem admittere cogatur.

5. Eodem modo se habet libertas, quae
cuiuslibet caput naturaliter in mundum
comitatur.

6. Definiunt hanc communiter cum
Triboniano: quod sit naturalis facultas
eius, quod cuique facere libet, nisi si
quid vi aut iure prohibetur.

7. Ne-

7. Nescio autem annon hoc supposito libertas etiam competat homini proprio vel seruo manibus pedibusque victo, & ergastulo incluso.

8. Nos superius quid imperium quid dominium notent vidimus, hinc facile erit diiudicatu: quatenam dicantur libera.

9. Liberum enim ex omnium modo loquendi est illud, quod nullius imperio vel dominio obnoxium est.

10. Et sic liberum dicitur partim de personis partim de rebus: quamvis nunc de personis maxime hic sermo existat.

11. Hoc sensu libertas generatim spectata est ius nullius verendi imperium sed faciendi quod quisque vult omnibus naturaliter competens.

12. Supponendum tamen & hic est, quod superius *L. I. c. X. §. 30.* notauimus; nullam dari libertatem Creaturarum inprimis rationalium in relatione ad Deum.

13. Supponenda quoque est lex naturae, quae aequae ac libertas cum homine nata fuit.

14. Cum autem omnibus aequae competat naturaliter non opus est, ut centies repetatur. *conf. L. I. c. III. §. 6. sqq. & c. X. §. 25. sqq.*

15. Interim quamuis hoc verum sit generaliter; potuerunt tamen homines iuri huius renunciare, illudque facto peculiari transferre ad alium.

16. Hinc nascitur distinctio inter libertatem vniuersalem & particularem.

17. Ita vt quis ab omni imperio liber existat, alius vero certarum personarum mandatis obsequi necessum habeat,

18. Sicque etiam homo seruus in relatione ad Non-Dominos praecipue in statu naturali recte se liberum reputare possit.

19. Quod autem libertas recte inter hominis bona referatur, communis sensus vnumquemque edocebit.

20. Nec obstat, quod multis libertas sit nocua, cum abusus rei ius tollere nequeat.

21. Praesertim cum libertas nulli noceat natura sua, sed ex accidenti.

22. Praeterea sufficit, quod aliquid mihi competat, siue illud fiat vtiliter siue non.

23. Neque enim alterius est iudicare, de eo quod mihi conducit, sed eius ad quem res pertinet.

24. Alias etiam vita posset eripi, sub praetextu: nobis eius fruitionem non conducere.

25. Hinc cadit ARISTOTELI laudata, servitus naturalis, tanquam merum figmentum vanae Graeculorum ambitionis, voluptati & iniustitiae suae litantium.

26. Verum ut res; ita quaelibet etiam persona ex sanioribus principiis praesumitur libera.

27. Caeterum sequitur: nullius libertatem laedi debere, neque directe neque indirecte.

28. Hinc iure naturali prohibentur: raptus & captura hominum liberorum vel alienorum tranquille nobiscum viventium,

29. Ut & furta & rapinae infantum ex alienis vel liberis hominibus procreatorum.

30. Itemque defraudatio libertatis indirecta,

31. Vel quaecumque iuris determinati nobis competentis ultra terminos extensio,

32. Et omnis, quocumque nomine veniat, usurpatio nobis non competentis imperii.

33. Atque ex neglectu huius prohibitionis laeso nascitur ius libertatem suam defendendi & vindicandi.

34. Sine hoc enim & lex & libertas effectum suo destituerentur.

35. Sicque laedens obligatur, ut laesum pristinae libertati restituat, vel restitutum relinquat:

36. Alioquin noua nascitur laesio & laeso plenius ius quouis modo sese libertati suae vindicandi.

37. Poterit itaque ille, cui Non-Dominus praeter ius imperare praesumit, non obsequi.

38. Poterit, qui cum conditione subiectus est, contradicere Domino absolute imperare nitenti, eiusque imperium ad limites conuenientes reuocare.

39. Poterit libertate sua per fraudem, motus eandem denuo apprehendere.

40. Poterunt Parentes Dominique pro liberis & mancipiis suis retinendis vel recuperandis arma capere,

41. Si benigniora remedia non sufficiant, quae tamen prius utique tentanda,

42. Cum

42. Cum nesciamus: annon raptor forte bona fide egerit, & annon beneuolē ablata resarcire paratus sit.

43. Poterit quoque, cuius libertas aperta captura petitur, uolentiae vi resistere,

44. Aut si extra bellum captus sit, quouis modo sese in libertatem pristinam vindicare,

45. Etiam cum internecione praetensi Domini, si fuga aliter secura reperiri non possit.

46. Multo magis licebit sibi fuga innoxia consulere.

47. Vbi etiam (exemplo Israelitarum ex Aegypto fugientium) fugae impensas apprehendere non iniustum erit.

48. Alia tamen & hic est ratio status naturalis : alia ciuilis.

49. Prout scilicet in statu ciuili seruitutis iniustae remedia haberi possunt legitima,

50. Cum e contrario in statu naturali praeter bellum & fugam nil suppetat, quo laeso consuli, & vis iniusta propulsari queat.

51. Interim non omnis amissio libertatis iniusta existit, sed dantur utique modi

acquirendi & alienandi ius libertatis, de quibus inferius, vbi de seruorum conditione, plura dicentur.

CAP. VI.

De

Honoris laesione ac defensione.

I.

PRaeter bona homini connata, & a natura ipsi concessa, dantur etiam, quae singularem persuasionem vel voluntatis inclinationem supponunt.

2. Vti autem tres dantur cardinales voluntatis humanae inclinationes: ambitio, voluptas, auaritia;

3. Tres quoque dantur de rebus humanis vsibus expositis opiniones suo iam tempore notante SCHVPPPIO: de honoribus, voluptatibus, & possessionibus,

4. Et omnia humani ingenii idola ad tres classes reducuntur: honorem: voluptatem, & diuitias.

5. Quae quidem ex opinione & affectu hominum bonis annumerantur, vt bona quaeruntur, & vtrique etiam ex postfacto bono-

bonorum nomen hocce rerum statu introducto merentur.

6. Sunt enim & haec natura sua indifferentia, hincque pro hominis natura, si rite vsurpentur, eidem bona existunt.

7. Licebit itaque bonis humanis iam iam addere honorem, cuius nomen omnes colunt, pauci intelligunt, & pauciores consequuntur: nos vero nostro sensu hic, ut commodum visum est, salvis aliorum acceptionibus supponemus pro obiecto ambitionis cuiuscunque.

8. Nobis *honor* significat quantitatem moralem ortam ex iudicio aliorum de personae perfectionibus vel imbecillitatibus, secundum quam persona personae vel praefertur, vel aequiparatur.

9. In concreto est ius competens certo indiuiduo, secum comparandi alios, eosque vel aequales vel inaequales iudicandi.

10. Dum ius dicitur honor, eo ipso inter bona refertur.

11. In vita enim civili bonum est, quod mihi competit sub boni specie.

12. Hinc remouetur disceptatio an sit bonum verum, an apparens? tanquam superflua.

13. Nam

13. Nam conceditur : honorem modo ad vera , modo ad apparentia bona referri posse.

14. Verum licet bonum aliquod sit apparens exinde tamen nondum acquiritur ius aliis mihi illud eripiendi.

15. Sed & hic diiudicatio boni tantum ad possessorem vel dominum eius pertinet.

16. Respondent autem honori existimatio, fama, laus, dignitas quae aliis aliter concipiuntur.

17. Opponuntur: contemptus, infamia, culpa & vilitas.

18. Existimatio est valor nostrae virtutis ex iudicio vnus vel paucorum.

19. Contemptus est valor nostrae imperfectionis ex iudicio vnus vel paucorum.

20. Fama vero ut plurimum tribuitur pluribus de nobis iudicantibus.

21. Quod si itaque in peiorem partem iudicetur, infamia nascitur, tanquam opinio plurium de nostris imperfectionibus vel vitiis.

22. Laus est iudicium de excellentiori virtute, uti culpa singularis vitii notationem habet: cum quibus dignitas & vilitas
pene

pene conueniunt : nisi quod dignitas & vilitas plura facta , laus & culpa etiam vnicum respiciat.

23. Habent se etiam laus & dignitas, culpa & vilitas inuicem vt effectus & causa: vel saltem ita se habere debebant.

24. Caeterum quantitas & valor ille moralis est vel simplex vel intensiuus.

25. Ille est ius sese aliis acquiparandi hominibus.

26. Hic est ius sese ex peculiari instituto aliis praeferendi.

27. Illi conuenit existimatio, & fama: opponitur contemptus, infamia.

28. Huic vero gloria laus, dignitas, quibus culpa & vilitas contrariatur.

29. Ille maxime in statu naturali, hic in ciuili magis locum sortitur.

30. Ille notat priuationem mali, hic positionem boni peculiarem inuoluit.

31. Ille cum homine quasi nascitur, hic ex singulari facto originem ducit.

32. Ille iustitiam & iniustitiam terminat, hicce magis ad decori honestique virtutes pertinet.

33. Ille operatur ius sese aliis sociandi & ab iis aestimationem homine dignam postu-

postulandi, aliorumque laesionem a se remouendi.

34. Hic operatur aptitudinem ad recipiendam laudem & praemium.

35. Ille praesumitur, donec elucescat contrarium. Omnes enim aequè nascuntur homines.

36. Nec ullus praesumitur malus vel hostis humanae tranquillitatis; nisi eum se probet.

37. Valor vero intensius ex facto oritur, hinc probandus.

38. Cum nemo per naturam sine aliorum iniuria excellentioris virtutis praesumi possit.

39. Vterque autem iste valor seu honor est vel naturalis siue virtualis, vel formalis & civilis.

40. Ille fundatur in natura hominis atque virtute.

41. Hic vero a voluntate Principis vel opinione certae societatis dependet; & aliquando in officiis Reipublicae praestitis, saepius etiam luxuriae ministerio fundatur.

42. Ille est bonum naturale, nec bonitatis probitatisque sibi conscio facto hominum

num tolli potest, quamuis aliquando calumniis minuat vel periclitetur.

43. Hic vero quotidianis arbitrii humani mutationibus obnoxius est.

44. Ille itaque a sapientibus, hic a stultis maioris habetur.

45. Hic etiam diuidi poterit in valorem vulgarem vel eminentem, ita vt eminens sit vulgaris valoris mensura.

46. Exemplo esse potest nobilitas, quae quasi mensura honoris intensiui in Republica existit : cuius praeterea generis dantur plura.

47. Commemorari etiam posset honor affectionis, sed hicce in negotia iuris vix influit.

48. Hic enim, si tertio non noceat; principia iusti non turbat & vniuscuiusque arbitrio & modestiae relinquitur,

49. Quamuis decori vnumquemque admoneant regulae, vt tam in pretio rerum quam personarum statuendo non stultas sed prudentiae sequatur rationes.

50. Caeterum i constabit facile ex dictis : quod & hic quaedam statui ciuili, quaedam naturali sint singularia, quae-

quaedam vero in utroque statu locum invenire possint.

51. Sic in utroque statu homines aequae sunt homines & sibi eatenus natura sua aequales, ut semper supponimus.

52. Quamvis itaque honoris possint concipi gradus; tamen cuilibet suus competit honor.

53. Ergo consequitur: neminem honorem vel natura vel ex singulari concessione sibi competente priuandum esse, sed honorem cuique suum tribui debere.

54. Sequitur etiam: illum, cui debitus honor negatus est, iustam de laesione conquerendi causam habere.

55. Laeditur enim ex communi sententia, cui subtrahitur quod suum est, vel debetur.

56. Nec obstat: quod honor & existimatio sint entia rationis; adeoque auferri nequeant,

57. Aut, quod valor naturalis sit omni calumnia maior; si genuina virtute nitatur,

58. Civilis vero nullius privati iudicio subiiciatur.

59. Ne

59. Neque enim semper verum est, quod honor sit ens rationis, cum detur honor in sensus incurrens.

60. Neque illud concedi potest, quod de naturali existimatione obijcitur: datur enim saepius in hoc damnum, & ex calumniis semper aliquid haeret.

61. Ciuilis vero etiam priuatorum iudicio subiicitur saltem ex opinione vulgi, cum quo agendum est: ergo & hic damnum dari potest.

62. Laeditur autem honor alterius vel priuatiue subtrahendo honorem debitum, vel positiue.

63. Hoc fit contumelia quacunque, maxime dupliciter vel internis cogitationibus contumeliosis, vel signis externis contumeliam spirantibus.

64. Cogitationes stulti Autorem suum sequuntur, nec alteri nocere possunt, unde ab hac consideratione, vbi de laesione aliorum agimus, easdem remouemus.

65. Signa contumeliosa sunt vel verba vel facta.

66. Est autem contumelia expressa declaratio contemptus, quo alios communi sorte inferiores a nobis iudicari testa-

K

mur;

mur, eosque apud alios contemtibiles reddere intendimus.

67. Hinc in statu naturali contumelia est potius ablatio honoris simplicis, quam intensiui.

68. Quis enim de virtute nostra excellentiori tum iudicium ferret? Non auferens; quia inimicus videtur.

69. Neque nos ipsi, quia propria laus sordet, & quia ipsi eadem hoc deprecandi arbitrium causa erit.

70. Neque tertius, quia nulla ipsi competit potestas alios obligandi, ut ipsius suffragium agnoscant.

71. Imo nec in statu civili denegatio famae intensiuae ob easdem rationes erit contumelia, nisi expressa lex diiudicet casum. Nam ex lege potest utique nasci ius decori.

72. Differunt autem ius decori & decorum: differuntque illius denegatio & grobianismus; uti differunt ius & virtus, laesio & vitium morale.

73. Requiritur itaque ad contumeliam siue iniuriam (α) ut auferat famam ex iusti vel naturalis vel civilis praescripto debitam.

74. (β) Vt adsit animus nos contemnendi & ludibrio habendi: vel saltem adparuerit.

75. (γ) Vt ille animus externo signo sit declaratus.

76. (δ) Vtque declaratio ista vel noceat, vel nocere possit ex consequenti.

77. (ε) Itemque vt iniuria inferatur inuito: vnde communiter dicitur: Volenti non fieri iniuriam.

78. Nec a superiori loco poenae fuerit adiudicata.

79. Differt illa gradibus ratione obiecti, modi, finis, & effectus.

80. Ratione obiecti: an negetur honor naturalis an ciuilis, simplex an intensius, anque obiiciatur vitium morale, infamia, culpa aut vilior conditio.

81. Ratione modi: an fiat verbis iisque vel ore vel scriptis prolatis, an factis iisque siue simplicibus siue repetitis.

82. Ratione finis: an prouenerit ex negligentia, an ex dolo seu proacresci.

83. Ratione effectus: an noceat famae, apud plures aut pauciores: sapientes aut stultos, idque an necessario, vt obiectio

criminis, an contingenter vt diffamatio, &c.

84. Quocunque itaque modo quis laeserit, tenebitur laeso vt satisfaciat.

85. Hinc laedens vel animum iniuriandi deprecabitur, & testabitur contrarium,

86. Vel iniuriam emissam reuocabit, & id quod dictum est, non dictum esse iubebit,

87. Vel etiam siue de damni inde metuendi restitutione cauebit, siue eius aestimationem praestabit.

88. Quibus vt puto laesus contentus & esse poterit, & ex decori ac prudentiae legibus esse debet; licet ius strictum etiam propter hanc laesionem in statu naturali ad arma prouocare non prohibeat.

89. Laedens etiam sibi imputabit, si laesus iniurias retorqueat, cum nihil magis naturale sit, quam vt homines concitati mala malis compensent.

90. Caeterum, si negetur beneuole quaesita satisfactio; laeso extra dubium in statu ciuili competet actio.

91. In statu vero naturali bellum locum fortietur, aequae vt superius de laesione
qua.

quacunque in casu denegatae satisfactionis, sicque factae laesionis compositae assertum est.

92. Durum hocce quibusdam videbitur confectarium: sed durus nodus durum requirit cuneum. Magis sane durum est alios laedere, quam laesum par pari referre.

93. Nec obstat: quod contemptus parum noceat: nescit, enim qui contemnitur quantum damnum inde possit oriri. Videmus etiam quotidie quod contempta vita facile fiat vita misera.

94. Neque impossibile est: damnum famae reparari, cum sufficiat talibus remediis aliis alias de nobis ideas posse formari.

95. Reparatur etiam bona aliorum, quae amitti potuit, opinio; si videant calumniae Autorem eandem pro iniusta habere ipsummet, vel eam fundamento destitutam mansisse.

96. Dein interest ut alii forte etiam ad reales iniurias procedere parati exemplis edoceantur: calumniari non impune existere.

97. Interim non sum contrarius; si quis putet: melius esse studere patientiae, &

condonare laedenti, quam stricto iure vti.
Nam de hoc nunc loquimur.

98. Neque christianis contrariari velim
praeceptis, quae tamen etiam forte ali-
quando ultra finem allegantur.

99. Minimum nescio: si vindictae stu-
dium hic auersemur in actionibus iniuria-
rum & bello; annon etiam vindictam
quaerat, qui Magistratui iniurias denunciat.
Sed de hoc alibi.

100. Caeterum non dubito: ea, quae
pro fama haecenus licent, etiam pro pu-
dicitia recte fieri.

101. Nisi enim pudicitia est species fa-
mae; certe cum eadem pari passu am-
bulat.

102. Vbi autem eadem suppetit agendi
ratio, ibi etiam eadem permittetur actio.

103. Nec obstat, quod pudicitia non
possit auferri, nam & hic eadem, quae
circa famam, valet responsio.

104. Taceo vero: cum qui pudicitiam
feminae aggreditur, laedere non tantum
famam, sed libertatem, membra, volupta-
temque, quo maxime laesio eius maioris
aestumari meretur.

105. Du-

105. Ducitur enim sanitas corporis in periculum,

106. Libertas conuertitur in turpissimam & castis grauissimam seruitutem.

107. Et denique voluptas, quae etiam personae amore continetur, coactione violenta mirum quantum turbatur aut impeditur.

108. Vt adeo furiosus Amator aequum mereatur hostilem animum, ac hostis insensissimus vel fur & raptor.

CAP. VII.

De

*Laesione boni iucundi & iis quae
hinc competunt.*

I.

INter bona hominis ex omnium opinione habetur etiam iucundum: hoc enim omnes quaerunt.

2. Paradoxon hoc videbitur Catoni, sed habet etiam Cato suum iucundum.

3. Rugas contrahit Cato, vereor ne coelum rumpatur. Sed salua res est: non omne iucundum est vitium.

K 4

4. la-

4. Iucundum enim est id, quod homini gratum acceptumque est.

5. Bonum est id, quod hominis durationem promouet vel conseruat.

6. Sed vero datur etiam gratum, quod hominis conseruationem promouet.

7. Ergo salua venerabili Catonis ruga dabitur etiam iucundum quod bonum est.

8. Est illud vel priuatium vel positivum.

9. Consistit enim partim in indolentia, partim in positiva affectus voluptatis titillatione.

10. Titillatio (sit venia verbo coram Ingeniis Ciceronianis!) est excitatio sensuum & spirituum ad illos pertinentium.

11. Forte videtur & hoc adhuc vitium: sed ego forte nescio: vitium quid sit.

12. Mea opinione est omne factum, quod hominum tranquillitatem siue internam siue externam turbare aptum existit.

13. Sed vero omnis illa delectatio sensuum non statim turbat tranquillitatem humanam.

14. Imo, si ordinata sit; promouet v. c. exspatiatio est delectatio, item odorificum.

15. Er-

de laesione boni iucundi & iis quae hic compet. 153

15. Ergo delectatio est bonum aliquando, aliquando res indifferens, aliquando etiam res mala.

16. Sed vltimum aliorum non interest, ergo abstineant paululum diiudicatione; si placet.

17. Titium itaque quod delectat, illud ei bonum videtur.

18. Quod si hoc non repugnet aliorum tranquillitati; neminis interest: nec erit iniustum.

19. Quod vero iustum est, illud vnicuique possessori vel ex libertate naturali, vel ex facto competit.

20. Libertate sua quemlibet frui debere praecipit ius naturae, vt demonstratum est.

21. Quod vero de libertate generatim, certum est; illud eadem veritatis ratione dicetur de singulis eiusdem speciebus.

22. Ergo & de libertate circa fruitionem delectationis non iniustae idem locum invenire debet.

23. Est autem totuplex delectatio, quotuplex humani sensus operatio existit.

24. Hinc singulae delectationis species, vti sua gaudent; ita non sunt priuanda libertate.

K 5

25. Er-

25. Ergo nemini competit alterius delectationem, si modo non aperte cum iustitia pugnet; quovis modo turbare vel impedire. Hinc dicunt: *Man solle die Bauern nicht in der Kirmiß stöhren.*

26. Qui contra facit aequè laedit voluptuosum, ac fur vel raptor laedit avarum.

27. Laedere enim dicitur qui rapit vel turbat, quod alteri competit.

28. Competebat autem naturaliter Voluptuoso libertas percipiendi iucundum, non iniustum.

29. Verum major erit laesio; si ius percipiendi delectationem ex singulari facto licito accedat.

30. Tunc enim tollitur naturalis libertas, tum ratione delectationis, tum ratione facti singularis liciti, sicque oritur duplex seu composita laesio.

31. Sic magis laedit, qui Musicos ab alio delectationis causa conductos retrahit, quam qui saltem ipsum ne fidibus ludendo pergere possit, impedire tentat.

32. Sed haec inferius distinctius apparebunt, cum de laesione iuris peculiari studio quaesiti, singillatim praecipiemus.

33. Nunc

33. Nunc sufficit ostendisse: dari etiam de iure naturali prohibitam quandam voluptatis laesionem.

34. Darique, quod prius supponendum erat: ius quoddam iucundi & voluptatis.

35. Differt hocce prout hominum status vel naturalis vel civilis existit.

36. Requiritur enim ad ius voluptatis, ut versetur circa factum licitum.

37. Possunt autem quaedam licere in statu naturali, quae tamen poenali sanctione coercentur in Republica.

38. Sic qui extra Rempublicam mulierem luxuriose viventem a proposito vi retinere conatur, laedit eandem, & peccat, quod rei sese immisceat, quae ipsius non interest.

39. Qui vero in statu civili tale quid tentat, poenas luet Magistratui, non quod illam laeserit, sed quod Magistratus ius usurpare fuerit ausus.

40. Hic enim Mulier factum licitum voluptatis ostendere nequit, quod superius secus erat.

41. Sic qui in statu naturali alterius lulum impedit, ille alterius libertati naturali resistit, & consequenter ipsius ius violat.

42. In

42. In statu ciuili vero expedit Reipublicae, vt ne quis re sua male vtatur.

43. Qui itaque sine vi maiori & iniuria alterius vitae voluptuosae obicem ponit; ille non laedit Con- Ciuem, sed facit id quod Reipublicae salutare existit.

44. Ergo in statu naturali nullius voluptas debet impediri; nisi turbet necessario & directe pacem externam.

45. In statu ciuili, quae nos non tangunt, nos quoque non angunt.

46. Inprimis tamen illud expeditum est: iniuste impediri a priuato, quae a summo Imperante in Republica tolerantur.

47. Datur itaque in vtroque statu ius aliquod iucundi, & ratione delectationis turbatae laesio iusti principii aduersa.

48. Obliti sunt communiter eius Iuris nostri Interpretes, adeo vt peculiare huius laesionis nomen non succurrat.

49. Interim certum est: eidem in plurimis cum laesione famae conuenire, ita vt vocabulum iniuriae latius paululum acceptum etiam hanc denotare possit. Forte etiam optime Germanorum Scherer.

de laesione boni iusundi & illis quae hinc compet. 157

50. Vnde istius requisita cap. praecedenti pos. 73-78. allata maximam partem mutatis mutandis huc erunt trahenda.

51. Quemadmodum etiam gradus pene similes, ac commemoravi eo loco, concipere licet, quos idcirco huc repetiisse iuvabit.

52. Supposita vero hoc modo huius laesionis prohibitione, sequitur etiam ius laeso ratione eiusdem competens.

53. Consistit hoc partim in defensione, partim in iure talionis, partim in aptitudine ad recipiendam satisfactionem.

54. Sed de satisfactione orietur dubitatio, cum multis damnum voluptatis non videatur damnum.

55. Vel etiam ipsis sit damnum rei voluptati inseruiantis, quod ad sequens caput rectius est referendum.

56. Quamvis autem damnum rerum utique hinc separandum sit; credo tamen: illud accessione priuationis voluptatis augeri: v. c. si quis simia priuetur singulari admiratione digna; ibi laeditur & avaritia & voluptas.

57. Et

57. Et quid dicas? si voluptatis aestimatio supergrediatur aestimationem rei. Tunc enim a potiori fiet denominatio.

58. Hinc etiam, ni fallor affectionis pretium, quod certis rebus adscribitur aliquando originem & fundamentum capit.

59. Caeterum damnum datur quavis interceptione vel corruptione eius, quod nostrum est. Ergo datur etiam damnum libertatis & voluptatis.

60. Sed quomodo reparabitur? est enim ens rationis. Est ens morale: at hoc admittit quantitatem moralem seu aestimationem, ergo & pretium.

61. Tenetur itaque turbator alienae voluptatis ad restituendam Voluptatis occasionem & reparanda requisita, vel ad praestandum eiusdem pretium.

62. Licebit etiam pro hisce remediis defensionis communibus uti, & hostem nostrae libertatis voluptatisque hostilibus armis ad studium quietis adigere,

63. Vel, quod benignius adhuc est: ut talionis iure seu repressalium remedio.

64. Illud vult regula: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.

65. Istud

de laesione boni iucundi & iis quae hic compet. 159

65. Istud confirmat regula: qui me laedit, ille mihi dat ius ipsum laedendi.

66. Hoc praecedenti capite expressi antiqua formula: ut quis quo alios vult, ipse eodem iure utatur.

67. Ergo nullius est laedendum iucundum: aut si factum fuerit; satisfieri debet. *1. q. c. d.*

CAP. VIII.

De

*Laesione rerum, quae sunt in
dominio.*

I.

AMbit natura honorem, quaerit iucundum; sed haec indigent rebus, quae possideri possunt,

2. Imo nec libertas constaret hominibus nec corpus & vita diu suppeterent; nisi essent, quas creaturas inferiores vocamus.

3. Hinc mirum non esse potest, quod haec quidem potissimum iuris caput conficiant.

4. Ac-

4. Accedit, quod corpus morte videatur tolli, haec vero etiam post mortem, possessoris eiusdem voluntati quodammodo subiici possint:

5. Quodque libertas, honor & voluptas, entia moralia, hae vero entia physica, quae in sensus incurrunt, sicque significantius mouent, constituent.

6. Fit hinc, ut non tantum vni, ut honor & maxima ex parte iucundum, sed pluribus inferuire aptae existant.

7. Inde nata sunt, dominia, commercia, rerum pretia, quae, licet & reliquis hominum conueniant bonis; praecipue tamen circa bonum utilitatis, quod auaritiae obiectum est, vim suam exerunt.

8. Intelligimus autem rerum nomine, non uti Metaphysici faciunt, omne quicquid est, dicitur & cogitatur.

9. Sed tantum entia in sensus incurrentia, quae humanis vñibus patent, & humano studio ac potestate detineri possunt.

10. Sunt illae tam naturales, quam arte factae, tam mobiles quam immobiles, tam motae quam mouentes.

II. Nec

11. Nec refert: an sint possessae an possidendae, siue an fuerint nullius: an aliorum.

12. Modo possint esse in patrimonio, possintque in proprietate per naturam suam detineri.

13. Hinc excluduntur oceanus magnus, calor & lumen solis, aer nos circumambiens, quatenus humanis viribus coërceri comprehendique non possunt.

14. Neutiquam vero maria particularia & partes oceani littus alluentes vel etiam aer nostris viribus subiectus.

15. Vno verbo: loquimur de iis, quae possunt in possessione, dominio singulari & commercio existere.

16. Possessio est detentio rei, aliorumque ab eius usu exclusio, cum animo pro se habendi facta.

17. Dominium est ius rem in usus proprios detinendi, aliosque ab eius usu excludendi pro lubitu v. *L. 1. C. V. §. 43.*

18. Comercio est ius rem possessionem eiusque dominium ad alios transferendi, vel ab aliis accipiendi.

19. Illa meri est facti, hincque modo iusta modo iniusta existit.

L

20. Istud

20. Istud est ius, & semper supponit approbationem legis.

21. Hoc demum ex illo oritur, ita tamen, vt tanquam effectus sequatur causam, quae ad existentiam effectus requiritur, sed bene citra effectum existere potest.

22. Sic aliquando dabitur dominium sine commercio, nunquam vero commercium sine dominio existet.

23. Possessio vero, quae sine iure est, iniusta existit: ergo huc non pertinet.

24. Remanet itaque, quod omne punctum fert, dominium, cuiusque natura, origo & effectus hic debent supponi.

25. Naturam eius generatim explicauit *c. V. L. I. §. 43. seqq.* cuius tradita huc repetenda, quamuis hic paulo strictius hac voce vtamur applicata saltem ad dominium rerum corporalium.

26. Hoc dum ius dicitur, eo ipso supponit vel positivam legis approbationem, vel libertatem & defectum prohibitionis naturalem.

27. Supponit etiam societatem humanam, cum omne ius inuoluat correlatam obligationem, quae non existente, vix hoc nominis meretur.

28. Com-

de laesione rerum, quae sunt in dominio. 163

28. Comprehendit praeterea proprietatem siue competentiam singularem rei ita ad vnum pertinentis, vt eodem modo non pertineat ad alios.

29. Hinc sequitur facultas re vtendi & non vtendi pro lubitu,

30. Itemque alios ab eius vsu excludendi in perpetuum,

31. Vt & potestas de rei proprietate pariter ac existentia ex voluntate libera disponendi.

32. Caeterum etiam ex superioribus est repetendum: Dominium aliquando esse vnius, aliquando plurium.

33. Illud strictissime vocatur dominium, hoc vero Communio, quae ipsi hoc sensu opponitur.

34. Interim Communio nil est aliud, quam dominium aequale plurium vnam personam moralem constituentium.

35. Ergo & haec supponit homines alios, quibus competit obligatio inde procedens.

36. Inde cadit communio primaeua positiua tanquam figmentum parum connexae ratiocinationis.

37. Communio vero negatiua eodem modo est communio, ac aptitudo nobilis poloni ad recipiendam regiam dignitatem est regnum.

38. Adeoque voces inutiles sectantur, qui res nullius volunt esse in communione negatiua.

39. Vocantur autem res nullius, quae proprietate ad neminem pertinent, nec in ullius potestate constituuntur.

40. Dicunturque nullius in relatione ad homines, non vero ad Deum Creatorem.

41. Fuerunt tales natura sua antequam primus homo conderetur.

42. Manserunt etiam in hoc statu, quamdiu hominis nullum peculiare factum accessit.

43. Ergo tales etiam recte praesumuntur, & factum suum alleganti incumbit probatio.

44. Hinc citra singulare factum omnibus patent, nec cuidam maior competit facultas eas apprehendendi, prae altero.

45. Quod omnium vñibus aequè pateant, illud omnium hominum naturalis aequalitas satis euincit.

46. Quod

46. Quod autem hominibus competat ius ad res siue facultas morales easdem, apprehendendi, & vsurpandi; illud sua constat certitudine: quamdiu positiva prohibitio non accedit.

47. Enimuero, quod legum naturalium consequentia non prohibet, illud recte per superius tradita habetur pro licito. *conf. L. 1. c. V. §. 5. & L. 1. c. VI. §. 14 -- 22.*

48. Talis vero prohibitio nobis hactenus exulare videtur, donec contrarium probetur.

49. Hinc etiam non prohibita est rei, quae nullius est, occupatio.

50. Haec ab omnibus simul per naturam rei fieri non potest, ergo prior tempore & hic prior iure existet.

51. Ex hac vero, vt conici potest, ortum fuit ius rem habendi pro sua.

52. Quicquid enim lex mihi concedit, illud libertati meae relinquitur, quam quilibet turbare per generalia iuris prohibetur. *vid. L. 1. c. V. §. 8. 9.*

53. Praeterea, cum rebus conseruandis, defendendisque opus esset studio & labore; inde quoque ius ortum est alios a re nobis conseruata excludendi.

L 3

54. Vt

54. Vt enim factum nocet; ita & prodest facienti, non aliis: hinc usus-fructus: hincque subsistit regula: quod nullius est, cedit occupanti.

55. Qui autem excluditur ab usu rei in perpetuum, illius non interest, quomodo occupans eadem utatur.

56. Ergo occupans potest de re dispo-
nere, ut vult: Vnde plenissimum ortum
est dominium.

57. Acquiritur hocce variis modis, qui
itidem pro diuerso considerandi modo, di-
uersimode distinguuntur.

58. Si dominium ipsum eiusque relatio-
nem ad alios homines spectes; sunt vel
originarii vel deriuariui.

59. Illi rem nullius, hi rem aliorum ac-
quirunt: illos omnes exhibet occupatio,
cuius variae dantur species: hi vero pluri-
bus clasibus distinguuntur.

60. Ratione rei hi modi vel principales
vel accessorii nominantur, quorum illi
rem ipsam, hi rei effectum vel consequens
naturale acquirunt.

61. Legem vero, quod attinet, alii na-
turales, alii ciuiles existunt: prout scilicet
vel

de laesione verum, quae sunt in dominio. 167
vel natura rei aut lege naturae, vel ciuitatis instituto terminantur.

62. Sed cum pene omnes humana voluntate nitantur, vt velle suum cuique est; ita & modi hi vltra, quam cogitari potest, variare possunt.

63. Deriuatiui interim semper supponunt commercium, quod est ius pro lubitu dominium ad alios transferendi.

64. Hoc cum fiat ab eo qui transfert, illi ad quem transfertur, vtriusque nititur consensu, sicque pro varietate consensus variat.

65. Fundamentum translationis est, quod quilibet iuri suo renunciare, & quod habet aliis conferre possit.

66. Sequitur hinc, cum translatio ista sit libertatis; eam etiam ab aliorum impedimentis vel turbationibus debere saluam manere.

67. Caeterum omnis haec translatio supponit Voluntatem prioris Domini, hincque pertinet ad modos, quos deriuatiuos diximus, eosque maxime principales.

68. Originarios exhibet, ut notavi, sola occupatio: sed & haec vel est prima, vel subsequens.

69. Illa supponit rem esse nullius, haec esse derelictam. Illa est nullius natura, haec vero ex facto eius, qui Dominus erat.

70. Interim ut de illa, ita & de hac valet: res nullius cedit occupanti.

71. Nec opus est, ut dicatur rem derelictam communioni primævae restitutam, fuisse.

72. Sufficit potius eam pristinae iam esse libertatis, & illud, quod facto hominis coeperat, dominium, facto eiusdem iterum desisse.

73. Aliter vero occupantur res mobiles aliter immobiles: illae quamprimum promouentur, hae, postquam voluntas eadem prae aliis perpetuo habendi satis est declarata.

74. Declaratur voluntas vel expressis verbis vel signis. De illis non est dubium: haec adsunt, ubi opera studiumque occupantis facto occupationis accessit.

75. Vtraque autem declaratio tum tacita tum expressa eodem modo se habet in translatione ac in acquisitione domini.

76. Hinc

76. Hincque eodem modo, quo ad modos acquirendi, originarios pertinet, eodem quoque ad deriuatiuos se extendit.

77. Enimuero etiam translatio fit vel traditione & verbis expressis, vel tacita tantum cessione.

78. Verba expressa declarantur; pactis & contractibus siue conuentionibus de quibus dicetur inferius ex instituto.

79. Referunt vulgo ad hanc declarationem etiam testamentum, quod est declaratio voluntatis nostrae circa ea, quae post mortem fieri volumus.

80. Quamuis autem talis declaratio Iuris naturalis expressa sanctione non prohibeatur, adeoque vnicuique liceat testamentum facere;

81. Nescio tamen, quid alios, huic voluntati vt conuenienter agant, mouere possit?

82. Non. Entis nullae sunt affectiones, nullae operationes.

83. Ergo etiam Eius nullae possunt dari actiones humanae, qui homo esse desit.

84. Ergo recte dicitur: mortem omnia soluere, cum soluat humanam naturam,

L § quae

quae si naturae lumen tantum respicias; coniunctione mentis & corporis combinetur.

85. Ergo homine mortuo desit eius in terris voluntas, desit eius dominium & imperium.

86. Cessat itaque & horum effectus, & voluntas eius ante mortem declarata nil poterit aliud operari, quam tacitam rerum suarum derelictionem.

87. Ast haecce derelictio non est translatio domini ad alium, sed tantum sublatio domini proprii.

88. Post mortem itaque res pristinae libertati derelictione hacce tantum restituitur, sitque res nullius, quae cedit occupanti.

89. Vnde simul constare potest, quid de successione, ab intestato quam vocant, ius naturae praecipiat.

90. Licet enim verosimile sit: mortuum bonorum acquisitione liberis suis vel aliis sanguine proximis voluisse prospicere;

91. Sicque aequum sit, piam istam intentionem sine suo non defraudari;

92. Stricti tamen iuris regulae talem praesumptionem, quae saepe etiam aliam inter-

interpretationem patitur, ignorant, tranquillitate externa nihilominus facta rectaque existente.

93. Aliter vero se res habet, si quis vitae superstes rem suam ab alio sciens detineri usurparique patiatur.

94. Tunc enim praesumi potest: dominum & rem dereliquisse, & reliquisse illi, quem possidere patitur.

95. Sicque recte hic concipitur translatio & acquisitio imperii, aut, quod eodem recidit, modus acquirendi dominium derivatiuus.

96. Est talis praescriptio seu usucapio, quam si Gentes inter tollas; sique praetensiones obsoletae admittantur; nulli secura esset rerum suarum possessio.

97. Sicque necessario tranquillitas totius generis humani tolleretur.

98. Videbitur autem in hanc consensisse, qui sciens per omnem vitam suam, cum saltem animum contrarium verbis ostendere posset, tacuit.

99. Caeterum inter originarios & derivatiuos modos datur etiam mixtus quidam & inter medius, qui modo istis modo his quasi adhaeret, quamque vno verbo accessionem nuncupamus.

100. Enimuero, nil magis naturale est, & per naturam rerum quodammodo necessarium: quam accessorium sequi suum principale.

101. Hinc etiam Iuris ciuilis Consultis regula nata fuit: partum ventrem sequi.

102. Eodem modo licebit dicere: rei modum sequi rem, sine qua non potest existere, vti pictura, tabulam, color pannum.

103. Interim, vti totum dominium inventum humanum existit; potuit etiam haec iuris naturalis concessio vel praesumptio expressa legum ciuilium determinatione pro re substrata in quibusdam immutari.

104. Accedit autem rebus nostris aliquando res nullius, aliquando res alterius: Ibi originarie, hic deriuatiue dominii acquisitionem operari apta.

105. De accessione originaria v. c. parvus, foetus, res caret difficultate.

106. Accessio deriuatiua autem varias recipit limitationes & restrictiones, prout causae eiusdem vel naturales vel voluntariae existunt.

107. Cre-

107. Credo tamen casuum istorum decisionem ex doctrina de imputatione actionum & damni dati facile factum iri.

108. Nil itaque restat, quam ut dicamus: rem hisce aut connexis modis acquisitam esse in dominii nostri certa & aliis negata potestate.

109. Est autem hoc dominium bonum hominis, quod quaerit voluntatis humanae inclinatio, quodque ex post facto pro praesenti rerum statu saepe exposuit necessitas.

110. Nec refert: an sit verum vel apprensens bonum, sed sufficit hominem illud boni loco habere.

111. Hinc priuatio & turbatio eiusdem malum conficiunt, praesertim cum simul libertas & aequalitas naturalis turbentur.

112. Nemo vero illud sibi patitur fieri, quod pro malo habet, sed omnes istud auerfantur.

113. Ergo turbaretur etiam hoc male tranquillitas externa generis humani.

114. Sicque consequitur: nullius dominium laedi debere turbarique.

115. Turbatur autem laediturque dominium quacunque rei nostrae corruptione tam voluntaria quam inuoluntaria,

116. Tam totali quam partiali, tam clandestina seu fraude, quam aperta, seu vi.

117. Tam impedimentis nostri usus, quam simplici proprietatis negatione.

118. Nec refert: an quis iniustae vindictae, an temeritatis & stultae voluptatis, an vero auaritiae instinctu tale quid committat.

119. Semper enim aegre fit laeso. Interim poenae ratione in Republica potest distingui.

120. Ita, vt alia poena furto, alia temeritati, alia iracundiae furori,

121. Alia rapinae, alia dolo, alia contradictioni reali, alia verbali adiudicetur.

122. Verum poenae adiudicatio statum Reipublicae supponit, hincque ex principis politicis est diiudicanda.

CAP. IX.

De

Rerum in dominio existentium defensione & vindicatione.

I.

Læſionem & iniuriam ut patienti animo feramus, nulla iubet legis naturalis necessitas.

2. Sed permittit illa libertatem etiam rerum suarum violentam læſionem vi pari, ex viribus repellendi.

3. Competit itaque læſo ius res suas defendendi contra quemvis inuaforem.

4. Nec refert: an fiat cum interneccione lædentiſ, vel alio eiusdem malo:

5. Nam & hic libertas mea læditur, quam ſuperius omni defenſione dignam exiſtere fuit oſtenſum.

6. Neque ſcio: annon lædens lædendo ulterius progredi ſit tentaturus.

7. Ut taceam: illum, qui corporis nutritioni ſubtrahit neceſſaria corpus ipſum indirecte ferire.

8. Quod

8. Quod & de honoris & de iucundi instrumentis non secus est.

9. Neque obstat: quod rei, quam petit Aduersarius, & vitae ipsius vel sanitatis non detur comparatio.

10. Imputabit enim sibi, qui patitur id, cuius ipsemet prima & praecipua causa existit.

11. Interim suadet aequitatis ratio, ut prius mediis amicis satisfactionem damni dati poscamus; si haberi possit.

12. Hincque inter statum naturalem & civilem etiam hoc intuitu erit distinguendum.

13. Cum enim in statu civili regulariter suppetat reparatio eumque obtinendi medium;

14. Id temporis necessum est, ut reparationem civilibus mediis quaeramus.

15. At in statu naturali licebit confestim ad arma prouolare, cum alio modo reparatio obtineri non queat.

16. Accedit huic statui quasi naturalis, ubi scilicet etiam in statu civili nil superest, unde nobis opem ferre possibile sit.

17. Hinc

17. Hinc fur nocturnus & inuasor campestris extra dubium potest occidi.

18. Neque prohibitum erit cessantibus legibus & cessante ope Reipublicae statu turbulento sibi propriis consulere viribus.

19. Distinguendum tamen & hic erit inter laesionem voluntariam & inuoluntariam.

20. Si enim in statu naturali contingat laesio inuoluntaria; aequae ac in civili, prius oportebit reparationem poscere:

21. Et hac denegata demum licebit ad armorum prouolare arbitrium, quippe quod citius non est necessarium.

22. Praecipue cum etiam alia suppetant media damni aestimationem, eiusque aequiualens apprehendendi.

23. Tenetur autem, qui res nostras laesit, ad damni dati reparationem, per ea quae dixi superius.

24. Nec interest: an damnum voluntario an inuoluntario datum sit.

25. Hinc restitui debet res ablata quaecunque illi, ad quem iure pertinet.

26. Nec minus etiam fructus ex ea re

M

vel

vel percepti vel percipiendi : ne scilicet privilegium malitiam maneat.

27. Hoc si non fiat; laeso nova infertur iniuria . hinc nouum ius sese violento modo defendendi , petendique quod suum est , oritur.

28. Ast res ablata consumpta est , non potest restitui , quid ultra?

29. Salua res est : restat aequalens , datur enim omnium rerum , quae ad hominis bonum pertinent , iustum , si computetur ; pretium.

30. Est hoc quantitas moralis consensu hominum imposita , iuxta quam res inuicem conferri aptae existunt.

31. Etenim inter modos rerum primo quasi loco relatio aequalitatis atque inaequalitatis se meditantium oculis offert.

32. Illa vero aequalitas vel mentalis vel corporalis existit.

33. Hinc etiam quantitas non tantum tribuitur corpori , verum etiam entibus rationis seu moralibus dicimusque : magnum ingenium , magnum scelus.

34. Sic

34. Sic quantitas non tantum physica, quae in sensus incurrit, sed etiam moralis, quae mente concipitur, res determinat.

35. Oritur illa abs hominum impositione, quorum scilicet iudicium, quod voluntatis & intellectus concursum supponit, res inuicem conferre & diiudicare potens existit.

36. Si enim res in statu respicias originario; omnes sunt indifferentes.

37. Omnesque demum homini, pro variis applicandi modis, bonae vel malae fieri possunt.

38. Interim bonitatis & malignitatis diversi dantur gradus, prout res facile aut difficulter in diuersos fines aptantur,

39. Vel saltem hominum iudicio aptari posse videntur.

40. Hinc rebus earumque aptitudine ad inseruiendum homini collatis, aequalitas vel inaequalitas aptitudinis pretium, quod vocamus, produxit.

41. Cum vero omne hoc nomen res saltem in relatione ad homines respiciat;

42. Hinc consequitur: pretium esse indifferens, & hominum arbitrio natura relictum,

43. Quippe quod & in fieri & in esse suo, vt cum Metaphysicis loquar, ab hominum dominio & voluntate dependet.

44. Vt itaque hominum variant studia; ita & circa rerum pretia terminanda cuique velle suum existit.

45. Homines enim res terminant vel vt sunt, vel vt apparent, sicque variat pretium a sapientibus & stultis productum.

46. Illud est naturale seu virtuale, fundatur enim in naturali rei ad vsum praestandum aptitudine.

47. Hoc dicemus formale, cum formam omnem non a re, sed ab hominum voluntate & persuasione recipiat.

48. Illud est internum, hoc externum, hinc de illo morum philosophia, de hoc ciuilis prudentia disquirat.

49. Illo ad fines vsusque rerum discernendos, hoc ad dirimendas controuersias hominum circa rerum dominium obuias utimur.

50. Vti autem non tantum lites, verum & ipsum dominium magis ad statum corruptum quam perfectum pertinet; ita & pretium formale non ex sapientum sed minus sapientum arbitrio est arcescendum.

51. Sup-

de rerum in dom. existent. defens. & vindicat. 181

51. Supposito enim dominio quilibet rem suam maximi vel minimi habere potest . nec aliorum hoc interest.

52. Neque natura dominii patitur, ut in statu naturali quis rem suam cum re alterius conferre cogatur.

53. Hoc enim admissio nemini plenum rerum suarum constaret dominium, sed competeret etiam aliis ius circa res possidentium, quod inconueniens esset.

54. Ergo ius naturae pretium rerum certa sanctione non determinat, sed cuilibet competit rei suae aestimatio.

55. Praecipue cum etiam talis sanctio generalis propter infinitam rerum multitudinem, diuersissimasque usus circumstantias plane sit impossibilis;

56. Inde consequitur: pretium vnus rei ratione diuersorum hominum pluribus modis variare, & pretium stultum etiam esse pretium. Ein jedes Ding ist so viel werth/ als ein reicher Narr darvor giebt.

57. Non itaque utilitas seu aptitudo ad usum praestandum eiusdem fundamentum constituet,

58. Nec raritas per se sufficiet; si sola existat;

M 3

59. Sed

59. Sed vtilitas & raritas concurrant necessum est; si pretium rei velis augeri.

60. Si vtraque desit; nullum rei inutili & quotidianae statuetur pretium.

61. Si vna tantum adsit aliquale sed paruum erit, & saepe res homini plane necessaria vilissimis adiudicabitur.

62. Vtilitas autem & haecce ab opinione vel inclinatione hominis pendet.

63. Aliter enim vna eademque re vtitur ambitio, aliter voluptas, aliter avaritia.

64. Motus etiam inclinationis non semper idem existit.

65. Hinc diuersi nascuntur aptitudinis gradus, aequae ac raritatis,

66. Vtilitas maior est, quo certior, faciliior, efficacior & iucundior, est rei applicatio ad finem.

67. Raritatem vero rei alterius vel operae impensae, fama Artificis, periculum circa rei acquisitionem, & quae sunt alia, multum augere possunt.

68. Hincque variant rerum pretia, non secus ac differunt humanae faciei figurae.

69. Atque hinc orta est distinctio pretii in commune & singulare.

70. Sin-

70. Singulare pretium autem est vel legitimum, quod lex determinat in Republica, vel affectionis, quod singulari affectu nititur.

71. Commune Voluntatem singulorum, legitimum Principis, affectionis vero peculiarem affectum pro causa agnoscit.

72. Illud est permixtum, istud praeceptum, hoc quibusdam ambiguae diiudicationis videtur.

73. Sed & haec tolli potest dubitatio: quamvis enim ut plurimum stulta opinione nitatur; ista tamen opinio neminem laedit:

74. Cum qui hoc rei imponit, tunc iure suo utatur, sicque nemini iniuriam faciat, si modo res salva sit.

75. Quia vero res deperdita non potest restitui, circa reparationem damni dati ut distinguatur voluntarium & inuoluntarium humanitatis iubet ratio.

76. Imo iustum hoc flagitat: alias enim nullus reparationis modus, nullusque bellorum finis existeret.

77. Sunt autem res, in quas cadit pretium, omnes quae possunt esse in commercio i. e. quae sunt licitae & possibiles.

78. Hae sunt vel naturales v. c. ferrum, vel morales siue actiones, e. g. negotiorum gestio.

79. Quae autem legibus prohibentur, vel natura impossibilia sunt, ea nec pretium admittere queunt.

80. Caeterum, cum per haecenus dicta in statu naturali pretia accurate determinari vix possint; res redit ad decorum.

81. Ex hoc vim capiunt regulae, quas aliqui cum iusto confundunt v. g. rem meam non ita comparandam esse, ut alter sine causa inaequalis habeatur.

82. Itemque: rebus necessariis non debere pretium statui nimis magnum.

83. Vel etiam, rerum quotidiani usus raritatem coemendo aut retinendo effici non debere, quo in peccant Dardanarii nobis die Korn-Juden.

84. Sed haec in statu naturali vi coactiva non possunt postulari, cum omnes, qui haec faciunt, allegent ius suum.

85. Et praeterea ad officium humanitatis, cuius generis est venditio, nemo cogi possit.

86. Caeterum communiter distinguunt inter pretium vulgare & eminens.

87. II-

87. Illud est quantitas moralis mente concepta, hoc eius mensura seu signum externum.

88. Vtrumque in statu civili legibus terminatur, neutrum vero in statu naturali.

89. Illud, quia saepe interest Rei publicae rem non suppressi, sed esse in commercio.

90. Hoc, quia promouet commercium, quod maximum rerum publicarum gerendarum neruum continet.

91. Necessum autem est ad finem eius obtinendum ut constet materia rara, durabili & diuisibili.

92. Utuntur hoc Ciues vel diuersarum Rerumpublicarum vel vnus.

93. Propter illos bonitas intrinseca necessaria est: his character externus a Principe impressus sufficit.

94. Vtriusque vsus est tum in commutatione rerum seu commercio, tum in damni rebus dati reparatione.

95. Praecipue quidem, si res, de cuius reparatione laboratur, non amplius extet.

96. Quod si enim supersit; poterit quantocius apprehendi seu vindicari.

97. Cumque res quaestionis nondum nostra esse desierit; non interest a quo res nostra teneatur, sed valebit illud: rem meam vbi inuenio, ibi vindico.

98. Nec prohibita erit in statu naturali vindicatio violenta per bellum instituenta, hoc enim ex superioribus patet.

99. Interim, vti vindicatio illa iuris naturalis permissiui tantum est; ita status civilis eandem licite prohibere potest,

100. Hinc enim quibusdam in locis ob rationes politicas & commercii vigorem in contrarium valet prouerbum: *Hand muß Hand wahren.*

101. Caeterum vti circa famae laesionem retorsio & generatim ius talionis permissum est; ita & hic licebit similia similibus compensare.

102. Locum itaque habebunt repressaliae, quibus par pari refertur.

103. Nec iniustum erit, rem aliam laedentis detinuisse, donec satisfiat, quod ex dictis per se patet.

CAP.

*Laesione iuris ex pacto quaesiti, &
iis, quae hinc competunt.*

I.

Dixi superius; omnia quae lege non terminantur manere indifferentia, & haberi pro licitis.

2. Sequebatur hinc libertas seu ius agendi omne quod quis vult, nec lege prohibetur.

3. Verum iuri suo quilibet renunciare potest: ergo & libertati agendi.

4. Qui renunciat libertati suae, ille eandem confert in voluntatem alterius in cuius gratiam renunciat.

5. Hinc illi nascitur ius impediendi & restringendi huius libertatem licet iure competentem.

6. Hicque obligatur, ut libertatem sibi alioquin competentem alteri cessam istius voluntati submittat.

7. Hoc ipso istius libertas augetur, sique id, quod pro bono habet, amplificatur.

8. Haec

8. Haec vero amplificatio boni etiam bonum est: ergo nemo respectu illius erit laedendus.

9. Sed ius suum quaesitum cuique est tribuendum a quovis, cui tale quid circa illud non fuit concessum.

10. Si modo de acquisitione sufficienter constet, nec aliis prior allegari possit.

11. Oritur autem omnis acquisitio ex cessione libertatis & tacita concessione licentiae cogendi.

12. Omnis haec cessio & concessio nititur consensu, qui est determinatio communis voluntatis circa factum futurum, & pro varietate inventionum humanarum variat, ita ut eius exempla enarrari haud queant.

13. Regulariter itaque duae concipiendae sunt personae siue physicae siue morales quae consentiant in effectum iuridicum ius scilicet & obligationem.

14. Duae etiam supponendae causae: Voluntas quae materiam determinationis subministrat, itemque intellectus activus, qui iudicando illam terminat.

15. Con-

15. Consequitur hinc: non posse consentire, quos necessarium intellectus lumen manifesto destituit.

16. Sicque nullum esse consensum Infantis, phrenetici, furiosi, omnisque eius, qui vim consensus euidenter ignorat.

17. Secus est, si quis ex falsa consentiat causa, tunc enim error eius non ingreditur naturam consensus & imputatur erranti.

18. Sequitur etiam: voluntatem inuitam non consentire, siue quis dolo, siue metu ad consentiendum adigatur.

19. Licet enim coacta voluntas sit etiam voluntas; sufficit tamen: illum qui dolo agit vel vi me laedere,

20. Quis autem dicat: laesionem & iniuriam laedenti ius operari, vel laesum obligare posse?

21. Qui me laedit, non obligat, sed dat ius ipsum pari modo laedendi, vti satis ostensum est superius.

22. Caeterum consensus alius est expressus alius non expressus, hic vel tacitus vel praesumptus.

23. Expressus est determinatio voluntatis externo signo positiuo declarata.

24. Non

24. Non expressus est, quem mens coniectando tantum concipit.

25. Coniectari autem possumus aliorum voluntatem vel ex communi praesumptione, vel ex omissione contradictionis, quae alteri competebat.

26. Sic tacite consentit, qui me sciens volensque factum, quod ipsius intererat non fieri, committere patitur.

27. Quo sensu vera est regula: qui tacet consentire videtur.

28. Praesumptive consentit, qui ex natura rei & conditione boni viri consentire debebat.

29. Quilibet enim praesumitur bonus donec se praebeat contrarium, laedereturque fama simplex eius; si alius iudicaretur.

30. Atque ex hisce consensus speciebus conflatur conuentio, quae est: consensus a duobus vel pluribus facti externa & sufficiens declaratio.

31. Nomen si quaeras; poteris pactum, contractumque vocare prolubitu, ius enim naturae Romanas legitationes hic distinguentes ignorat.

de laes. iur. ex pacto quaes. & iis quae hinc comp. 191

32. Introductae autem sunt conuentiones non tam praecipiente, quam permitte iure naturali,

33. Ex libero hominum arbitrio, vtque maior ipsos maneret vitae commoditas.

34. Accessit ex post-facto necessitas, quae dominiis rerum introductis, luxuque paulatim accedente non potuit non exoriri.

35. Iusserunt quoque humanitatis officia & decori naturalis regulae, vt homines aliquando iura sibi singillatim competentia inuicem commutarent, quod pactis optime fieri poterat.

36. Vt autem: an pactum recte se habeat? innotescat, considerari debent & negotium, & personae & consensus & declaratio.

37. In omni pacto duo consentiunt, sic, que alter promittit, alter acceptat promissum, ille dat ius, hic accipit, ille obligatur, hic ius acquirit.

38. Quemadmodum itaque thesi 10. cautum est: ex actu iniusto nemini ius acquiri posse;

39. Ita

39. Ita in omni promisso necessum est: ut promittatur res possibilis, cum nemo sanus sese ad impossibilia obligari voluisse putari queat,

40. Nec homo sanæ mentis promissum euidenter impossibilem serio acceptasse sit existimandus.

41. Impossibilia autem vel physice vel moraliter talia existunt: illa sunt, quæ vires humanas, hæc quæ leges vel naturales vel Reipublicæ transgrediuntur.

42. Cum ita leges aliorum ius violare prohibeant, facile constat: huc etiam referri debere res & actiones aliorum, sicque de iis pacisci inconueniens esse;

43. Nisi forte promissor se saltem operam daturum esse dixerit, sicque possibilitatis supposuerit conditionem.

44. Caeterum cum negotii finis vel vnum vel vtrumque respiciat pacifcentem, pactum in mutuum & gratuitum fuit dispescendum.

45. Hoc obligat vtrumque, illud, licet veriusque consensu nascitur, tamen vnum tantummodo, stringit.

46. Ex illo utriusque ius oritur: ex hoc acceptanti, si promissio fuerit perfecta.

47. Quod

47. Quod enim nuda assertio, vel beneuola promissio complacentiae tale quid non operentur, natura rei ostendit.

48. Potest autem pacisci, qui potest consentire, & qui non habet consensum, ille non poterit eum declarare. conf. §. 14. & *sqq.*

49. Consentiunt non tantum personae physicae verum etiam morales: hinc paciscuntur non tantum homines verum & gentes, societates, & Respublicae.

50. Conuentiones Gentium & Rerumpublicarum proprio nomine vocantur foedera, quorum ius omnibus competit, quibus adhuc fama simplex salua existit.

51. Si rite rem consideres; nil erunt aliud, quam species pactorum siue pacta Rerumpublicarum.

52. Nec opus est distinctione inter foedera realia & personalia, cum illa sint pacta Reipublicae, haec Principis non Reipublicae sed suo nomine contrahentis.

53. Aliter enim paciscitur, ut Princeps, aliter ut homo: aliter communi, aliter proprio nomine.

54. Sunt autem Rerumpublicarum pacta seu foedera aliquando aequalia, aliquando inaequalia.

55. Prout scilicet vel ad paria vel ad imparia siue commoda siue incommoda cum sustinenda tum accipienda pactum tendit.

56. Sunt etiam vel sagata vel togata: huc pertinent commerciorum & successionum vel etiam possessionum, illuc bellorum causa quæ contrahuntur.

57. Solent quandoque & pacta de damno invicem non dando fieri; Verum haec novum non producunt effectum, sed id quod ex iure debetur, confirmant, adeoque huc non pertinent.

58. De omnibus & singulis valebit, id quod de pactis in genere.

59. Praecipue autem consensus vbique debet satis esse declaratus.

60. Vti enim cogitationum poenam nemo patitur; ita nec alium effectum iuridicum illae poterunt operari.

61. Fit declaratio vel verbis vel factis generatim sumtis, ita, vt & actionem & passionem includant.

62. De verbis dicemus mox pluribus: ad facta autem pertinent dicta §. 23. & §99. hincque etiam pactum est vel expressum vel tacitum. »

63. Fit praeterea declaratio vel pure vel cum conditione.

64. Vbicunque adiicitur conditio; ibi validitas promissionis confertur in euentum.

65. Nec refert: vtrum conditio sit impossibilis, naturaliter enim qui adiicit conditionem; ille non vult conclusum fieri nisi existente conditione.

66. Ergo adiiciens conditionem impossibilem non vult conclusum ratum haberi.

67. Ceterum quibus signis declaratio vtatur, perinde est, ius enim naturae solennitates fictitias ignorat.

68. Modo constat de voluntate vtriusque: Vnius enim consensus non est consensus sed tantum sensus.

69. Atque his positis ponitur effectus, qui partim est ius, partim obligatio, vel vnus vel vtriusque partis.

70. Enimuero, qui paciscitur ille libertati naturali, qua pollebat renunciat.

71. Hinc consentit in turbationem eius ab alio suscipiendam & exactionem eius quod promissum est.

72. Consentit itaque de futuro in coactionem & media coactiua alterius partis.

73. Sicque cogenti non potest resistere sine violatione iuris, quod ipsi quaesitum est.

74. Hinc laedit resistendo, vel negando id, quod promissum fuit.

75. Adcoque in statu naturali ansam praebet & causam iustificam belli.

76. In statu ciuili vero actiones supeditat, quae citra ipsius factum non poterant intentari.

77. In statu naturali itaque illi, cuius ius laeditur, caeteris paribus omnia patent, quae superius commemorauimus remedia violenta.

78. In statu ciuili vero tantum ea, quae sunt legitima.

79. Nec laesionis est differentia: vtrum laedens rem meam corporalem, an ius mihi quaesitum seu incorporalem adoriatur.

80. Vno verbo itaque: ius alteri concessum ipsi est tribuendum, & standum est promissis.

81. Hoc si non fiat; licebit repressaliis uti, quippe quod & in denegatis humanitatis officiis conuenit: ad quae tamen strictum ius non obligabat.

82. Licebit altera parte officii sui partes derelinquente & nostras relinquere, siue a pacto mutuo resilire:

83. Licebit etiam rem ex pacto nobis competentem aliis denegare.

84. Nec existimari debet, ac si obligatio eius, quod quis pactus est, saltem alteri paciscenti ius ratione promittentis tribuat.

85. Enimuero hic transfert ius suum, quod ipsi comperebat in relatione ad homines quoscunque, quodque a nemine turbari debebat.

86. Iam itaque translatum est, eadem cum qualitate, qua cum penes ipsum fuit.

87. Ergo tum promissorem, tum etiam ab aliis quibuscunque postulari poterit; si penes illos sine iusto titulo existat, poteritque contra omnes, qui turbant, defendi.

88. Licebit hinc rem ex pacto competentem ab aliis detentam apprehendere & nobis vindicare.

89. Imo licebit eam aliis, qui prius aut commune nobiscum ius non habent, vi eripere; si nègetur.

90. Decorum saltem erit: prius negantem de iure nobis quaesito quaesivisse, posset enim peccare ignorantia.

91. Inprimis vero licebit contra quemvis, qui vi ius nostrum v. c. venationis violat, & nos arcet, arma sumere libertatemque quaesitam vindicare.

92. Idque, siue sit paciscens ipse, siue extraneus, si modo de intercepto iure nostro res clara sit.

93. Nec obstat, quod ius ex pacto, sit saltem ius ad rem, non in re.

94. Potest enim & ius ad rem interverti, nec tamen debet. Si itaque tale quid fiat; oritur laesio & ex illa defensio.

95. Interim cum in statu civili, ius nostrum possit repeti petitorio processu, tunc utrique cautius & moderatius erit procedendum.

De

Sermone, tanquam omnium laesionum & pactorum instrumento.

I.

Consensus, ut dictum est, signis externis declaratur; inter haec autem eminet sermo.

2. Nec de reliquis multum dicere necessum est; si huius natura satis sit declarata.

3. Licebit enim a simili ad simile argumentari, vel, ut alias solemus, ex argumento legis ius ducere.

4. Omnia autem consensum declaranda signa possunt etiam laesionibus aliorum inservire.

5. Hinc etiam sermo est commune omnium laesionum instrumentum.

6. Sermone indirecte laedi possunt: vita, corpus, libertasque, nec minus etiam directe fama, iucundum & dominium rerum tam corporalium, quam incorporalium.

7. Iuuabit itaque expressam de Iure sermonis, tanquam communi laesionis instrumento instituisse tractationem.

8. Est autem sermo sonus articulatus ex hominum impositione animi sensa declarans.

9. Dum sonum articulatum voco, illum a reliquis sonis, qui extra ordinem quasi & extra impositionem ad declarandam voluntatem adhibentur, distinguere volui.

10. Interim, caeteris paribus, licebit ab hoc ad reliquos, vt monui, argumentari ita, vt de iure boatus, mugitus &c. nunc nulla tractatio sit necessaria.

11. Finis eius est declaratio voluntatis expressis declarationis signis additis.

12. Hinc quae de pactis dicta sunt, semper erunt supponenda, cum signum natura sua rem signatam sequatur.

13. Significant autem haecce signa ex hominum impositione & voluntate.

14. Voluntas tamen non est expressa, quae pro tanta rerum varietate impossibilis existit.

15. Est potius partim praesumta, quia quilibet praesumitur velle ab aliis intelligi:

16. Par-

16. Partim etiam est tacita, quia loquens singularem vocum acceptionem non commemoravit.

17. Hinc enim in communem linguam, eiusque loquendi modum consensisse videtur.

18. Interim non omnis sermo iuridicam ingreditur considerationem, sed requiritur fermocinatio, quae est duorum vel plurium.

19. Nam iuridica consideratio semper supponit ius & obligationem, quae in solitudine non dantur.

20. Sermo itaque in solitudine, nisi forte theologiam naturalem vel honestum respicias; est res indifferens. Wer mit sich selber redet / betrügt seinen.

21. Cumque modus sequatur rem, in qua subsistit; idem valebit de singulis sermonis affectionibus.

22. Sunt hae: veritas, falsitas, obscuritas, claritas, & absentia.

23. Veritas & falsitas non dicuntur logice, non metaphysice, sed moraliter.

24. Moralis autem veritas nil aliud est, quam convenientia sermonis externi cum interno mentis instituto.

N 5

25. Quem-

25. Quemadmodum falsitas haecce differentiam mentis & sermonis denotat.

26. Obscuritas est defectus sufficientis declarationis, claritas vero eius euidencia seu aptitudo ad sensum aliis imprimendum.

27. Silentium est voluntatis vel cogitatorum suppressio.

28. Ab his facilis est ad simulationem, sinceritatem & dissimulationem, quae signis aliis demonstrantur, argumentatio.

29. Haec enim omnia, seposita morali consideratione, per se, vti alia entia physica, sunt manentque indifferentia.

30. Desinunt tamen talia esse, quamprimum homini cum homine agitur.

31. Enimuero quo cum loquor, ab illo, vt praesumere licet, intelligi volo.

32. Ergo tacite ipsi concedo ius me intelligendi: hincque mihi nascitur obligatio,

33. Hac vero neglecta alteri datur ius & causa conquerendi de facta laesione, seu iure negato.

34. Occupatur itaque lex naturae etiam circa sermonem, & datur officium sermonin-

cinañtium, quod praecipit, ut ne quem sermone laedamus.

35. Hinc primo vult ius naturae, vt ita loquamur, quo possumus intelligi, & finis sermonis ab altero obtineri queat.

36. Vnde colloquenti nascitur ius, quaerendi de mente non satis declarata.

37. Sique declaratio negetur; nascetur iniuria, quoniam laeditur hoc ipso hominum aequalitas, & colloquentis contemptus ostenditur, siue illi in faciem illudatur.

38. Loqui itaque debemus, vt ab iis, cum quibus nos sermones miscere velle indicamus, possumus intelligi, i. e. vt ipsi loquuntur.

39. Consequenter loqui debemus, quod sentimus, & verba debent conuenire cum mente.

40. Debent etiam verba conuenire cum re, siue significare id, quod ex communi loquendi modo significare consueuerunt.

41. Nisi enim hoc supponas; finis sermonis nunquam obtinebitur, nec sermo erit socialitatis sed litium instrumentum.

42. At vero ut esse possit; non tamen fieri debet: cum iam ostensum sit; neminem sermonibus nostris quouis modo esse laedendum.

43. Fieri poterat haec laesio partim directe, partim indirecte.

44. Vel enim quis immediate sermonem ad alterius perniciem dirigit:

45. Vel saltem obliquo eius felicitatem petit impetu, dum causis aliis mediantibus utitur.

46. Vtrinque notat iniuriam & tranquillitatem externam necessario turbat.

47. Cum utrumque jus bonum alterius intercipiat, id quod erat fugiendum.

48. Caeterum utrumque locum inuenit circa singula, quae speciatim haecenus declarata sunt, laesionum obiecta: vitam, puta membra, libertatem, famam, iucundum & dominium tum corporalium tum incorporalium rerum.

49. Atque huc trahendum est, quod supra de imputatione & concurrentia diversarum causarum moralium vno verbo monitum fuit.

50. Peccant hinc contra iustitiae regulas, qui insontes turpi prodicione trucidant,

51. Vel

51. Vel qui consilio suo oppressores iuvant, itemque qui eos celant & crimen dissimulant.

52. Hi enim ius laesi quod ipsi ad repetitionem damni competit, intercipiunt, vel intercipi curant.

53. Peccant etiam, qui famam aliorum dictis supercilium & contemptum spirantibus sugillant vel calumniantur.

54. Nec minus illi qui sermonibus suis efficiunt, ut aliorum bonum iucundum, quod iure sequuntur, turbetur.

55. Quique furibus & raptoribus consilia & auxilia res alienas capiendi vel detinendi praebent.

56. Inprimis vero illi, qui sermonem, quem ex iusti praeceptis debebant, denegant in casu necessitatis. v. c. qui magistratui iustum non praebent testimonium.

57. Vbi tamen iterum inter statum civilem & naturalem veniet distinguendum.

58. Illic enim multa debeo iure stricto, quae in statu naturali ad humanitatis tantum officia referentur.

59. Breuib; includam: laedit omnis, qui nocendi causa vel loquitur tum verum
rum

rum tum falsum, vel, vbi loqui debebat, silet.

60. Idemque valet circa sermonem obscurum, simulationem, dissimulationemque, quatenus iisdem ius innocentis turbari potest.

61. Atque hinc constat, vt existimo, quid de veritate, falsiloquio & silentio moraliter sit habendum.

62. Vti enim sermo; ita & eius affectiones, si physice consideres; sunt indifferentes.

63. Fiunt autem bonae vel malae, vt res omnes, pro diuerso applicandi modo, & fine.

64. Imo datur casus, quo sermocinationis veritas & falsitas sunt manensque indifferentes, v. c. an quis doctrinae declarandae ergo vtatur fabula vel historia.

65. Vt autem moralitas harum affectionum sermonis eo melius innotescat separanda sunt praecepta humanitatis & iustitiae, licet aliquando concurrant.

66. Sic iustum prohibet: ne veritatem dissimules ei, qui te sibi ad dicendum verum obstrinxit.

67. De-

67. Decorum suadet: ut semper veritatem dicas; si alicuius hominis eam proferri intersit: praecipue si tuum sermonem sibi expetat.

68. Multo magis vero hoc faciendum erit, si omnium vel plurium hominum utilitas illud exposcat.

69. Iustum praecipit, ut falsum dicas; si ille, cui peculiari obligatione obstrictus es, aliter conservari nequeat.

70. Hoc enim casu illum laederet tua veracitas sicque utique foret intempestiva.

71. Decorum vero iubebit, ut sermonem ad utilitates hominum communes inflectas.

72. Hinc oportet ex eius praeceptis: dicere falsiloquium: Itaque

disimula simula quoties occasio poscit:

Moribus ut morem, temporibusque geras.

73. Eodem modo obstringit ius: ut taceas; si velit is, cui silentium promisisti & spondere potuisti.

74. Tacebis vero: si videas: alium ex sermone tuo quocunque, etiam alioquin innocenti opprobrium expectare.

75. Hisce suppositis, uti prono nexu supponi volunt, veritas ethica seu veracitas ali-

aliquando virtus, aliquando vitium, quandoque etiam res est indifferens.

76. Falsiloquium etiam & virtutem & vitium pro re nata denotabit: aliquando vero libertatis manebit.

77. Vnde quomodo differant mendacium & falsiloquium per se patet.

78. Idemque valet de silentio praecepto seu taciturnitate, licito, & prohibito seu reticentia.

79. Simul etiam constat: quantum ius oriatur ei qui sermone laesus fuit:

80. Scilicet tantum, quantum competit ex laesione iuris ex pacto vel tacito vel expresse quaesito.

81. Vtut autem in statu naturali illud latius extendatur; in statu civili tamen, ultra id, quantum interest, actione nemo poterit pulsari.

82. Hoc si non doceatur; sermo laedens poterit reuocari, sicque laeso sufficienter satisfiet.

83. Connectitur cum pacto & sermocinatione quauis iuramentum, quippe quod tum promissis tum assertis addi aliquando solet.

84. Vti

84. Vti autem consensu & sermone illud nititur; ita ex modo dictis plurima huc erunt repetenda.

85. Si rem spectes; iuramentum est confirmatio sermonis sub inuocatione diuinæ vindictæ & recusatione salutis propriæ nisi verum dicatur eo fine facta, ut alter de fide nostrâ promissoque certior fieret.

86. Vel si aliter placet; est oppignoratio salutis contractus vel asserti confirmandi causa iisdem adiecta.

87. Supponitur in illa (α) verum esse quod dictum est; alias non posset confirmari.

88. Supponitur (β) verum illud non esse euidens, sed certitudine debita destitui, alioquin enim superflua esset confirmatio.

89. Supponitur (γ) religio, adeo ut ab Atheo talis confirmatio expectari non debeat.

90. Supponitur (δ) vita aeterna eiusque fruitio & priuatio, vel saltem poena aliqua immediate diuina & miraculosa.

91. Supponitur etiam (ϵ) verum, quod confirmatur, esse iustum & licitum.

O

dictu,

dictu, cum religio illicita non faciat licita.

92. Denique (§) supponitur alterius, cum quo agimus diffidentia, nisi enim haec esset; optime tali confirmatione carere liceret.

93. Sequitur hinc: iuramenta non esse mandato diuino praecepta, sed humanae inuentionis.

94. Supponunt enim malitiam humanam, quae si non esset; quilibet veritatem, ubi decet, diceret, & quiuis staret iustis promissis.

95. Praesumunt illa: posse quidem aliquem ius naturae negligere & alios fraude circumuenerire vel laedere,

96. Sed non posse hominem adeo praefracte insanum esse, ut pietatem, quae Deum veneratur, laedat.

97. Cum Deum ob omnipraesentiam nemo fallere, eiusque poenam nullus ob omnipotentiam euitare possit.

98. Laederetur autem diuina maiestas; si bono ab ipso proficiscenti, aeternae puta salutis, quis renunciaret.

99. Sique homo diuinam volens provocare

vocaret vindictam, & ipsius nomen adeo in instrumentum malitiae conuerteret.

100. Hinc enim fit, vt iuranti propter incredibilem & stupendam malitiam, quam non praesumit iustitia, fidem nostram adhibeamus.

101. Eadem fere est ratio execrationum, quae sunt confirmationes sermonis prouocatione vindictae diuinae in res nostras exercendae addita.

102. Caeterum apparet omni iuramento vel execrationi duplicem inesse obligationem, tum erga illum, cui iurat, tum Deum, cuius iram prouocat.

103. Obligatur itaque iurans, vt veritatem iuret, & iusiurandum praestet.

104. Alias est periurus, peccatque & aduersus iustitiae & aduersus pietatis praecpta.

105. Obligatio tamen pietatis est accessorium obligationis iustitiae, hinc principalem obligationem sequitur.

106. Si itaque promissum vel assertum iniustum sit; iuramentum iniustitiae non patrociniabitur, quo minus possibile est: Deum optimum malitiae patrocinari velle.

107. Cadit ergo obligatio iuramenti vi extorti, vel alio vitio laborantis caditque brocardicum: omne iuramentum, quod salua aeterna salute seruari potest, seruandum esse.

108. Falsum enim est: Deo in hoc iuramento quid promitti, & si etiam fieret; iniustum tamen promissum a Deo acceptatum esse pugnaret cum sapientia & iustitia eius.

109. Atque in hoc fundatur consuetudo iudiciorum ecclesiasticorum apud Protestantes, quae talia iuramenta relaxare solent.

110. Cuius rei vsus & hic est: vt in Republica scelera cum iuramenti extorsione patrata non maneant inulta.

111. Firmum itaque manet: periurum non esse, qui iuramentum coactum, tanquam iniustum negligit.

112. Sique peccatum sublit, quod scilicet iurans diuino nomine fuerit abusus; peccatum illud non erit malitiae sed imbecillitatis.

113. Vere periurus autem non tantum aduersus Deum, cuius nomen in instrumentum malitiae conuertit, peccat:

114. Ve-

114. Verum & in eum cum quo ipsi negotium intercedit, idque duplici ratione, cum fraus hic duplex concurret.

115. Fallit enim: quod mentitus fuerit, & quod maiorem iurando mendacii fidem excitavit.

116. Hinc ius, quod intervertit, maiori laedit impetu, seque magis existimatione boni viri & humana natura indignum reddit.

117. Sicque maius laeso iniuriam vindicandi ius hoc ipso concedit.

118. Iurant autem homines vel de praesenti & praeterito, vel de futuro, indeque iuramentum est vel assertorium vel promissorium.

119. Illius est veritatem dicere, huius & verum dicere & stare promissis.

120. Illud sermocinationem, hoc pactum includit.

121. Illud homines tantum malitia, hoc etiam negligentia & imbecillitate saepius transgrediuntur.

122. Iurant praeterea vel in animam propriam, quod naturale est: vel in animam alterius, quod plurimis fraudibus animam praebuit,

123. Vnde etiam fora bene constituta circa hoc maiori circumspectione vtuntur.

124. Cum autem iuramentum quoduis supponat iurantis de Deo conceptum, hic autem maxime variet; hinc expetit finis iuramenti, vt illud cuiusuis, quam de Numine habet, sententiae accommodetur.

125. Hinc iureiurando non tantum verus sed etiam fictitijs Deus aliquando vocatur in subsidium.

126. Quamuis enim hic nesciat nec puniat; sufficit tamen eius Imperium & poenam iurantem vereri.

127. Sic alio modo iurat Iudaeus, alio Gentilis, alio Christianus: imo & hicce pro diuersa de Deo sententia modis variantibus.

128. Caeterum omne iuramentum, est vel iudiciale, quod debitis cum solennibus in iudicio peragitur.

129. Vel extraiudiciale, quod homines privato ausu profundunt.

130. Illud maioris est efficaciae in foro humano; si statum ciuilem supponas.

131. Hoc licet obliget etiam in statu naturali & foro diuino; tamen periurij poenam in Republica vix patitur.

132. Mc-

132. Melius tamen & hicce, vt putant faniores, hoc prohiberetur.

133. Sed dubitant multi: annon omne iuramentum sit illicitum, & voluntati diuinæ aduersum?

134. Mea opinione diuersi moralitatis gradus, diuersam ferent sententiam, ita vt de licentia absolute pronunciari non queat.

135. Aliud enim iustitiæ, aliud christiænæ pietatis, aliud prudentiæ regulæ suadere videntur.

136. Illud enim extra dubium est: iureiurando tranquillitatem non turbari, adeoque ex iuris naturalis præscripto licentiam eius in expedito esse.

137. Neque decorum aut honestum quid vetant: quamuis enim non ex charitate, sed diffidentia postuletur iuramentum; bene tamen illud etiam charitatis causa præstari potest, interna mentis quiete salua, tectaque manente.

138. At pium non videtur: beatitudinem æternam in periculo ponere, & Dei quasi prouocare iudicium.

139. Interim si rite consideres prouocationem istam; apparebit contrarium.

140. Enimvero sensus proſtitutionis iſtius non alius ac ſequens eſt: Quicquid aſſero vel promitto illud mihi certum firmum ſtat aequae, ac chara mihi eſt aeterna ſalutis perfectiſſimae fruitio.

141. Vti itaque nolo Deum mihi aeternum irasci; ita & nunc veritatem profero.

142. Huc omnia redeunt, quae iuramentum conſtituunt, his autem nullam impietatis notam conuenire in aprico eſt.

143. Tollit etiam impietatis ſpeciem, quod Leges a Deo ortum capientes non permiferint tantum, ſed etiam praeceperint quaedam iuramenta.

144. Ita enim Moſes *Exod. XXII. v. ii.* praecepit iuramenti purgatorii praeſtationem, & *Leuit. XIX. 12.* prohibuit periurium.

145. Qui etiam *Deuteron. VI. 13.* certam iuramentis formam praeciſiſſit, quod ſine dubio factum non eſſet; ſi tantum Deo diſplicerent iuramenta ac quibusdam videtur.

146. Sed forte diſcrepant lex & euangelium, Moſes & Chriſtus, vetus & nouum teſtamentum.

147. Ita

147. Ita multis videtur propter verba Christi *Matth. V. v. 33. 34. 35.* eiusque Apostoli Iacobi *Ep. cap. V. v. 12.*

148. Sunt qui distinguendo inter iuramenta iudicialia & extraiudicialia dissensum tollere laborant, hincque verba Christi de extraiudicialium prohibitionis capiunt:

149. Sunt, qui ipsum certos Iudaeis abusus qui Iudaeis consueti erant, notasse tantum existimant.

150. Sunt etiam, qui verba eius ad Discipulos tantum directa de iis solum intelligenda non sine verosimilitudine autumant.

151. Ast suppetit facilior ratio solvendi hunc nodum : Christi regulae omnes intendunt perfectionem.

152. Interim tolerant illius doctrinae hominum imperfectiones, quae ob communem miseriam existunt necessariae, quod Theologi pluribus exemplis Scripturae ostendere poterunt.

153. Hoc supposito concedo iuramenta, a Deo non praecipi, nec suaderi : manet tamen : nec illa prohiberi.

154. Hincque melius actum iri cum genere humano, si talibus mediis non opus esset: interim tamen ex necessitate hypothetica haftenus recte & retineri & praestari.

155. Vnde consequitur: hominem subditum ad praestandum iuramentum, si Imperans iubeat; teneri.

156. Quamvis prudens nec in iuramento praestando, nec in eodem postulando facilis existat.

157. Vtrumque enim plenum apparet periculi, unde in foro hoc demum ultimaprehenditur manu.

158. Id vero quod iurato assertum est, ea supponere debet, quae de omni sermocinatione praecepi.

159. Itemque quod iurato promissum est, debet praestari, eodem modo ut pactum, cum duplex urgeat ratio.

160. Qui secus facit contemnit religionem & quieti suae internae male consulit.

161. Laedit insuper illum, cuius eo facto ius interuertitur, hincque laeso tenetur ad id quantum interest:

162. Recteque in bene constituta Republica dolosa Periurii malitia seueris poenis coeretur.

CAP.

CAP. XII.

De

*Priuilegiis Iuris naturalis siue fauore
necessitatis.*

I.

NVlla regula, vt vulgo aiunt, est sine exceptione.

2. Et vbi locus est legi, ibi se facillime adiungunt priuilegium, immunitas & dispensatio.

3. Est vero priuilegium nil aliud, quam lex permissiua concedens vni, quod aliis negatur,

4. Cum hoc immunitas & dispensatio pene coincidunt, illa enim est effectus, haec species.

5. Ratio definitionis est, quod a quo proficiscitur lex, ab eo quoque proficisci possit legis suspensio.

6. Vti autem lex est vel proprie vel improprie vel late vel stricte talis; ita etiam priuilegium similes admittit distinctiones.

7. Hinc

7. Hinc licet priuilegium proprie & stricte dictum notet expressam legis concessionem;

8. Priuilegium tamen etiam latiori & improprio sensu dici poterit concessio praesumpta.

9. Atque talis locum habebit circa legum naturalium praecepta eodem sensu, quo ius naturae est lex.

10. Ast dictum est supra *L. 1. c. V. n. 4.* legem naturalem nunquam cessare:

11. Forte itaque sequetur: nullam concessionem eius vnquam praesumi posse?

12. Imo non: dictum etiam est ibidem: legem cessare ratione vnus, non ratione aliorum, cum hi, vt libertatem praesumptam non turbent obligentur.

13. Ergo supponamus licet priuilegia iuris naturalis, siue casus, quibus aliquis lege exemptus videri queat.

14. Dicis: sic ius naturae erit mutabile, sicque dabitur laesio permessa.

15. Ast res adhuc salua est, ius non mutatur sed res, vti dicitur: minima circumstantia variat rem.

16. Neque laesio datur licita, sed illud, quod permittitur laesionis nomen respuet.

17. Quem-

17. Quemadmodum datur bonum verum & apparens; ita quoque laesio datur vel vera vel apparens.

18. Laedere dicitur non qui aegre fert, sed qui aegre ferendi ius non habet & tamen sumit.

19. Ergo laedere non potest dici, qui facit id, quod ex concessione iuris facere potest.

20. Id saltem in quaestionem venit: an licentia aliis aegre ferendi de lege naturali possit praesumi.

21. Videtur utique quod sic: nec opus erit ad hoc euincendum ad obligationem hominis erga seipsum vel collisionem legum naturalium confugere.

22. Obligatio erga seipsum est non-ens: nam obligans & obligatus, sunt vnum, idemque, cum tamen idem quod agit non possit ab eodem agente pati, nihilque possit simul esse & non esse.

23. Hinc cadit etiam collisio legum naturalium philautiam & socialitatem intendentium, & philautia huc plane non pertinebit.

24. Ne-

24. Necessum quoque non erit contradictoria statuere, quod faciunt illi, qui delictum, sed non poenam subesse credunt.

25. Neque communio primaeva suppetias feret, quippe quae superius solida ratione remota fuit.

26. Inhaereamus saltem, quae omne punctum fert, necessitati, quaeque communi locutione non habet legem.

27. Est illa effectus amoris se conservandi evitandique mali, quod imminet, extremi.

28. Ut autem necessitas talis concipi possit, requiritur (α) ut malum sit extremum, sicque in hac vita irreparabile.

29. Requiritur (β) ut malum hoc aliis modis evitari non possit, nisi enim hoc esset; nec esset necessitas.

30. Necessum (γ) quoque erit, ut malum evitanti non sua culpa immineat, dictum est enim, superius: culpam debere imputari suo Autori.

31. Hanc itaque omnis iuris regulam interverteret ille, qui alterius damno, illud quod sibi debebat, evitare vellet.

32. Vn.

32. Vnde autem necessitas talis ius tribuet aliis innocentibus nocendi? dicam: quia est necessitas.

33. Sed hoc est idem per idem probare, & petere id, quod quaerebatur in principio.

34. Ita videtur. Sed multa videntur, quae non sunt. Tentemus & rem ab initiis reperamus.

35. Nemo est laedendus, ne turbetur tranquillitas hominum externa.

36. Haec non est turbanda, ut quilibet sit maneatque felix: idcirco enimurbationem prohibuit Deus, qui pro bonitate sua cuiusque conservationem intendit,

37. Qui itaque vult finem, vult quoque media, & si plura suppetant; ea quae verosimillime sunt possibilia.

38. Qui itaque se vel alium conservari vult, ille vult medium illud, quod magis est possibile.

39. Demus autem in hoc casu utrinque esse pereundum: aut miseria propria, aut eius, qui necessitate nostra laeditur, re-torsione.

40. Magis tamen probabile est: alterum, quem miseria pressus laedit, con-dona-

donaturum misero, quam huncce miraculo conseruatum iri.

41. Necessitas enim haecce magis praesens est prae illo malo, quod ex alterius laesione apparenti oriri potest, quippe, quod facilius evitari posse videtur.

42. Minimum itaque licebit se conseruandi causa illud, quod ex laesione apparenti oriri poterat, subire periculum.

43. Licebitque vitam propriam cum alterius damno conseruare, quamuis nesciamus; an ille damnum sit aequae laturus.

44. Equidem nolim illi, qui in necessitate constituitur, ius tribuere perfectum in res alterius, quod utique sine pacto concipi non potest.

45. Interim tamen ille, cuius ius vsurpatur, humanus & aequus praesumendus erit.

46. Postulat autem aequitas & decori naturalis ratio, ut aliorum extremis necessitatibus etiam cum damno nostro subveniamus.

47. Ergo ille, quem necessitas premit, praesumit; eum qui laeditur illud quod humanitatis suadebat ratio, laesionis loco non habiturum esse.

48. Imo,

de privileg. iur. natural. sine favore necessitat. 223

48. Imo, si breuior placet via; dici poterit: vbi de conseruatione vitae agitur aëque cessare leges, ac alias inter arma si lere dicuntur.

49. Legum enim naturalium finis prae-
cipuus est secuta vitae possessio.

50. Neque putandum est: casum eiusmodi non esse dabilem, cum nauigantium vel per inculta loca iter facientium exempla illud sufficienter probare possint.

51. Videamus casus specialiores, & res se ipsam declarabit.

52. Primo autem erit supponendum: non dari extremam necessitatem, nisi de iis, quibus sine vitae hominis necessarium immineret periculum.

53. At vero talis res non est libertas, qua amissa & vita remanet, & eius possessio postliminio repeti potest.

54. Multo minus fama, commoditasque, quippe quae & vitam non tollunt, & recuperari possunt.

55. Idem quoque ex pari ratione de iuribus singillatim quaesitis venit dicendum.

56. Remanent itaque vt necessitatis obiecta vita & necessaria vitae alimenta.

P

57. Vi-

57. Vita vero est fundamentum omnium bonorum, hinc quouis modo poterit conseruari, si aliis nullum in eam ius sit quacsitum.

58. Quod si itaque vita duorum in aequali constituatur periculo; cuiuslibet iustum erit suam conseruare.

59. Ast vita vnus non potest conseruari sine alterius morte? Ergo quilibet sibi proximus.

60. Nemo enim ius habet in alium, quod isti non etiam tribuendum sit in se, cum sint aequales.

61. Sed vterque conseruari non potest, ergo conseruetur, cuius conseruatio est possibilis.

62. Vti itaque alias prior tempore, ita hic prior potentia prior erit iure.

63. Hinc licebit duobus nauigantibus & naufragium facientibus se Inuicem in apprehendenda parte nauiculae praeuenire, vtut alteri idcirco sit pereundum.

64. Licebit multo magis illum arcere violenta depulsione, qui primum occupantem a possessione pellere laborat.

65. Nec non eum, qui se quo conseruet in e apprehendit, minime eo ipso simul

de privileg. iur. natur. siue favore necessitat. 225
simul extremum vitae periculum minatur.

66. Licebit etiam fugienti, ut vitae eua-
dat periculum, obuiam factum, qui fugam
moratur, prosternere:

67. Etiam si nesciat fugiens, annon hoc
illi, cui nocetur, sit extrema daturum.

68. Nec opus est, ut distinguatur inter
incolumitatem vitae & membrorum:

69. Cum etiam membrorum sanitas sit
bonum inaeestimabile ac irreparabile.

70. Vno verbo: licitum est committere
homicidium, si absque illo vita nostra vel
membrorum incolumitas aliis modis con-
seruari non queat.

71. Limitanda saltem erit haec licentia,
si homicidium non naturale vitae conser-
vandae studium, sed hominum malitia in-
iungat.

72. Intendit enim iniungens hoc in ca-
su contumeliam Creatoris & Naturalis le-
gislatoris.

73. Ast huius voluntatem in gratiam
malitiae alienae negligere utique pietati
contrariatur.

74. Neque hic iusta ex causa vel Legis-
lator

lator, vel ille, qui laeditur, in id consensisse praesumi potest.

75. Non itaque licet Socio vno conclavi cum contubernali incluso in gratiam Furum, qui vitae interitum minantur, ni fiat, eundem trucidare.

76. Quamvis liceat fuga accepta eundem sequi impotentem, ne Socium prodere a persequentibus cogatur mergere.

77. Illud enim malitia Nebulonum, hoc vero instinctus naturalis iubebar.

78. Sic nemo se cogi patietur: ut alium fraude quavis circumueniat.

79. Bene tamen, ut se conseruet, summis in angustiis constitutus, mendacio vel potius falsiloquio aliquem periculo exponere fas erit.

80. Consequitur autem ex dictis: ea quae circa alterius vitam licent, multo magis circa reliqua hominis bona locum fortiri.

81. Quamvis non valeat: idem prohibere concessum esse, obstat enim disparitas rationis, quae superius fuit ostensa.

82. Sic licet alterius libertatem in periculum deducere vitae conseruandae non vero libertatis causa.

83. Li-

83. Licet famam socii violare, ne corpus violetur, vt fama conseruetur non licet.

84. Licet alios commodo vel iucundo priuare, ne vita priuemur, pro iucundo nostro non licet.

85. Idemque valet de rebus quae in possessionem veniunt, iisque tam corporalibus quam incorporalibus, licet pro iisdem tale quid facere prohibeatur:

86. Scilicet: in casibus negatis semper deest necessitas, cum libertas, fama, delectatio, diuitiae aliis modis recuperari vel conseruari queant.

87. Neque circa res dubium supererit; si harum ablatio vitae nostrae conseruandae alendaeque necessaria existat.

88. Neque impossibile est: talem necessitatem existere, quippe quae militibus in fugam coniectis, iisque qui per loca inculta iter faciunt saepissime cognita fuit.

89. Vt taceam exempla eorum, qui fluctibus maris iactati sine compectu extrema perpesi fuerunt.

90. His positis non erit opus praecepta affirmatiua & negatiua discernere, vidimus enim haec in iure naturali strictè dicto affirmatiua nullum locum sortiri.

91. Caeterum non negari potest: hanc licentiam saepe etiam decori & charitatis regulis limitari & restringi.

92. Verum est: quod saepe prudens etiam in his a casibus libertate sua non utatur.

93. Summus enim amoris gradus vitam etiam pro socio profundere aliquando iubebit.

94. Sed haec nostra non attinent: quibus tantum de stricti iuris exceptionibus sermo existit.

LIBER

LIBER III.

DE

PRAECEPTIS IVRIS
NATURALIS SINGVLARIBVS
QVAE CERTVM STATVM
SVPPONVNT.

C A P. I.

De

*Vitanda sociorum laesione: & iure
societatis.*

I.

CVM leges omnes diuersis modis ad di-
versorum hominum factum applicen-
tur ; ius quoque naturae superius in abso-
lutum & hypotheticum fuit dispecsen-
dum.

2. Postquam itaque absoluta praecepta
nobis innotuerunt, restat vt & de hypothe-
ticis videamus.

P 4

3. Hy-

3. Hypothetica superius definita fuerant, quod certum hominum statum ac institutum supponant.

4. Considerantur autem hic hominum instituta non in relatione ad Deum vel alias creaturas, sed ad alios homines.

5. Ergo de iis hominum institutis hic sermo est, quae illorum consensu nituntur.

6. Hincque omne ius, quod inde quibusdam competit, ex pacto oritur, atque ex cessione iuris suam capit efficaciam ac obligationem.

7. Vti autem superius demonstratum est: nullius ius ex pacto quaesitum violari posse;

8. Ita & hic supponendum est: Societatis iura sociis esse tribuenda, nec ququam socium iisdem defraudari debere.

9. Verum hic conceptus societatis, sociorumque distinctius erunt declarandi.

10. Dum autem de iure agimus hypothetico, quod factum supponit, per se patet: societatis nomen nullo alio sensu venire hoc loco, quam quatenus & illa ex facto hominum exorta fuit.

II. Hinc

11. Hinc nullus est sermo de societate generali omnium hominum inter se, quam absolutis praeceptis sat declaratam putamus.

12. Societas itaque, de qua agimus, est institutum diuersorum hominum vna voluntate eundem finem quaerentium.

13. Dum societatem institutum humanum voco innuitur simul: Societatum harum culturam non esse lege naturali praeceptam.

14. Quamuis & illud certum sit: eandem haecenus recte permissam censer.

15. Sequitur etiam: illos falli qui hominem natura in societatem ferri contendunt.

16. Valet enim illud tantum de societate generali omnium hominum, quae impropriissime societas dicitur.

17. Et aliud praeterea est nasci socium aliud nasci sociabilem. Apti nascimur societati an vero eidem destinati simus homo citra Reuelationem ignorabit.

18. Destinati quidem sumus ad felicitatem tranquillitatemque externam: ast haec forte etiam in solitudine obtineri poterat,

19. Neque etiam illius statim sum socius, quem non laedo, vel cum quo tranquillam dego vitam.

20. Requiruntur autem ad societatem homines duo vel plures, qui personam moralem siue suppositum agens vniti constituunt.

21. Atque huic personae morali in relatione ad alias societates aliosque homines omnia competunt, quae debentur personis singularibus in vita communi.

22. Quicquid enim competit homini, illud etiam competit hominibus iunctis:

23. Nec per naturam rerum fieri potest: vt aliquid existat in parte tanquam contento, quod non etiam deprehendatur in toto vt continente.

24. Requiritur vltcrius consensus seu coniunctio voluntatum ad vnum finem.

25. Quippe sine quo societas nulla concipi potest.

26. Neque aderit hic tantum circa finem, verum etiam circa media.

27. Qui enim vult finem, ille vult etiam media, sine quibus finis per naturam rei obtineri non potest.

28. Po-

28. Poterit hinc circa media consensus praesumi, si circa finem res clara sit.

29. Sequitur ita: socium se obligare ad omne id faciendum, patiendumque, quod finis societatis necessario requirit.

30. Itemque ad omittendum omne id, quod fini obtinendo necessario repugnat.

31. Ast in iis, quae societatis scopum indirecte saltem vel per accidens attingunt, requiretur consensus expressus.

32. Militant enim hic diuersae hominum sententiae, quarum conuenientiam praesumere mentis humanae varietas haud permittit.

33. Circa haec itaque competet sociis contradicendi potestas, quamdiu eidem nondum renunciatum est.

34. Caeterum vti omnia moralia ex fine diiudicantur; ita etiam cessante fine societatis, cessabit societas.

35. Hinc eorum, qui per naturam ad finem obtinendum inepti sunt, nulla erit societas.

36. Quemadmodum vero ex omni pacto ius oritur paciscentibus; ita & sociis ex societatis contractu.

37. Id.

37. Idque tum in relatione ad pacificos socios inuicem, tum & in relatione ad alios.

38. Hoc competit, partim quia per *pos. 21.* persona moralis seu composita omnium iurium, quae singularibus competunt, sua natura particeps existit,

39. Partim quia per doctrinam generalem de pactis nullius ius speciatim quaesitum eiusque tranquilla possessio seu fructio debet turbari.

40. Sociis vero obligantur socii: hinc socio competit ius ad omne illud postulandum, ad quod socius vel expresse vel praesumptive se obligauit per *pos. 29.*

41. Sique negetur; nascitur societatis laesio, qua una ex parte admissa, & ex altera parte per generalia de consensu mutuo soluitur vinculum societatis.

42. Tenetur etiam pars laedens ad omne id, quantum interest, finito contractu praestandum.

43. Si hoc negetur, noua oritur laesio, & utri in statu civili ius agendi; ita in statu naturali nascitur status belli.

44. Cae-

44. Caeterum soluitur etiam quacvis societas mutuo dissensu, aequè ac mutuo consensu componi potuit.

45. Utque mors humanitatis nexum ; ita & humana soluit negotia.

46. Omnis vero societas est vel simplex, quae singularia coniungit subiecta,

47. Vel composita, quae diuersas societates ad vnum finem dirigit.

48. Illuc pertinent societas maris & foeminae in matrimonio, heri & serui in familia.

49. Hanc conficit tum societas ciuilis, tum diuersarum ciuitatum coniunctio.

50. Dari hanc posse natura rei, dari vero gentium exempla demonstrant.

51. Est porro societas alia aequalis, alia inaequalis. Illis exempla suppeditant potestas patria & ciuilis : haec in systemate ciuitatum, & collegiis apparet.

52. Distinguunt etiam inter societates maiores & minores : sed maius & minus non variant speciem.

53. Hinc extra vsum sunt quae de differentia vici, pagi, & Reipublicae disputantur, quae proinde Autoribus suis relinquuntur.

54. Cum

54. Cum enim velle cuique suum sit; necessario variant hominum instituta.

55. Variabunt autem tot modis, vt si has classes transgrediaris; enarrari societates, quae iniri queunt, haud possint.

56. Distinguunt alii inter societates naturales & aduentitias.

57. Verum vti haec distinctio circa status hominum diuersos inuenit locum: ita ad societates applicari non potest.

58. Omnis enim societas ex allata definitione statum conficiet aduentitium.

59. Sic nemo maritus, nemo Pater, nemo Herus vel seruus nascitur.

60. Poteras equidem distinguere inter societates in statu naturali & ciuili locum fortientes, sed. nescio cui bono? hoc faceres.

61. Videamus itaque societates saltem praecipuas, & quae reliquas includunt:

62. Progrediamurque iusto naturae ordine a simplicibus ad compositas, & res bene habebit.

CAP. II.

De

Iure societatis coniugalis.

I.

Inter societates, quantum naturalis persuadet praesumptio, historiarumque prima tradunt monumenta; & simplicissima & prima est societas coniugalis.

2. Quippe quae omnium reliquarum fons atque fundamentum existit.

3. Instituta enim fuit a primis, ut effectus docuit, hominibus, suadente physico corporis habitu, ut appetitui innato satisfacerent, atque generis sui numerum multiplicarent.

4. Ex qua ratione eius institutum, ex eo, quo humanum genus exortum est, tempore hucusque fuit continuatum.

5. Est itaque haec societas, quam vno verbo matrimonium vocant, maris & feminae coniunctio corporis inuicem praebendi causa instituta.

6. Huius consideratio, uti maximi momenti existit; ita & difficillimae est tractationis,

7. Par-

7. Partim quod iuris naturalis praecepta ab antiquo Autoribus suis ex diuersis hausta fuerint principiis.

8. Partim quod diuinum Numen iudaeae Reipublicae multa circa illam praeceperit positiua.

9. Partim, quod mores gentium, diuersaeque Rerumpublicarum instituta de hac pluribus modis variant.

10. Quodque maxime diuersa moralitatis principia ex iusti, decori, vtilis, honesti ac pii praescriptis, nec non natura negotii deducenda, strenue fuerint confusa.

11. Haec itaque, vt rite secernantur, primum instituta positiua tam Dei quam hominum ab hac tractatione nunc quidem erunt remouenda.

12. Dein secundum diuersos moralitatis gradus distinctim de moralitate tum libidinis generatim, tum matrimonii veniet dispiciendum.

13. Vbi semper sedulo distingui oportebit: inter id quod tranquillitati externae pacique publicae, & quod sanae rationis dictamini contrariatur.

14. Mul-

14. Multa enim sana ratio aliis ex causis dissuadet, quae tamen cum externa hominum securitate consistere possent.

15. Quo observato facile erit dissidia circa hanc doctrinam tollere vel euitare, eamque facilitati suae restituere,

16. Ita tamen, ut ne quid inde Respublica, vel decori honestique vel Religionis sacrae ratio capiat detrimenti,

17. Nec ullam hinc effrenatae libidinis audaciae fomentum accedere possit.

18. Supponimus enim: quemlibet civitatis suae legibus obtemperare debere,

19. Nec sapientissima Numinis instituta insuper esse habenda.

20. Omnemque vitam sanae rationi adversam non humanam sed bestialem esse.

21. Dari tamen & peccatorum & moralitatis gradus praecipue hoc in loco notabiles.

22. Quantum itaque ad libidinem attinet; illud ex sedula hominis inspectione, unicuique apparet: eam ex naturali corporis particularum eiusdem habitu ac constitutione pendere, sicque esse ens physicum & naturale.

Q

23. Con-

23. Confirmat hoc, quod illa quotidie annuente & creante Numinis voluntate cum hominibus eorumque sanguine & membris nascatur.

24. Est itaque natura sua non malum, sed res (vt omnia entia naturalia) indifferens hominis felicitati & prodesse & nocere pro diuerso applicationis modo apta existens.

25. Docet vtrumque hoc eorum omnium experientia, qui partim eiusdem vsu mentis corporisque affectus vel temperant, vel praecipitatione inconuenienti ad interitum ducunt.

26. Vti autem Deus nil frustra facit; ita extra dubium est: Eundem & hancce ad hominis, quam pro bonitate sua semper intendit, felicitatem veram & constantem directam velle.

27. Imo & ab huius cognitione alienus percipit: illam hominis felicitati, quam etiam Athei quaerunt, subordinari debere.

28. Hinc sequitur: libidinem omnem, quatenus vel corporis sanitati, vel mentis internae quieti, vel aliis bonis humanis officit, vt turpem, nociuam, stultam atque

atque bestialem cauendam esse fugiendamque.

29. Vbi tamen non est dissimulandum: libidinem per se & directo non turbare externam hominum pacem ac tranquillitatem.

30. Inde enim fit, quod in plurimis Rebus publicis multi intempestivae libidinis excessus tolerantur inulti.

31. Caeterum, dum homo curatius libidinis suae naturam perpendit, videt duplicem eius esse usum partim aliis affectibus communem, partim singularem separatumque.

32. Illum exhibet, quod aliquando sanitati promouendae inseruiat: hunc vero in opere generationis advertere licet.

33. Perspicit hinc duplicem eius esse finem, primum alium, alium secundarium, alium proprium, alium communem.

34. Finis autem communis seu secundarius alia admittit media: finis proprius nullo alio modo obtineri potest.

35. Ergo ad hunc obtinendum praecipue usurpari debent: ad illum vero saltem ex post facto hoc scilicet supposito

Q 2

port-

poterunt applicari: nisi rei naturae & Creatoris intentioni refragari velimus.

36. Omnis itaque libido ab Intentione Creatoris aliena aut ei contraria irrationalis est, & pietati vel theologiae naturali contrariatur.

37. Eodem modo, omne id, quod voluptatis cupidinem excitat, quodque affectus vel plurium vel maiorum delectationum cogitatione demulcet, pugnat cum regulis honesti & Ethicae sanioris.

38. Habenda quoque est ratio decori: quaedam enim licent, quae tamen prudentem non decent, quippe qui omne id, quod imbecillitatem sapit, dissimulat.

39. Atque hinc quid de vagis libidinibus, crimine onanitico & sodomitico, itemque incestuosis connubiis sit habendum, constare potest.

40. Quamvis enim hisce externa tranquillitas non turberetur directe; attamen palam est iisdem contra Reuerentiam Numinis hominumque sapientiorum gravissime peccari. Sed haec ad philosophiam magis quam ius nostrum pertinent.

41. In-

41. Interim iis obseruatis remotisque prudens operam dabit, vt superfluum libidinis aestum aut mediis licitis v. c. laboribus & temperantia extinguat.

42. Aut caeteris paribus eam inibit societatem, propter quam homini omnis ille libidinis sensus adesse videtur.

43. Permittit id diuina voluntas: suadet cura honesti: iubentque decori praecepta, quae nos generi propagando inservire utique volunt.

44. Incitat etiam prima Institutio, quam describunt sacrae historiae, quippe quae nos de Numinis approbatione quam certissimos reddere potest.

45. Non tamen existimes cum aliquibus: matrimonium esse praeceptum, & teneri omnes & singulos eius societatem inire.

46. Cum enim omnium hominum coniugium generi humano conseruando non sit necessarium, sed sufficiat aliquorum, hi vero nunquam deficient;

47. Inde perius naturae res merae manebit libertatis.

48. Vt taceam in omnibus praeceptis moralibus affirmatiuis requiri occasionem

Q 3

fatis

fatis conuenientem, quae vnius cuiusque iudicio necessario est relinquenda.

49. Matrimonium itaque non est necessitatis requisitum, sed necessitatis remedium, quod illi, qui sacras litteras venerantur, ex creatione Euae perspicere possunt.

50. Diximus autem matrimonium societatem, quia mas & femina se inuicem sociant, & in vnum finem consentiunt.

51. Hinc sequitur: quod supposita eius moralitate modo declarata omne nubentium ius, quod naturae est, ex consensu & pacto veniat deriuandum.

52. Vnde simul constat; consensum debere esse voluntarium, & rite declaratum aequae ac in aliis pactis:

53. Et excusari ab obligatione omnes illos, qui propter imbecillitatem intellectus aut voluntatis rite consentire non potuerunt.

54. Atque in his conuenit matrimonio cum omnibus societatibus: in eo autem ab omnibus distinguitur, quod contra-hentes de corpore sibi inuicem praebendo paciscantur.

55. Hic

55. Hic itaque finis est huius societatis, sine quo scilicet societas quidem sed non societas ab aliis omnibus distincta dari potest.

56. Inde patet quo sensu mutuum adiutorium hunc finem constituere valeat.

57. Quamvis enim concedam: Deum etiam hoc intendere; cum utique vitae felicitatem promoueat, imo sine hoc matrimonio vix rationi convenire;

58. Ratione hominum tamen, qui hanc societatem ineunt, expeditum est, quod matrimonii nomine societatem de corpore inuicem praebendo intelligant: non vero contubernium.

59. Comprehendit autem haec corporum coniunctio & libidinis exercitium vel extinctionem, & sobolis procreationem.

60. Neque necessum erit ut haec semper sequatur, cum illa finis sit intermedius, haec ultimus.

61. Imo non opus est ut ultimus semper intendatur licet enim ex supra dictis constet: Deum eundem intendere; nondum tamen sequitur hominem illum semper intendere debere.

62. Sunt enim rationes physicae, & morales hominis felicitatem quaerentes, ob quas etiam illud, si hic non intendi possit; Deus voluisse praesumi potest.

63. Atque propter hos fines requiritur coniunctio generis masculini & feminini.

64. Sed vero numerum personarum ius naturae non determinat; nec suppetit ratio decidendi an tantum mas & femina, an etiam, mares & feminae, anque femina & mas hancce inire possint societatem.

65. Bigamia enim seu Polygamia eaque tam muliebris quam virilis per se & directio pacem externam generis humani non turbant.

66. Recte tamen in statu civili prohibentur ex rationibus sanioris politicae, cum plurima ciuitatis inde oriri possint incommoda.

67. Eandem ob rationem temporis quoque cessat determinatio, & indissolubilitas vinculi mere positiva videtur.

68. Cum nulla rationi cognita sit ratio, quae impediatur, quo minus pactum mutuo consensu contractum mutuo dissensu possit dissolui.

69. Adco

69. Adeo ut diuortia non possint omnia iuri naturali contraria censi.

70. Hinc in statu naturali matrimonium vel est ad diem vel perpetuum.

71. Illud ad tempus determinatum, hoc ad dies vitae contrahitur.

72. Est quoque aliquando aequale, quod personis contrahentibus eadem tribuit iura,

73. Vel inaequale, quod vel mari, ut in Turcia, vel feminae, ut in Anglia, maiora concedit emolumenta.

74. Hinc quoque pendent matrimonia ad morganaticam, quae proinde iuri naturali non sunt aduersa.

75. Hinc iura matrimonii sunt alia communia alia singularia, haecque alia masculina alia feminina apparent.

76. Scilicet uti ex omni pacto omnique societate facultas quaedam moralis nascitur; ita & ex matrimonio contrahentibus oritur ius.

77. Hoc vel ex fine huius societatis immediate consequitur, hincque ex consensu praesumpto vim suam recipit.

78. Cum qui vult finem, necessaria quoque velle media necessario credendus sit.

Qs

79. Vel

79. Vel saltem ad maiorem matrimonii commoditatem contractui additur,

80. Adeoque expressam requirit commemorationem, ut sunt vinculum indissolubilitatis, communio bonorum, &c.

81. Aliquando etiam pactum hocce ex moribus gentis vel legibus Reipublicae suam nanciscitur explicationem, qualis apud pleras Gentes obtinet circa alimentationem liberorum.

82. Quae enim ex communi sensu ad matrimonium pertinent, ad ea quilibet, qui matrimonio se obstringit, sese teneri velle tacite concedit.

83. Quamvis itaque de iure naturali stricto dicto paciscentium voluntati relictum sit: an se velint in perpetuum, an ad diem, an aequaliter, an secus obstringere;

84. Plurium tamen Gentium moribus pactum de corpore sibi inuicem praebendo est aequale,

85. Et contrahitur ceteris paribus in perpetuum seu ad dies vitae humanae.

86. Hincque utraque pars omnes alios a communicatione huius iuris excludit.

87. Pec.

87. Peccat itaque grauissime contra ius naturae & pactum pars pacti leges transiliens:

88. Nec minus extraneus, qui ius ex pacto alteri quaesitum violare non dubitat.

89. Atque sic recte criminibus annumeratur adulterium tanquam violatio thori alieni & pacti matrimonialis.

90. Est illud vel simplex vel compositum: istud ab vna parte est violatio thori, ab altera vero parte est scortatio: hoc ab vtraque persona coniugata committitur.

91. Differunt autem ab inuicem aequae ac differunt laesio simplex & duplex:

92. Hincque in ciuitate poena vel augeatur vel minuitur: in statu vero naturali quaesita satisfactio eiusque aestimatio inde pendebunt.

93. Vti autem ius laeso competit ad petendam satisfactionem, & alias quilibet iuri suo renunciare potest; ita & hic pars laesa iuri suo renunciare potest.

94. Hinc enim originem traxit moribus nostris cognita remissio commissi delicti, qua coniux coniugem luxuriose violentem a poena capitis liberare potest.

95. Haec si non sit ad palatum partis laesae;

fae; competit ei ius dissoluendi vinculum societatis.

96. Qui enim proprio facto socius esse desiit, ille societatis iura, quibus semet ipsum priuauit amplius postulare non potest.

97. Caeterum tenetur etiam pars laedens laeso ad omne id, quantum ipsius interest factum infectum mansisse.

98. Competuntque laeso omnia, quae contra pacti transgressorem alioquin licent.

99. Adeo, ut etiam ille, qui sciens ius alterius laedit, & cum ipsius coniuge rem habet, bello peti possit.

100. Quod eo magis locum inuenit, quo magis hic bonum libertatis, honoris, & iucundi cum iure ex pacto quaesito cohaerent.

101. Laeditur etiam hoc ius ex parte ab illo qui socium vel sociam laedit, corrumpit, aut prostituit.

102. Sicque & in his casibus in statu civili actio, in naturali bellum orietur.

103. Praeter haec moribus pene plurimis matrimonium mutuum adiutorium & communem rei domesticae curam inuoluit.

104. Cir-

104. Circa hanc autem vtut vtriusque pares esse partes per ius naturae possint; maior tamen vtplurimum Viri circa directionem solet esse auctoritas.

105. Inde etiam huic se submisisse vxor credetur, nisi pactum contrarium ostendat.

106. E contrario vero maritus ex more tenebitur ad alendam vxorem cum liberis, defendendamque: & quae alia ciuilibus statutis determinata.

107. Dissoluetur vero mero iure naturali haecce societas; Si mutuus adsit dissensus dissolutionem societatis intendens.

108. Itemque etiam vna parte contradicente si finis ab vtraque parte intentus propter alterius impotentiam obtineri non possit.

109. Et hoc quidem eo magis, si pars deficiens alterum ad contrahendum dolo induxerit, dolusque appareat in essentialibus, quod ex natura omnium pactorum dependet. Reliqua pacti inspectio, si quae in quaestionem venient, determinabit.

CAP. III.

*De**Iure societatis parentum & liberorum.*

I.

SI finis matrimonii obtinaetur; noua exinde orietur societas, inter parentes scilicet & liberos ex matrimonio prognatos.

2. Quamprimum enim liberi in hunc mundum ipsis vix aduertentibus protruduntur, inermes, sibi conseruandis inepti, & sine aliorum ope miserrimi apparent.

3. Aut itaque illis, si negligantur; confestim pereundum erit:

4. Aut tanquam res nullius primo cedent occupanti, eiusque potestati subiicientur.

5. Quamuis enim & hi homines iam sint; sicque ex communi humanitatis sensu laedi non debeant;

6. Nemo tamen stricto iure, vt iis sine lucro suo subueniat a quoquam tenetur.

7. Er-

7. Ergo aut peribunt miseri, aut illis saltem praesumptive in subuenientis voluntatem & iussum consentiendum erit.

8. Ast quisnam subueniet? forte nemo. Ergo necessum est, ut iura ipsis subue-
niant.

9. Hoc in statu civili fieri poterit: in naturali non aequè, ubi aequalium vix interest, quid quisque faciat vel non.

10. Parentes obligatos cupis. Sed unde? quia generarunt.

11. Sed quid inde? Respondes hinc enim ad ipsos pertinent liberi.

12. Sed regerent hi: idcirco licere cum iis agere ut lubet, quod enim meum est illo utor pro lubitu; meum vero est quod ad me pertinet.

13. Accusas crudelitatem regerentium: accusabo tecum. Sed crudelitas & iniustitia differunt.

14. Crudelitas enim est oppositum misericordiae: iniustitia iustitiae.

15. Iustitia vult, ut suum cuique tribuatur, ast infantes, quos in potestate parentum esse dicis, nondum habent suum.

16. Nil enim acquisuerunt, nec quidquam acquirere potuerunt, sunt enim,
ipsi,

ipsi, vt putas, vel per consequentiam putare debes, in dominio.

17. Aliorum vero illos conseruari non interest, quos non attingunt, cum rebus suis quilibet vti possit, vti vult.

18. Ergo deficiet iuris naturalis strictè dicti obligatio ad alendos conseruandosque, qui se ipsos alere & conseruare non possunt.

19. Obligant potius vnumquemque, qui se hominem profitetur, charitatis seu decori naturalis praecepta, vt miseris subueniat,

20. Quia quilibet hanc misericordiam in casu necessitatis similis ab aliis optat & expectat.

21. Cum tamen in omnibus praeceptis affirmatiuis supponatur occasio agentis magis hinc obligantur, quibus maior est vel proximior subueniendi occasio.

22. Ast nemini proximior est occasio, quam Parentibus, inprimis matri, quae misero infantulo proxima adest.

23. Non excluditur tamen parens, quippe qui adamatam personam non facile relinquet, & praeterea etiam praesumptiue
in

de iure societatis parentum & liberorum. 153
in huncce matrimonii effectum vtplurimum consensit.

24. Obligantur itaque parentes ex iussu decori & charitatis communis, vt sobolem suam suscipiant, & educationis curam agant.

25. Sed posset haec obligatio cum epolumento coniuncta esse, vel omne negotium lucri causa suscipi, tunc potius diceretur ius.

26. Sit ita! Vnde vero hoc? dicam: partim ex libertate, partim ex facto.

27. Si enim tantum non prohibitum sit iis subuenire, & infantes habeantur vt res nullius; ius hoc ex facto orietur.

28. Dum autem dictum est: Parentes obligari, subintelligenda est obligatio interna & naturalis.

29. Hinc liberis nullum exinde oritur ius seu facultas agendi aduersus eos.

30. Multo minus poterunt ex post facto parentes propter neglectam educationem de damno dato postulare.

31. At Parentibus ex cura educationis suscepta nascitur ius in actiones liberorum, quatenus illae humanae voluntati subsunt.

32. Dum enim liberi notorio modo semper aetatem regere non possunt, sicque aliorum indigent directione,

33. Parentes vero hanc directionem ex charitate & beneuolentia, nullo iure cogente suscipiunt,

34. Iisdem competent quoque media, per naturam rei, sine quibus finis intentus obtineri non potest,

35. Cumque regulariter haec intendant bonum & conseruationem liberorum; hi in eorum applicationem consensisse ex merito censentur.

36. Decorum vero iisdem gratitudinem & Reuerentiam Parentibus debitam iniungit.

37. Constat itaque tum de origine tum de differentia obligationis & iuris correlati, quae Parentes inter & liberos intercedit, quamque societatis patriae nomine comprehendere licebit.

38. Erit autem, per ea quae dicta sunt, societas haecce coniunctio voluntatis Parentum & liberorum circa horum educationem & media huic fini necessaria.

39. Scilicet vniuntur horum animi, dum parentes aut consensum facto declarant,
aut

aut expressis verbis testantur, aut tacite præsumi volunt.

40. Illud faciunt, dum primum liberos miseros apprehendunt & suscipiunt.

41. Istud contingit, vbi Pater & Mater ante sponsalia de educatione futuræ solis sollicita cura paciscuntur.

42. Hoc ex moribus præcipue modernis consequitur, cum qui vult matrimonio etiam eius effectum, qui ex consuetudine necessarius est, velle credendus sit.

43. Liberorum vero futurus consensus præsumitur, quippe quos felicitati & conservationi suæ refragari velle non est credibile.

44. Quicquid itaque ad educationem liberorum per naturam rei necessarium est, ad illud Parentes pro viribus obligantur.

45. Illudque competit eorundem potestati, quod fini obtinendo conveniens existit.

46. Consistit autem educationis negotium in præparatione ad vitam sibi sufficientem & socialem.

47. Hinc obligantur parentes ut libero-

rum corpus alant, curent, perficiant, atque defendant.

48. His enim conseruatio eorum, quantum possibilis est humanis viribus, continetur.

49. Obligantur etiam, vt eosdem, quoad animum ita forment, vt apta societatis membra fieri iudicarique possint.

50. Nisi enim hoc fiat; miseri alios laedent, sicque non conseruabuntur, sed potius partis inimicis ad interitum ruent.

51. Hinc parentibus imputari poterit factum liberorum, quorum curam ex officio in se suscepto agunt.

52. Valet autem hoc de vtroque parente, tam matre quam patre, quorum hac in re ex rationibus iamiam ostensis eadem sunt partes.

53. Vtrique etiam competet idem ius & potestas; nisi pactis aliud fuerit conuentum.

54. Et nisi vna pars sola educationis negotium in se susceperit.

55. Hinc competet iis imperium seu potestas dirigendi actiones praescribendisque vitae agendaec regulas.

56. Li-

56. Liberisque incumbet obedientiam praestare, & iussa sine deliberatione, quae scilicet in eos non cadit, exequi.

57. Imo competet facultas ipsos coerendi violentis mediis, si parere nolint.

58. Non vero competet ius vitae & necis, cui cum educatione nulla est connexio,

59. Quodque laesionem eorum, qui neque sunt homines, nec per aetatem hostes metui possunt, inuolueret.

60. Quod enim superius dictum; illos esse in proprietate Parentum, illud posuimus saltem, non concessimus.

61. Eodem ex fundamento licebit quoque de iis, quae liberi acquisierunt, disponere eaque in usus eorum aptare.

62. Neque iniustum erit liberorum opera & ministerio uti, cum hoc & ipsos vitae civili aptet & compensatio negotii onerosi tale quid flagitet.

63. Durat autem haec obligatio & potestas, donec finis educationis obtineatur.

64. Hinc non licebit ab onere suscepto citra causam resilire partesque prehensas relinquere.

65. Sed licebit educationem finire, quam primum soboles alimenta quaerere & sibi consulere apta existit.

66. Duximus enim argumentum primum decori a liberorum indigentia; qua cessante cessare poterit eorum obsequium.

67. Manebit tamen ex decori & gratitudinis lege reuerentia filialis per omnem vitam, manebitque pia ad parentum studium compensandum obligatio.

68. Quae compensatio non est generationis, quippe quae non fuit in absoluta parentum potestate, nec laboriosa,

69. Sed educationis, quae pene omnes labores humani ingenii supergreditur.

70. Obligatio autem tam parentum quam sobolis si cesset; orietur laesio iuris ex consensu.

71. Sed hoc ius, vti aliquando ex decoro saltem, prout ostensum est, oritur;

72. Ita non est perfectum, nisi quatenus cum fine necessario cohaeret.

73. Semper itaque in hoc negotio decori regulae, a iustitiae praeceptis erunt separandae.

74. Nec facile Liberis aduersus Parentes dabitur actio vel ius bellandi, bene tamen aliquando parentibus.

CAP.

Iure societatis herilis.

I.

Postquam auctum est humanum genus; nata quoque fuit varia hominum differentia.

2. Hinc alii potentes alii imbecilles, alii fortes alii timidi, alii ambitiosi, laborum tolerantes, diuitesque: alii vero voluptuosi, & pauperes pigritiae dediti prodierunt.

3. Caeperunt itaque alii aliorum seruitiis indigere, alii aliorum studere commercio, ac otio.

4. Hinc orta fuit *societas herilis*, quae est unio voluntatis seruilis & dominicae, quae seruus ad corporis seruitia, & obsequium, herus ad alimenta praestanda obstringitur.

5. Scilicet consentiunt Dominus & seruus in vnum finem, eademque media.

6. Finis ex parte Domini est commodior rei domesticae cura, ex parte serui tolerabilis vitae sustentatio.

R 4

7. II-

7. Illius media sunt imperium & obsequium, huius defensio & alimentatio.

8. Quamvis autem huius societatis conjunctio ab antiquis sat nota sit; nullum tamen est fundamentum credendi: illam cum ipso genere humano coepisse.

9. Contradicunt potius huic persuasioni & antiquae historiae, & rei natura.

10. Multo minus autem origo eiusdem a particulari quorundam natura & stupiditate, quod Aristoteli visum fuit, poterit arcesci.

11. Cum supra naturalis hominum aequalitas sufficienter sit demonstrata:

12. Et praeterea ab inaequalitate physica &que accidentali, ad inaequalitatem iuris non possit valere consequentia.

13. Neque sola satisfacit indigentia & inopia, quae pauperes; ut libertati suae renunciarent, adegisse quibusdam videtur.

14. Haec enim vix tanta esse potuit primis temporibus, ut victus deficeret homines laborum patientes.

15. Bellum est causa, sed non prima: quis enim bellum concipiat sine praeiudicio imperio?

16. Na-

16. Natura res omnes a parvis incipiunt initiis: naturam quoque sequuntur instituta humana.

17. Vidimus praecedenti capite: infantibus miserrime esse pereundum; nisi subveniant, qui possunt.

18. Vt plurimum praesto sunt parentes, qui tamen aliquando possunt eo esse in statu, ut subuenire non possint.

19. Hinc ius illud, quod parentes subveniendo sibi acquirebant, acquiri etiam potuit aliis.

20. Hi vero sine dubio aliter agent cum sobole aliena, quam propria.

21. Hinc vero non est dissimile: adoptionem sobolis alienae primam servituti occasionem dedisse.

22. Addas, si placet; fraudes astutiorum, quibus circumvenire potuerunt simplices.

23. Et sic origo prima servitutis non erit amplius imperscrutabilis.

24. Hac semel supposita dein facile fuit servorum ministerio alios suppressere.

25. Et hisce suppressis conditio parentum ad liberos facillime fuit translata.

26. Videntur haec forte iniuria in primos seruorum Dominos: sed res ita suadet.

27. Interim non omnibus eundem tribuimus ortum. Sermo saltem est de causa prima, quae per naturam vnica sit oportet.

28. De reliquis & hic valet; vnus rei plures posse dari causas.

29. Neque ab origine statim pendet rerum moralitas. Multa iniuste facta ex postfacto necessaria recte existimantur.

30. Sic seruitus, vt Tribonianus ait, contra naturam & communem hominum inclinationem: id circo nondum naturae iuri repugnat.

31. Hanc enim cum pace generis humani consistere posse omnium seculorum monumenta loquuntur.

32. Libertas est ius quod laedi non debet: sed iuri suo quilibet renunciare potest.

33. Imo per naturam hominum communem saepius quis iuri renunciasse credendus erit; si aliter conseruari non potuerit.

34. Ast vero renunciatio haec aliquando potest esse absoluta, saepius hypothetica.

35. Ali-

35. Aliquando erit perpetua, aliquando temporaria.

36. Hinc etiam seruitus alia est hypothetica, mercenaria, alia absoluta seu quae proprietatem inuoluat.

37. Illa spontanea, haec contra pro ratione contractus apparet.

38. Vtraque vero tam temporaria quam perpetua existere poterit.

39. Quatenus illorum prima fuerit per me iudicent alii, mea illud parum refert.

40. Vtraque ex postfacto hominum commodis inseruit: vna tamen prae altera vitae quotidianae utilitatibus aptior existit.

41. Et omnis recte tamdiu pro licita & permessa habetur, donec contrarium probatum appareat.

42. Oritur autem, vt in ceteris, omne ius ex pacto eoque tum expresse tum praesumpto.

43. Hinc etiam hic valet; vti pactum est, ita ius esto.

44. Et qui vult finem, illum etiam in media necessaria & naturalia consensisse extra dubium est.

45. Con-

45. Consensisse itaque censetur seruus in imperium Heri, sine hoc enim finis Domini nunquam obtinetur.

46. Debet itaque huic absolutum obsequium circa omnia illa, quae naturaliter & moraliter possibilia existunt.

47. Si tamen pacto facta fuerit operarum determinatio; pactum erit seruandum.

48. Et qui ut stabularius consensit; non poterit in pistrinum detrudi.

49. Vtriusque etiam consensus explicationem ex moribus locorum recipiet.

50. Praecipue in seruitute voluntaria, mercenaria & temporaria, ubi saepius expressis verbis consensus declaratur in id, quod consuetudinis est.

51. Non aequè in absoluta, propria, perpetua & coacta; si omnia haec attributa conueniant.

52. Hic enim seruus consensit in quamvis tolerabilem, vtut misera sit, vitae suae conseruationem.

53. In mercenaria itaque Hero competit ius regendi actiones serui ad finem & bonum familiae.

54. Infert hoc facultatem praecipiendi, quid factu opus sit, quid a seruo non fieri debeat.

55. Id-

55. Idque tantum, quantum hoc fieri interest, quantumque innoxiae utilitatis sperare aut damni inde metuere potest.

56. Interest autem domini, seruum firma vti valetudine, viuere cum aliis tranquille; & vitare vitam dissolutam.

57. Poterit itaque prohibere otium, commensationes, ebrietatem, atque libidinis consecrationem.

58. Itemque alia vitia, quae tranquillitatem turbant, ut sunt furta, rapinae, concertationes &c. huius generis.

59. Inprimis vero Domini est praescribere operas, factu quidem possibiles omnes, quae vel finis familiae vel consuetudo gentis vel vis pacti exposcit.

60. Quae tamen iterum aut ex pacto aut ex consuetudine, aut ex aequitatis praeceptis erunt temperandae.

61. Atque de his intelligi debet obsequium, ad quod praestandum seruus ex superioribus obligatur.

62. Competit etiam domino ius a seruo postulandi omnis damni reparationem, quod ipsius culpa datum fuit.

63. Nec non ius terminandi controuersias domesticas famulitii, his enim admis-

sis

sis bonum familiae non promouebitur, sed dissipabitur.

64. Atque in his si seruus sit refractarius; Domino nullum alium supererit remedium, quam retentio mercedis,

65. Increpatio etiam verbalis, si locum inueniat; & demum electio ex familia.

66. E contrario vero Dominus tenetur seruo ad alimenta vel speciatim promissa, vel ex consuetudine loci subintellecta.

67. Nec minus ad soluendum id, quod mercedis promissum est, aut ex more debetur.

68. Itemque ad defensionem sequi contra iniustos oppressores.

69. Haec si contra pactum negentur, vel ex parte subtrahantur; seruus poterit postulare finito tempore in statu civili iustissima actione.

70. In statu naturali vero poterit clanculum subducere tantum, quantum est pretium.

71. Sicque altera parte promissum negligente pro lubitu a pacto resilire.

72. Vel etiam data occasione violenta manu petere id quod suum est.

73. An-

73. Antequam enim pactum intercescit, paciscentes fuerunt pares.

74. Ergo & tales fiunt, cum pactum desinit, & pristina redit conditio.

75. Sicque consequenter paria sua repetendi competent iura aduersus se inuicem.

76. Aliter paululum se habet status seruitutis coactae & nativae, quippe qua ut plurimum perpetuum & magis absoluta existit.

77. Finis huius est ex parte serui qualiscunque vitae, quae in manu heri posita fuit, conseruatio.

78. Ex parte Heri vero sine dubio nihil aliud, quam noua locupletatio rei domesticae intenditur.

79. Vult itaque captum occupatione sua bellica aequae ut res alias hostibus ereptas suo subiicere dominio,

80. Illumque pro re sua, in usus suos & commoda vitae quotidianae usurpare intendit.

81. Atque in hoc etiam seruus consensisse censetur, quia se occupari passus est.

82. Vtut enim non potuerit resistere; potuit tamen mori. Er konnte Quartier annehmen / und auch nicht.

83. Ita.

83. Itaque ex huius consensu praesumpto competit hero ipsius dominium, proprietates atque usus fructus.

84. Eoipso autem, dum Victor victo veniam concedit, (indem Er ihm Quartier giebt) iuri necandi, quod ex bello competebat, facto suo renunciat.

85. Hinc cadit ius vitae & necis in servum captivum tam diu; donec ille denuo hostilem animum induat, vel consensum suum, quem interposuit, arrepta fuga revocare praesumat.

86. Caeterum praeter ea, quae in mercenaria servitute hero tributa fuerunt, potest etiam Servum alienare, eiusque dominium donatione, venditione vel alio quovis modo transferre.

87. Potest omnia, quae servus licito modo acquirit sibi suaeque proprietati vindicare.

88. Sicque etiam licebit illos, qui ex servis nascuntur, suo dominio subiicere, eorumque accessione ditari.

89. Nec minus iustum est labores iniungere molestiores magisque difficiles.

90. Competet etiam ius dirigendi servorum actiones mediis coactivis, & poenis

his corporis afflictivis, quae tamen vitium supplicium nonnisi supposita superiori limitatione includunt.

91. In his autem ex ratione decori naturalis, quia etiam servus humanam faciem gerit, abesse debet crudelitas & saevitia,

92. Quae venia concessa nullum amplius locum sortiuntur, & praeterea etiam non emendant sed magis corrumpunt eos, quos impetu suo feriunt.

93. Interim haec praecipio decori saltem & prudentiae est, non iuris, adeoque unuscuiusque arbitrio relinquenda.

94. Dominus vero pro hisce emolumentis seruo quoque debet victum & amictum sufficientem, & quae vitae conservandae necessaria existunt,

95. Quibus negatis permissum est seruo ex iuris praecipitis fugam apprehendere,

96. Seque contra eum, qui moram violentam iniicit, etiam si dominus sit; violento modo tueri.

97. Altera enim parte pactum rescindente, pristinus status belli quasi postlimitii iure redit vel reuiuiscit.

98. Utque pacta alia, sic & seruitutis conuentio finem suum sortietur.

99. Soluuntur autem omnia hominum negotia morte, consequenter etiam seruis.

100. Mors serui seruum, mors heri tollit herum, sed non sine insigni distinctione.

101. Mortuo seruo cessat eius usus, cessante itaque sine cessabit negotium, quod per se patet nec dictu opus est.

102. Ast mortuo domino non statim emortuum apparet dominium, postquam ciuilia instituta morte illud ad alios transferri permiserunt.

103. In statu itaque naturali mortuo domino res quaeuis fit nullius, & eodem modo seruus pristinam recipiet libertatem.

104. Ast ubi Res-publica successionem vel testamentariam vel intestatam ratam esse iubet, ibi per naturam rei etiam servorum dominium morte Domini ad eundem legitimos successores transferetur.

105. Erunt itaque hereditatis pars, qui erant in relinquentis dominio, ut serui capti cum prole.

106. Sed

106. Sed in hoc non fuerunt mercenarii, quorum idcirco obligatio se post domini mortem non extendit.

107. Soluitur etiam haec societas mutuo dissensu, vel, ut dictum est, alterius partis rescissione,

108. Itemque in captiuis alienatione respectu scilicet Domini alienantis, non acquirantis,

109. Nec non domini derelictione, ac expulsionem, quae tamen si seruo egeno vel morbofo facultatem sustentandi vitam, adimat, humanitatis contrariatur officiis, quorum etiam serui capaces existunt.

110. Atque haec pene sunt societatis servilis iura eiusque tum mercenariae tum absolutae.

111. Quae an christianae religionis praecipis conueniant vel non nostrum iam non est dicere.

112. Eodem modo etiam quaestio: an absoluta seruitus praestet prae mercenaria non iuridicae sed politicae est diiudicationis.

CAP. V.

De

Societatis civilis habitu ac origine.

I.

EX simplicibus composita, ex parvis sunt maiora: sic etiam societatum species natae sunt maiores eaeque ex simplicibus, quas hactenus vidimus, compositae.

2. Inprimis, ut verosimile est, servitus prolusit societati civili, quae reliquos omnes comprehendit, & hinc iure suo vberiore exposcit tractationem.

3. Hinc factum est, ut quidam peculiari opera illam susceperint, & distincto Iuris publici vniuersalis nomine insignierint.

4. Comprehendit enim vno verbo iura status publici & officia cum imperantium, tum parentium, quatenus illa certis legibus terminantur ad finem propositum obtinendum ostendit.

5. Interim quanta quanta sit; est manetque pars Iurisprudentiae naturalis:

6. Deriuatur enim ex principiis vniuersalibus, quae partim ex fine & natura rei, par-

partim ex propositione iuris naturae fundamentalis superius declarata dependent.

7. Natura rei ut innotescat; generatim considerata veniet societas civilis, quae modo Reipublicae modo ciuitatis & imperii nomine allegatur, quaeque & nobis hisce nominibus promiscue nominabitur.

8. Est illa coniunctio voluntatum, quod ipsi cum societatibus reliquis commune existit.

9. Coniunguntur ea voluntates non duae ut in societatibus simplicibus sed multo plures.

10. Interim & hoc nondum sufficientem tradit differentiam cum plures aliae dentur compositae societates, ut familia.

11. Iudicabitur potius id, in quo differt ex fine, qui commodior & magis secura tranquillitatis fruitio est.

12. Ad hunc obtinendum necessarium fuit imperium idque non quiduis aut subalternum, sed summum.

13. Est hoc potestas aliorum voluntates subiectas sub vnam cogendi, &, ut conseruetur quies publici status malum praesens ac in sensus incurrens refractariis infligendi.

S 3

14. Vn-

14. Vnde apparet esse ciuitatem oppositum status naturalis siue libertatis, qua omnibus propter aequalitatem naturalem eadem competunt.

15. Consensum itaque est ab vna parte de regiminis onere sustinendo.

16. Ab altera vero renunciatum fuit illi, quae natura omnibus aequaliter compete-
bat, libertati.

17. Enimuero primi homines nati sunt aequales & aequae liberi, quantum quidem ex natura eorum apparet.

18. Manserunt etiam eo in statu omnes, qui non auctoritatem paternam aut herilem venerari necessum habuerunt.

19. Neque vt Ciuitatem conderent, seque sibi inuicem subiicerent iussit Creator, cuius mandatum nullibi reperitur.

20. Interim aucta indies humani generis corruptione creuerunt quoque diuersae hominum cupiditates.

21. Sicque aliorum actiones ambitio & dominandi seu imperandi, aliorum auaritia possidendi libido aliorum luxus & voluptatum consecratio direxerunt.

22. Hinc desierunt, quod natura alioquin suadebat, pares, aequales, & paucis contenti esse.

23. Sed

23. Sed occupatae sunt res etiam immobiles & omnium vñibus suffecturae, introductaque sunt rerum dominia alios ab eandem vñu excludentia.

24. Hinc necessariae factae sunt permutationes & communicationes rerum, additis rerum commutandarum pretiis & commerciis, quibus omnibus luxus maxima cepit incrementa.

25. Luxus autem peperit ignaviam, fœcordiam, amorem vanitatis, & consequenter paupertatem divitias atque stultitiam.

26. Atque hinc pendent plurimae hominum differentiae, quae naturalem aequalitatem mirum quantum mutarunt.

27. Cum enim alii prae reliquis laborum studiosis otiiis essent dediti, illique ut plurimum parci hisce luxuriosis & rerum suarum incuriis dominia rerum extorquerent; hinc nata est quorundam indigentia.

28. Eorum vero crevit potestas fasubtasque indigentibus subueniendi.

29. Accessit ambitionis astutia, cui facile fuit istorum temulentiam allicere, sicque simplices stulti astutiorum iugum recipere edocti sunt.

30. Hinc primum, ut capite praecedenti vidimus natus est status herilis & servilis.

31. Hic vero variis ex causis sensim ita crevit, ut homines servi aequae ac res aliae coeperint aliorum dominium & commercium agnoscere.

32. Inde auctis hominum possessionibus, auctisque opes quaerendi instrumentis, producta est insatiabilis rerum cupiditas aurique sacra fames.

33. Ambitio quoque maiora nata fuit alimenta, coeperuntque Domini ope servorum aliorum hominum liberorum ambire dominium vel suppressionem.

34. Sic latrocinia familiae in familiam fuerunt frequentata, & ex perpetuis discordiis prodiit status belli & turbatio omnis tranquillitatis.

35. Ut autem hic ipse status omni hominis felicitati repugnat; ita quilibet facile perspiciebat: statum pacis omni bello praestare,

36. Et melius esse alios venerari, quam metuere, aut perire.

37. Ut itaque aliqui astu imperii laqueis iam inuoluti erant;

38. Ita

38. Ita aliqui, ut euitarent maius malum, victi dederunt manus:

39. Aliqui vero se volentes sociarunt, ut vis unita ipsos fortius ac felicius defenderet.

40. Atque sic Imperium astutae potentiorum ambitioni & bellis familiarum suas debet origines.

41. Fit etiam inde admodum verosimile: primam Rempublicam fuisse monarchicam, id enim naturalis rei nexus persuadet.

42. Itemque apparet, quod etiam ex Mosis historiis colligi potest, primum imperantem non fuisse pium, sed impium.

43. Sequitur etiam: primum imperium non ex electione aliorum imperantem scilicet quaerentium coepisse.

44. Quamvis nec illud negari possit: ad exemplum primae Reipublicae coaluissse etiam alias.

45. Sed hae sine dubio magis democratiā quam Imperium vnus introduxerunt.

46. Atque hinc cadunt fabulae Oratorum, Poetarum & philosophorum quorundam

rundam homines vel eloquentiae flumine
allectos,

47. Vel carminum cytharaeque cantu
delinitos.

48. Vel casu quodam fortuito in vnum
corpus coactos somniantium.

49. Cadit etiam instinctus naturalis,
quo homines ad societatem, civilem ferri
quibusdam creditum fuit.

50. Neque opus haecenus Hobbesiana
& Pufendorfiana philosophia de maiestatis
generatione, quae utique stabili caret fun-
damento.

51. Quis enim ante res - publicas in sta-
tu naturali tantum concipiat metum qui
homines sponte sua in societates adeo in-
aequalem coegisset.

52. Eadem ratione reiici potest indigen-
tia, quae vix tanta esse potuit, ut pluri-
bus simul libertates suae gratissimae iactu-
ram voluntariam iniunxisset.

53. Conseruatio certe hominum poterat
minoribus etiam societatibus obtineri.

54. Cultus vero externus elegantiae ci-
vilis & ad luxum spectat, & in statu na-
turali maximam partem incognitus fuit.

55. No-

55. Notum autem est in vulgus: ignoti nullam esse cupidinem.

56. Caeterum quae est origo civitatis, eadem quoque concipienda erit maiestatis humanae generatio.

57. Sicque palam est: maiestatem non immediate a Deo, sed ab hominibus produci.

58. Quamvis non negetur: quod Deus etiam ad hasce hominum curas providentia sua concurrat,

59. Licetque extra dubium sit: eandem diuino ordine confirmari potuisse, & approbatam fuisse.

60. Atque sic controuersia illa inani de causa immediata maiestatis, quae & antea nos & nostro tempore agitata fuit carebimus bene.

61. Breuissimis potius, si dicendum; quod res est, expeditum esse potest: Imperia introducta esse ab hominibus & quidem impiis:

62. Interim ea iuri naturali neutiquam contrariari, sed potius ob malitiam hominum necessaria existere,

63. Hincque etiam Deo non quidem antecedenter sed consequenter & ex post facto,

facto, secundum nostrum scilicet considerandi modum, approbata fuisse.

64. Et sic, ut apparet, alium forte Reipublicae constituendae finem habuit primus imperans, alius nunc est & esse debet.

65. Ibi dominandi libido, hic quies & securitas status certi vniuersi generis humani tranquillitati non repugnans militabit.

66. Vel breuius: finis Rerumpublicarum, ut iam notae sunt, est tranquillitas magis certa & secura, quam in statu naturali obtineri poterat.

67. Ex hoc fine pariter ac pactis conuentis hodie omnium Rerumpublicarum cultiorum compages dependet, & dependere debet.

68. Ast pacta fiunt tantum de re licita. Hinc conficitur axioma: quicquid tranquillitatem generis humani non impedit, illud pacto decerni potest.

69. Atque hoc sensu supposito verum est vulgatum politicorum praeceptum: salus publica suprema lex esto.

70. Quicquid vero pacto decretum fuit, illud parte est seruandum ab vtraque.

71. Por-

71. Porro: quicquid necessario ad finem Reipublicae obtinendum pertinet; illud in ciuitate fieri debet.

72. Et contrarium omne paciscentium voluntate praesumptive interdictum reputatur.

73. Hinc omnia status societatisque civilis iura, si recte se habeant; pendent.

CAP. VI.

De

Societatum civilium differentia.

I.

Quemadmodum vero voluntatum humanarum variant studia; ita quo varia sunt earum pacta & instituta.

2. Hinc variant etiam ciuitates & Reipublicae, prout vel primis statutoribus visum fuit, vel fatis res potuerunt mutari.

3. Ut enim verosimile sit, quod superius assertum est, & alicubi CICERO probauit, antiquas Gentes primum regibus paruisse;

4. Potuit tamen postea summum regimen vel vni, vel toti concilio eique vel paucorum vel plurium deferri.

5. Hinc

5. Hinc natae sunt tres vulgatae Ciuitatum species: Monarchia, Aristocratia, & Democratia.

6. Monarchia, quam alii principatum vocant, est Respublica, qua vnus omnium praestit bono, illudque quaerere, conservare ac recuperare studet.

7. Hic regulariter Voluntas vnus est voluntas omnium, reliquis obsequii gloria relicta.

8. Horum enim voluntas ipsius arbitrio fuit subiecta pacto vel tacito vel expresso.

9. Aristocratia est Respublica, qua aliqui dignitate singulari pollentes ad gubernandam Rempublicam delecti sunt, quibus reliqui obsequuntur.

10. Hic voluntas singulorum collata est in voluntatem huius collegii.

11. Horumque communia vota omnium voluntatem declarant.

12. Democratia est Respublica, qua populus vniuersus coniunctim administrationem Reipublicae sibi vindicat, eamque per eos, quos vult, expedit.

13. Hic voluntas paucorum plurium arbitrio ex natura rei submittitur.

14. Alias

14. Alias enim negotia nunquam perficerentur.

15. Disputant varii varie de harum rerum publicarum commodis & incommodis, sed aliquando sine ratione, saepius sine utilitate.

16. Certum enim est: Rempublicam citra consensum omnium paciscentium non posse mutari.

17. Alias enim laederetur pactum, & hoc laeso tranquillitas sociorum, quae omni commodo praestantior existit.

18. At talis consensus vniuersalis ciuium, qui tamen necessarius est, frustra expectabitur.

19. Si itaque praxin spectes; bonus princeps seu magistratus nunquam intendet status publici mutationem.

20. Nouit enim, aut nosse debet: indirectam libertatis oppressionem pugnare cum praeceptis iuris naturalis.

21. Nouit etiam: quamuis status mutationem etiam quae optimo consilio suscipitur, subditorum animos mouere, & periculosam existere.

22. Bonus ciuis vero eandem optare non poterit, partim quia obstat pactum, & ex eo ius principis,

23. Partim, quia singulis Rerumpublicarum formis sua sunt commoda & incommoda, ita ut nihil ex omni parte beatum appareat.

24. Hinc forma Reipublicae in qua degit, aut contentus erit, aut ex illa bona cum venia exhibit.

25. Si tamen de quaestionibus hic veritatis theoreticum quaeras iudicium; licebit & eas sed sine effectu iuris contemplari.

26. Sic Monarchia media statum conservandi & magis arcana & faciliora expeditu suppeditabit.

27. Interim tamen etiam miseri subditi, praesertim si Princeps credulus sit; saepissime eadem unius hominis libidini exponuntur.

28. Hinc subditorum diuitiae, quibus in magna pars boni ciulis consistit, in Aristocratiis & Democratiis facilius crescunt.

29. Prae-

29. Praesertim cum haec ipsae minus luxui otio & civium irritamenta ministrent, ac status monarchicus.
30. Neque inibi tantus bellorum metus concipiendus ac in principatu, ubi aliorum laesio ab una voluntate dependet.
31. Sic statu pacato Democratia & Aristocratia praestabunt prae Monarchia, suntque commerciis aptiores,
32. Sed haec bellicis artibus illas longe post se relinquet.
33. Est autem Monarchia etiam duplicis generis, aliquando quidem absoluta, quandoque vero limitata.
34. Illa, si iusta sit; ex belli & victoriae iure, haec ex pacto conuento descendit.
35. Illa dominica est & patrimonialis ita ut regnum sit in patrimonio principis:
36. Haec leges fundamentales, quae potestatem principis restringunt, supponit.
37. Illa uti ex bello ortum traxit; ita eadem aptior quoque existit.
38. Haec vero, quemadmodum ad naturam Aristocratiae vel Democratiae quodammodo accedit; sic etiam cum illis pacis temporibus maxime inseruit.

T

39. Est .

39. Est etiam ratione acquisitionis Monarchia vel successiva vel electiva, prout pacta illud determinant.

40. De merore iure naturae enim tota regnorum devolutio est mere arbitraria, nec villo praecepto quidquam illius sustinetur.

41. Est autem Monarchia successiva: Respublica, cuius regimen morte Principis ad ipsius Heredes ab intestato secundum praescriptum a pacto modum devolvitur.

42. Electivam vero a voluntate populi originem maiestatis deducere in confesso est.

43. Illa inter regnorum disidia interna cauet, & hoc ipso subditis mortuo Principe optime consulit.

44. Haec libertati subditorum conservandae accommodatior est, nec bellis successoriis facile turbatur.

45. Illa quandoque masculina, quandoque promiscua est, & variis successionum pactis terminatur.

46. Haec etiam diversos admittit gradus, qui tamen a paciscentium arbitrio pendent.

47. Neu-

47. Neutri testamento, quod in statu naturali, praesertim si in odium vel damnum alicuius conficiatur; exulat, quidquam potest decedere.

48. Habent autem omnes status sua vitia, & dantur hinc omnium Rerumpublicarum morbi.

49. Hinc saepe Monarchia, si princeps leges Regni fundamentales migret, degenerat in Tyrannidem.

50. Media quoque inter statum monarchicum & aristocraticum quasi est Syarchica seu condominium.

51. Hoc duo simul dominium gerunt, idque communicatis consiliis administrant.

52. Aristocratia itidem variis modis se habet: aut enim optimates a populo eliguntur, aut nascuntur.

53. Differt quoque numero optimatum, qui alicubi parvus, alicubi longe maior est.

54. Quoties vero pauci male Reipublicae praesunt vitium illud nomine Oligarchiae venire solet.

55. Democratia aliquando libera est, ubi magistratus tantum iussa plurium exequuntur.

56. Aliquando adstricta vbi populus leges fert sed magistratui & legibus paret.

57. Vtraque si turbulenta sit ac factiosa Ochlocratiae nomen admittit.

58. Ast vero non semper hae Rerum-publicarum species vno incedunt habitu. Hinc natae sunt & aliae differentiae.

59. Sic Respublica dicitur vel pura vel mixta.

60. Itemque vel simplex vel composita.

61. Nec non in regularem & irregularem distinguitur.

62. Pura est quae formae suae genuinam faciem gerit.

63. Mixta vero, quae etiam ex alia quasi participat.

64. Sic dantur Democratiae Aristocraticis quibusdam institutis temperatae.

65. Simplex Respublica est, quae vno modo superiores & subditos connectit.

66. Composita, quae plures Respublicas vno regiminis vinculo, sed diuersis conditionibus iungit.

67. Atque haec, vti plures comprehendit; ita conuenienti nomine Ciuitatum audit systema.

68. Re-

68. Regularis est, quae omnes necessarias summae potestatis partes in vna connectit persona.

69. Irregularis vero quasdam summae potestatis partes connectit, quasdam vero alterius partis subiicit voluntati.

70. Haec recte vocatur irregularis, cum non parua inde negotiorum gerendorum mora, confusio, & perversio sequatur.

71. Interim & haec ferri debet ob rationes superius indicatas, & periculum mutationis.

72. Nec tamen piaculum est eius defectus notasse, debet enim definiri ut est, non ut esse debebat.

73. Imo interest Reipublicae talia subditis doceri, ut scilicet eo promptius labescenti consilio subuenire queant.

74. Quamuis enim vitia status tolli non possint; ita tamen sunt temperanda, ut ne quid detrimenti bonum omnium capiat.

75. Hoc autem sine vitiorum & defectuum cognitione fieri haud potest.

76. Separari autem debent vitia status a vitiis personarum; haec enim tolli & poterant & debebant.

77. Hinc distinguunt inter statum irregularem & morbidum ita ut illi naturae suae defectus, huic personarum tribuant vitia.

78. Atque hoc licitum erit, quamdiu iustum est parcere personis & de vitiis dicere.

79. De his autem aliquando dici aequum necessarium est, ac morbos hominum delineare.

C A P. VII.

De

Iure societatis civilis seu Rei publicae.

I.

VTut sicut ostensum fuit, differant formae societatum civilium; in eo tamen omnes conveniunt: quod subditi debeant parere magistratui, & hic illos defendere.

2. Hinc etiam in omnibus certa sunt iura Imperantium & parentium, quae proinde merentur investigari.

3. *Quam-*

3. Quamvis enim iura ista quoad distributionem variant pro varietate statuum; vbique tamen caeteris paribus apparent.

4. Nam vbique idem intenditur finis primarius: variantibus saltem aliquando iis, quae secundario adiiciuntur.

5. Valent sic vbique ea quae *cap. V. pos. 67. sqq.* supposuimus, axiomata, quaeque omnium magistratuum aequae ac subditorum officia continent.

6. Variant autem pacta innumeris modis, ius tamen quod pacta debeant ab omnibus hominibus tum superioribus tum inferioribus seruari, nunquam variabit.

7. Variant etiam media tranquillitatis publicae, & salutis omnium: finis ipse tamen semper manebit perpetuus.

8. Debent itaque subditi Magistratibus suis omne id quod homagio libero aut victis datis manibus promiserunt: sicque ubi Maiestatis ius nominatur, ibi simul concipienda est, quod compendii gratia moneo, obligatio subditorum.

9. Sed promissa in infinitum variare possunt variantque saepius: hinc de illis speciatim iam dicere non licet.

10. Magis itaque respiciendum est ad consensum, qui ex fine datus esse praesumitur.

11. Hinc, qui in Republica vivit in omne id consensisse videtur, sine quo finis illius obtineri non potest, nisi dissensus, cum res adhuc integra esset; satis sit declaratus.

12. Hic dissensus peperit exceptiones quae in Imperio hypothetico seu limitato apparent, quas quia facti sunt, sub rationatione nostra non comprehendere possumus.

13. Agendum itaque est de praesumptionibus status absoluti, quae novis emergentibus circumstantiis facile poterunt limitari.

14. Debet autem Magistratus supremus posito iusto Rerumpublicarum fine tranquillitatem externam omnium in eo statu viventium fartam tectamque conservare & defendere.

15. Haec tranquillitas turbatur vel intra vel extra eam, quae illam quaerit, Rempublicam.

16. Hinc alia media apprehendenda sunt contra internos, alia contra externos oppresores.

17. Quae-

17. Quatenam autem illa sint media aut iudicabitur ante Reipublicae coactionem a Populo, aut a Principe.

18. Unde si pactis nihil determinatum sit; superiori competet I. ius diiudicandi: quid ad salutem Reipublicae necessarium existat.

19. Ostendit enim natura negotiorum, haec talia non posse a singulis curari.

20. Et si hoc credidissent; sine dubio principis auctoritatem superfluum iudicassent.

21. Praesumitur itaque maiestati potestas concessa haec ipsa determinandi, & voluntate sua voluntatem civium dissentientium supplendi.

22. Hinc fuit II. ius civium actiones quascunque dirigendi ad Reipublicae finem.

23. Fit hoc agendorum praeceptis omit-tendorumque prohibitionibus.

24. Ergo III. ius ferendi leges non facile potest abesse a Republica, sed est potius eiusdem praecipuum fundamentum.

25. Vocatur alias potestas legislatoria, estque facultas astringendi actiones civium normae capaces, ad normam certam.

sub quadam mali infligendi comminatione.

26. Traditum enim est superius legem esse regulam superioris obligantem externe homines subditos ad utilitatem iubentis.

27. Notandum saltem est: iubentem hic non esse hominem, qui regimen gerit, sed rempublicam, cuius vice defungitur.

28. Et sic salva manet salus & utilitas publica, quam nunquam interuercere potest superior.

29. Ut itaque leges ferendae rite se habeant, requiritur (α) ut iuris naturalis prohibitioni eiusque fini tranquillitati universi generis humani non contrariantur.

30. Quis enim ciues in flagitia & latrocinia consensisse praesumat?

31. (β) Necessum erit, ut Reipublicae manifesto non noceant.

32. Si enim hoc esset; principis cessaret iudicium, quo scilicet in manifesta & notoria re non opus est.

33. Imo (γ) non sint ludicrae & manifesto inutiles.

34. Consenserunt enim ciues, non ut prurum

de iure societatis civilis seu Reipublicae. 297
ritum superiorum satiarent, sed ut publico
consulerent bono.

35. Reliqua, quae alii de ferendis legibus praeceperunt non iuris sed prudentiae sunt, sicque arbitrio superiorum manent relicta.

36. Nulla autem lex sat valide stringet refractarios; nisi eam spes vel metus comitentur.

37. Si enim homines regulis vivendi sine coactione obtemperarent; superfluae essent ipsae Respublicae.

38. Hinc IV, necessarium Maiestati est ius immorigeris infligendi poenam.

39. Haec est malum externum in sensus incurrens & ab arbitrio infligentis pendens immorigeris in casu legis neglectae infligendum.

40. Poterit itaque, si modo lex nulla iniustitia laboret; malum adiici pro lubitu superioris, cuius libertati nulla hic ratio ob stare videtur.

41. Sufficit enim subditos vim legis punitivam id est modum poenae cognovisse,

42. Ac fuisse in eorum potestate legi satisfaciendo poenae rigorem cuitare,

43. Quod

43. Quod si non fecerint; suae illud stultitiae non iniustitiae legum imputabunt.

44. Hinc iustae sunt poenae non tantum pecunia, libertate, fama, delectationibus, sed etiam vita priuantes.

45. Quamuis Magistratus ex regulis prudentiae haec temperare aliquando debeat ita, ut nullam crudelitatis speciem incurrat.

46. Ex ea ratione V. Principi non potest negari *ius aggratiandi*, vel poenas mitigandi.

47. Nulla enim obstat legis naturalis vel divinae prohibitio,

48. Saepeque huius iuris exercitium, Reipublicae non tantum salutare, verum & necessarium existit.

49. Enimvero omnis poenarum finis ex natura institutionis est terror, metus, & inde proueniens obligatio vel ad faciendum vel omittendum.

50. Sit autem: hanc obligationem semel esse neglectam, Nonne vigor istius metus permanet, etiam primo reatu condonato?

51. Nec

51. Nec enim idcirco reus nec alii similis veniae spem de futuro concipere possunt.

52. Hinc etiam non impeditur, quae tamen secundarium saltem finem constituit, aliorum emendatio exemplaris.

53. Neque in censum venit expiatio, quippe cui cum poena humana nullum est commercium. De diuina hic non sermo est.

54. Omnis poena humana infligitur ex concessione iuris, quod competit Reipublicae.

55. At quare non etiam Respublica iuri suo renunciare posset, cum haec potestas singulis ciuibus sit permessa?

56. Constabit vero simul ex dictis, quae nam sit ratio obligationis, qua subditus tenetur Reipublicae ad poenam luendam perferendamque.

57. Scilicet ubi datur ius ibi datur obligatio, ad illud vel praestandum vel non turbandum.

58. Sed quaeritur: quomodo ius illud praestetur? an facto positiuo: an saltem patientia seu omissione resistentiae violentiae?

59. Pri-

59. Prius non videtur: nam qui mihi per syluam sibi competentem ius venandi debet, ille tamen, ut feras manu prehen-
sas adducat non tenetur.

60. Eadem est ratio illius qui peccauit: concessit enim & hicce pacto suo Principi ius poenae i. e. ius cogendi inuitum ad poenam ferendam.

61. Verum, ut ipsum se iudici prodat & poenam expectet, consensu suo se obligasse videri haud potest: hoc enim finis Imperii non requirit.

62. Hinc etiam poenae requisitum est, ut infligatur inuito.

63. At inuitum vel coactum aliquem petere id, quod auerfetur, illud contradictorium est & naturae humanae repugnat.

64. Potest itaque iure poena euitari; nisi medium illam effugiendi nouam lacerationem inuoluat.

65. Non vero potest vi resisti; si magistratus poenam inferre tenter.

66. Obligantur etiam alii con-ciues, ut magistratus ius non impediant vel quocunque modo turbent, sed potius ut ei pro re nata contra refractarios assistant.

67. Quae

67. Quae obligatio cum obligatione illius, qui deliquit, nullo modo debet confundi.

68. Hic non obligatur ex regulis iusti, quia pactum eius non potest extendi ad praesumptionem promissi, quod cum natura humana pugnat, expressum vero non datur.

69. Non obligabitur ex regulis decori, quia talis obligatio nullam benevolentiam innoxiam nullumque humanitatis officium continet.

70. Multo minus ex regulis honesti: quare enim quis dolore se emendare nitatur, qui potest sponte vitium fugere?

71. Regulae pietatis poenas humanas non curant: has enim infligi Dei nil interest, nec adest praeceptum Dei vniuersale.

72. Interest autem Reipublicae: ergo haec vigilet, cuius membris vigilantibus iura non tantum scripta sed & nata sunt.

73. Ut autem Respublica ius suum exercitio dare possit, opus est mediis, ad quae curanda omnes subditi censentur obligati.

74. Hinc

74. Hinc sequitur VI. ius sequelae, siue ius, quod competit Maieitati, compellendi ciues, vt mandata poenae inflictionem exequantur, vel protegant executores.

75. Nec minus etiam VII. ius Reipublicae constituendi ministerium certum.

76. Impossibile enim est omnia, quae ad Rempublicam gubernandam pertinent, ab vno homine sufficienter curari.

77. Iudicabit itaque Princeps: & quantum Res - publica sibi ministerium postulet,

78. Et quorum illa ope in vsus suos optime vti queat, debeatque.

79. Cum autem horum opera singularis sit, nec ex communi boni ciuis officio fluat;

80. Sicque remuneratio quaedam ex communi hominum instinctu, necessaria existat;

81. Hinc Principis quoque est VIII. praemia decernere promeritis, quo alii ad similia facienda alliciantur sicque in officio diutius perseuerent.

82. Vn-

82. Unde fuit ius Principis circa dignitates, priuilegia, exemptiones, donationes, beneficia, & quae sunt plura.

83. Vtitur vero Princeps Ministrorum, ope in omnibus Rei-publicae partibus sustinendis.

84. Quemadmodum itaque ad pacem internam conseruandam necessaria est potestas iudiciaria;

85. Ita princeps & hoc in negotio illos delegare necesse habet.

86. Sicque ipsi competit IX. ius constituendi Magistratus, & per hos definiendi Civium controuersias.

87. Quorum tamen iudicio actiones proprias Princeps nunquam subiiciet,

88. Quippe qui & norma, secundum quam iudicant, & ipsorum iudicio maior existit.

89. Ex natura enim Imperii Imperans est prior, ergo & maior lege,

90. Hincque recte non quidem naturalibus sed tamen humanis legibus solutus existimatur.

91. Quodsi autem alicubi obtineat aliud; illud non ex lege, non ex natura, sed ex pacto ortum traxisse putandum est.

V

92. Per-

92. Pertinent autem hucusque commemorata ad euitanda saltem interna pacis impedimenta: sed maiora sunt externa, adeo ut horum remotio vnice finem Reipublicae quibusdam constituere visum sit.

93. Ergo ut hisce maxima cum cura obuium eatur intendit Imperantis pariter ac parentium scopus.

94. Comperit itaque Principi non suo sed Reipublicae nomine, X. ius belli decernendi aduersus hostes & aggressores Reipublicae.

95. Intellego autem bellum defensivum, cuius iustitia superius, vbi de laesione actum est, fuit ostensa.

96. Principis itaque est damna Reipublicae data aestimare, & laesionis gravitatem expendere.

97. Principi quoque licet amicabili via belli incommoda, etiamsi onus aliquod sequatur Rempublicam, prout res postulat, declinare.

98. Non vero in contrarium permissum est pro eo, quod saltem eius ambitioni, voluptati, aut utilitatis privatae cupidini, placuit perniciem Reipublicae armis prehensis promouere.

99. Cae-

99. Caeterum bellum sine armis, sine ministerio hominum militari, & sine pecunia geri non potest: ergo Princeps & haec media curabit.

100. Hinc competit eius maiestati XI. ius conscribendi militem, & exercitum conducendi.

101. Conscribuntur autem ad militiam, vel Reipublicae subditi, vel peregrini.

102. Illi pro aptitudine, qua pollent, proque necessitate, quae imminet, recte aliquando cogentur.

103. Hos vero violenta manu ad nostrae militiae servitia cogere libertati eorum & consequenter iuris naturalis praeceptis repugnat.

104. Hinc opus est pecunia, quae recte neruus rerum gerendarum audit.

105. Ergo Principis est curare, ut necessarii sumptus non deficient, unde XII. ius vectigalium siue contributionum origines nactum est.

106. Imo praescribi quoque ab eo potest modus contribuendi prout scilicet Reipublicae commodum videtur.

107. Contingit autem quandoque casus, ut vnius rei conseruatio vniuersae noceat

Reipublicae, sicque ad totius conseruationem rei singulari pereundum sit.

108. Vocant hoc XIII. dominium emnens, quod est ius & summa potestas, pro commodo Reipublicae, disponendi de rebus priuatorum.

109. Quod quidem, si summam, quid Reipublicae conducat iudicandi potestatem supponas; Principi non potest negari.

110. Ita tamen ex aequo & bono temperandum est, vt id quod concedit necessitas, non vertatur in crudelitatem & tyrannidem.

111. Hinc bonus Princeps illo extra urgentis necessitatis casum non vteretur, ne adulatorum persuasionibus in praecipitia ducatur.

112. Praeterea autem tum pacis tum belli temporibus vt homo hominis ita Respublica Rerumpublicarum indigere solet auxiliis.

113. Princeps itaque XIV. habet ius foderum tam sagatorum quam togatorum pangendorum.

114. Potestque vniuersam Ciuitatis concionem valide obligare, si ipsius utilitas quaeratur.

115. Non

115. Non vero, si de persona Principis singulari eiusque accessoriis quaestio existat.

116. At circa foedera pangenda opus erit internunciis qui causam Reipublicae agant.

117. Ergo per se patet XV. ius legatos mittendi non ex subditorum, sed eius, cuius voluntati suam submiserunt, pendere.

118. Denique cum omnis belli finis pax aut sit aut minimum esse debeat; Principis quoque erit XVI. ius pacis pangendae.

119. Vbi tamen salus publica perpetua lex erit: nisi utilitatem vincat id, quod necessitas iubet.

120. Constat itaque manetque assertum Reipublicae ut & ei, qui vice eius fungitur, pacis bellique arbitrium.

121. Sed pax aequae & bellum saepe provocant ad Religionis subsidium, annon ita & haecce eandem verebitur potestatem?

122. Omnino quidem, sed ita tamen, ut natura rei permittit, & finis societatis exposcit.

123. **Proprie religio est cultus aeterni Numinis internam aeternamque animae quaerens beatitudinem.**

124. **Ast haec beatitudo cum fine Rerum-publicarum externa scilicet tranquillitate nil habet commercii.**

125. **Siue enim subditi interne quieti sint siue non illud per se Reipublicae non interest: si modo vivant tranquille.**

126. **Interim Religionis auxilio saepe in officio continentur subiecti, & nondum inventa est Res-publica felix Atheorum.**

127. **Habet itaque Princeps, cur curam gerat Religionis, eorumque, quae ad illam pertinent.**

128. **Ergo XVII. datur ius Principis circa sacra, siue summa potestas in Republica regendi Numinis cultum.**

129. **Est hic, vel externus vel internus, prout scilicet Deus vel exterioribus signis vel mentis affectione colitur.**

130. **Sed internus externam normam effugit, quia non incurrit in sensus, sicque natura sua etiam in Republica vniuscuiusque conscientiae venit relinquendus.**

131. **Remanet itaque externus, de quo etiam Princeps satis iudicare potest.**

132. **Quae**

132. Quae itaque ad hunc pertinent, ea quoque Rei-publicae commodis, si diuinis non refragentur statutis; ordinari queunt.

133. Hinc, quamuis intellectus non possit ad certam de Deo rebusque diuinis amplectendam sententiam, coactione quadam physica adstringi;

134. Cum tamen diuersae de Religione sententiae saepius maximis motibus occasionem dederint;

135. Princeps quoque arbitrabitur, prout visum fuerit; quamnam de Deo sententiam publice velit doceri.

136. Et cuius Confessionis Aseclae in ciuitate debeant tolerari.

137. Eodem modo, quae ad externam religionis formam pertinent Principis subsunt arbitrio.

138. Ita, vt locum, tempus, reliquasque cultus publici circumstantias eo possit dirigere, vt & hisce salus publica & tranquillitas promoueat.

139. Cauebit saltem Princeps ne vel circa interna vim conscientiae inferat.

140. Vel etiam in externis praeter necessitatem innouando, animos ciuim, nimia accurationis cura moueat aut alienet.

141. Atque haec omnia in Republica Monarchica & quidem absoluta extra omnem dubium ita se habent.

142. Verum, si quae alia lege fundamentalis promissa sint; iis citra istrophas adulantium morem geret.

143. Licet enim lex fundamentalis non sit lex proprie dicta, sed pactum saltem vtriusque constans consensu;

144. Manet tamen firmum constansque sibi, quod supra indicauimus: Principem potestatis suae fines ultra id, quod pactum est,

145. Illudque, quod ex praesumto consensu quem finis societatis ostendit, elucescit, extendere non debere.

146. Nisi velit iis refragari praeceptis, quae supra de Libertatis laesione Iurisprudentiae nexus suppeditauit.

CAP.

CAP. VIII.

De

*Iure Civium in relatione ad
superiorem.*

I.

OMnis societas supponit duplicem consensum, duas personas, & duplex ius cum annexa obligatione.

2. Hinc & societas civilis, si sano sensu concipiatur; duplici vinculo nitetur, duplicique gaudebit effectu.

3. Enimvero ut hic status non iniustus & violentus appareat opus est omnium in eo degentium consensu, siue sit tacitus siue expressus.

4. Quis autem hunc sine fine utriusque partis concipiet? praesertim cum res tanti momenti existat.

5. Ergo mutuus consensus producet mutuum obligationem & mutua iura.

6. Ut itaque vidimus ius principis in relatione ad subiectos; ita quoque datur ius subditorum, quod sibi a Principe expetunt.

7. Scilicet Princeps aut dominatur hominibus bello victis, & sine omni conditione pacem amplectentibus.

8. Atque horum conditio non erit alia, ac est seruorum captiuorum, de quibus superius actum fuit.

9. Aut Princeps regimen habet ex consensu hominum liberorum expresso, qui non erit sine expressa conditione.

10. Hinc obligabitur ad omne id, quod vel ipse vel Maiores eius lege fundamentali seu Capitulatione subscripta promiserunt.

11. Aut vero imperium tenet absolutum quidem, sed tamen in homines liberos, qui se certas ob causas ipsi subiecerunt.

12. Horum vti nullus alius, quantum verosimile est, extitit finis, quam securitas a vi externa; ita quoque Princeps tenebitur ad omne id faciendum, quod fini huic necessario conuenit.

13. Teneturque, vt omittat illa, quae hunc ipsum finem natura sua tollere possunt.

14. Ergo hinc subditis ius nascitur, omne illud ab eo expectandi exigendique.

15. Pro-

15. Propter hoc enim iura maiestatis ipsi concesserunt, ipsique parent.

16. Ast hocce ciuium ius quibusdam vanus sine mente sonus videtur:

17. Quibusdam vero effrenatos libertatis excessus significat.

18. Aliis est ius imperfectum, quod scilicet competit sed sine mediis, quemadmodum mendicantibus competit ius a praetereuntibus eleemosynas postulandi.

19. Verum hoc ius non esse ius & supra dictum est, & per se constat.

20. Nec est, vt hic decorum allegemus: quicquid enim ex consensu vel pacto oritur, illud non potest a iustitiae norma separari.

21. Sed desunt tamen subditis media executionis! Imo non desunt. Videamus saltem de iure. De mediis etiam erit dicendi locus.

22. Ius autem subditorum aliud est merae libertatis, aliud factum etiam principis requirit.

23. Etenim competit iis libertas omnis, quae saluti publicae non aduersatur,

24. Quaeue nulla pacti fundamentalis lege fuit restricta:

25. Mul-

25. Multo magis, quae expressa sanctione iisdem fuit reservata.

26. Et de hac quidem res caret difficultate, cum Princeps lege naturali promissis stare teneatur.

27. Quae ipsa locum suum inuenit in omnibus regnis limitatis.

28. Ista vero fundatur in natura omnium hominum, qui nunquam citra rationem suo bono renunciasse putari queunt;

29. Nisi manifestis indiciis de voluntate sua contrarium testentur.

30. Illa vero praesumitur, quamdiu Princeps nulla lege sancita salutis publicae rationem ea in re versari testatus fuerit.

31. Quamuis enim subditi eius iudicio per superiora salutem publicam & cum hac connexam libertatem suam submiserint; tamdiu tamen illud iudicium ignorant, donec promulgetur.

32. Praeterea quaedam manifesto ita sunt comparata, ut salutem publicam plane non tangant.

33. Quodsi itaque circa haec Princeps innouet inutiliter; iusta ipsis supererit causa de Principis imperio ultra finem societatis extenso, querendi.

34. Cui-

34. Cuilibet sic ciuium competit I. ius faciendi id, quod Rem. publicam non turbat, nec lege speciali prohibetur.

35. Hinc II. libera matrimoniorum coniunctio quae Reipublicae statutis est conueniens.

36. Libera III. quoque prolis educatio ad fines domesticos Reipublicae vsibus non repugnantes.

37. Libera IV. rei domesticae cura, quae Reipublicae regimini, ob varietatem circumstantiarum, subiici haud potest.

38. Eodem modo V. liberi sunt sermones, qui Reipublicae nec prosunt, nec obstant.

39. Libera VI. sunt pacta omnesque contractus quatenus iisdem communis salus haud impeditur.

40. Nec minus VII. extra Reipublicae necessitatem iis constare debet ius domini, quod etiam naturaliter ante Rem. publicam competiit.

41. Ob huius enim defensionem in reliquis libertati suae nuncium miserunt.

42. Vnde restrictionem patitur dominium eminens, quam superius indicaui.

43. Sic.

43. Sicque Princeps non potest subditorum bona emungere ut lubet, sed ut salus Rei-publicae postulat.

44. Imo nec Princeps occupare potest res nullius, ita ut subditos excludat;

45. Nisi consuetudo loci vel consensus populorum illud permittant.

46. Hinc itaque deducendum est ius venandi, piscandi, &c. quod alicubi Principis, alicubi subditorum, alicubi omnium concessum potestati.

47. Falluntur enim quam-maxime, & in Germania pristini status ignorantiam, produnt, qui sine hisce iuribus Respublicas non tutas fore existimant.

48. Itidem VIII. delectationes Civium innoxiae sunt manentque libertatis.

49. Et fama IX. citra iniuriam, nisi praecesserit facinus, innocenti salua semper debet existere.

50. Quod & X. de libertate & corporis bonis valebit, donec contrarium salutis publicae ratio exposcat.

51. Maxime autem XI. Numinis cultus, qui cogi non potest, circa interna liber existet.

52. Quid

52. Quid enim quisque sentiat Reipublicae nulla ex parte interest.

53. Modo quae quis sentit, non publice proferantur & subditus saltem priuatos intra parietes suo abundet sensu.

54. Praeter haec autem XII. subditis competit ius postulandi non tantum id, quod ex pacto promissum est.

55. Verum etiam illud, quod Princeps ex fine societatis circa iurium concessorum administrationem iisdem debet.

56. Sic laederetur societatis conditio, si princeps subditorum libertati insidiaretur.

57. Vel statum publicum citra eorum consensum immutare intenderet.

58. Quod ipsum non tantum in Republica monarchica.

59. Verum & in reliquis Ciuitatum, formis tam Magistratuum, quam subiectorum intererit obseruasse.

CAP. IX.

De

*Iure ciuium in relatione ad
concines.*

I.

Dictum est haecenus de iure sociorum
ciuium, quatenus concipiuntur duae
personae morales.

2. Sed omnis persona moralis est com-
posita: ergo in composito latent perso-
nae simplices.

3. Hi, ob arctissimam coniunctionem,
non possunt non sibi pariter obligari.

4. Ergo dantur ius & obligatio Ciuis
in relatione ad reliquos, qui ciuitatis iure
fruuntur.

5. Vno verbo: ciuis singulari ratione
obligatur ciui, quatenus ciuis est.

6. Obligatur enim ad id quod fieri to-
tius Reipublicae interest.

7. Hinc nascitur mutuum officium fa-
ciendi omne id, quod salus publica ne-
cessario sibi exposcit.

8. Etiam-

8. Etiamſi ceſſet, vel deficiat Magiſtratus imperium.

9. Etenim ciues prius inuicem iuncti concipi non poſſunt, quam determinetur imperium.

10. Cui theſi ſententiam ſuam ſuperſtruxerunt, qui de generatione ciuitatum commentati ſunt.

11. Exiſtimant illi ad eam requiri duo pacta & vnum decretum.

12. Primo enim homines ſocietatem ciuilem inituros contrahere pactum inuicem de ciuitate ineunda.

13. Secundo illos vnire voluntatem circa Regiminis formam.

14. Denique produci pactum de certa perſona deligenda.

15. Quamuis enim haec facta non ſemper imo vix vnquam contingant;

16. Illud tamen expeditum eſt, conſenſum hunc triplicem ſubintelligi.

17. Nec vllam ſine huius conceptu concipi poſſe Rempubicam.

18. Hoc itaque ſuppoſito neceſſum eſt, vt ſocietatis finis omnium negotiorum a Ciuibus gerendorum norma exiſtat.

19. Vtri autem ex hac ratione salus publica suprema lex est;

20. Ita & sequitur: ciuem maiorem sociorum, quam propriae salutis rationem habere,

21. Sicque velle omne id, quod omnibus ciuibus, eorumque conseruationi salutare existit.

22. Sed an salutare aliquid sit Reipublicae dubiae est explicationis?

23. Hinc posita Republica ciues singuli in re dubia illi subscribere tenentur, quod vel Principi vel pluribus tale fuerit visum.

24. Atque ex hoc etiam fundamento superius dominium eminens deduxi.

25. Sicque tenetur Ciuis, vt in communi omnium periculo, quo praesens damnum euitetur, malum aliquod tanquam infortunium perferat.

26. Quod tamen damnum ab iis, quorum maxime interfuit, ex parte erit resarciendum.

27. Ex eadem ratione pender plebiscitorum in Republica democratica obseruatio.

28. Of-

28. Officia vero Ciuium erga Ciues, quae ex generali iuris naturae praecepto pendent, licet aliis speciatim indigentur, hic nullam declarationem exposcunt.

29. Hinc non opus est monitu, quod omnibus pacifice sit viuendum, & quae sunt plura.

30. Specialia vero officia ex pactis fluunt, nec propter varietatem enarrari queunt.

31. Ergo generatim saltem notandum: quemlibet, ut fidei datae & officio sibi proprio conuenienter se gerat, obligari.

C A P. X.

De

Remediis laesionum in Republica.

I.

OMnia, quae haecenus indicata sunt, iura in Ciuitate locum habentia per communia iuris praecepta a Nemine laedi debent.

2. Si autem laedantur; opus erit remediis, quibus laesiones reprimi vel impediri possint.

X 2

3. Alias

3. Alias enim frustranea essent omnia iuris naturalis praecepta, omnes diuinae functiones.

4. At vero de laesionibus Civium inter se non attinet dicere, quippe quibus reprimendis ipsum Imperium sufficit.

5. Propter eorum enim sublationem Principi vel superiori tum legislatoria tum iudiciaria potestas fuit tributa.

6. Sed quid si Princeps vel nolit vel non possit aliquando innocenti succurrere?

7. Reuiuiscet tunc status naturalis ad tempus, vel status quasi naturalis prodibit, eiusdemque status redibunt iura pariter ac necessitates. Hinc decisio quaestionis ex *L. II.* pendebit.

8. Qua etiam ex ratione iuris nocturni occisio non tantum ex superius dictis, verum & civilibus statutis est permessa.

9. At caue, ne hunc statum adesse putēs, quoties Principis iudicium tibi iniustum videtur.

10. Omnes enim rei, vel saltem pluri mi sibi iniuriam fieri conqueruntur.

11. Postquam itaque consensu nostro Principis voluntati iudiciaria potestas est concessa, illa praesumptione gaudet:

12. Ius

12. Ius tuum non aequè: Ergo utique istius decisione, in quam quasi compromissum fuit, standum erit cadendumque.

13. Ergo circa thesin 6. tam supponenda est expressa & aperta iustitiae denegatio.

14. Si Ciues laedant Imperantes superioresque; laesis ipsis ad manus est laesionis reparandae exemptio.

15. Quo autem maior est Imperantis persona, quippe quae tanquam aequivalens omnium subiectorum societati opponitur; eo maioris quoque aestumanda eius laesio,

16. Eoque maiori proinde malo erit coercenda: Hinc Rebuspublicis plurimis laesae maiestatis innotuit crimen.

17. Poterit itaque Princeps iis qui ius ipsius violant resistere, prout visum fuerit, vel pacta Reipublicae ferent.

18. Sed si Princeps vel quivis Imperans parentam violet iura, & loco defensionis, quam ex consensu debebat, laesiones intentaret?

19. Cauendum hic ne adulemur superiores, nec irriteremus eos, quibus obsequii gloria relictâ manfit.

20. Adulatio enim non competit iustitiae, quemadmodum nunquam mendaciis conuenit cum veritate.

21. Nec sapiens Princeps adulatoriam feret philosophiam, quemadmodum rebellis sapientia Deo abominabilis existit.

22. Iuuabunt hic distinctiones superius traditae. Aut enim de his quoque pactis prouisum est, & res carebit difficultate.

23. Aut Principi res est cum iis qui bello victi sunt & sine conditione manus dederunt. Hi enim vix poterunt aliud quidquam serui captiui, de quibus superius, mouere.

24. Sed Princeps laedit subditos, qui tacito vel praesumpto consensu tenebantur, quique nullum aliud ius quam ex simili consensu allegare possunt?

25. Hic aut apparent pauci de iniuria conquerentes, aut omnes.

26. Illis nil superest nisi patientia & fuga: non enim poterit ob vnius salutem tota Res - publica labefactari: vel in periculum deduci.

27. Hinc etiamsi superior sit iniustissimus; ferenda tamen iniuria, propter obligationem Ciuis erga Ciuem ne omnibus maiora damna emergant.

28. Si

28. Si vero quis statum publicum mutare, subditosque iniusta via iuribus suis privare, & opprimere tentet; tunc non erit legitimus Princeps, sed Imperij vsurpator.

29. Hic vero non potest praetendere aliquam obedientiam donec Populus in ipsius Imperium quale intendit, libere consentiat. *vide Locke dans le gouvernement civil. c. XVI. de l'vsurpation.*

30. Non multum differt ab hoc Tyrannus, qui Imperio in affectuum suorum vnice abutitur delectationem praeter utilitatem subditorum, finemque Reipublicae susque deque habet.

Ita Rex Angliae Iacobus in oratione ad Parliamenti confessum a. 1603. (vt refert Autor cit. c. XVII.) Tyrannum a se distinguebat.

31. Sed & hic non potest iure praetendere: vt cessante Reipublicae fine tamen media ad eum obtinendum concessa ipsi relinquuntur.

32. Si saltem finis manifesto cesset, & quidem solius Principis non subditorum culpa.

33. Non poterit itaque in peiorem rapere partem; si subditi ipsius negligentiae per-

tacti emigrando aut deditione facta alium quaerant Tutorem :

34. Aut si dissoluatur plane Respublica quam prudentia & custodia eius continere debebat.

35. Non autem par erit ab eodem rationem poscere vel eum subditorum poenae subiicere velle.

36. In hoc enim Princeps vel Magistratus consensisse non potest praesumi.

37. Nec praesumuntur subditi tale quid intendisse, quod miram Reipublicae faciem sisteret : nisi scilicet pacta expressa sint nota.

38. Rebellis itaque est Monarchomachorum philosophia, & ab ipso Rerumpublicarum fine aliena.

39. Ad scopum vero facit eorum sententia, qui Reipublicae iniusto modo suppressae licentia dissolutionis subueniunt.

40. Haec enim ciues perduelles & grauator (mé contents) ab inuicem distinguit.

41. Illis vix venia, his etiam noua paciscendi facultas saepius fuit concessa.

42. Sed felix Res publica, quae utroque ignorat, quaeque Superiorum amore, & subditorum obsequio continetur.

APPEN-

APPENDIX IVRIS NATVRALIS SCIAGRAPHIAM ET GENE- RALIA FVNDAMENTA DOCTRINAE DE DECORO

SISTENS.

I.

M Ominem felicitatem suam atque
conseruationem eius & quaerere &
quaerere debere ex omnium confes-
sione & experientia constat.

2. Idemque nos docuit Iurisprudential
naturalis cum primis sapientiae principiis
connexa demonstratio.

3. Quot itaque dantur huius felicitatis
media sibi non aduersa; tot etiam dantur
per naturam rei actionum humanarum nor-
mae: tot reperiuntur moralitatis species.

4. Concernunt actiones partim internas,
partim externas, prout beatitudo vel inter-
na vel externa existit.

5. Illas, cum vel Deum vel hominem
ipsum respiciant; dirigit pietatis religio,
X 5 bone-

honestatisque regula, quae internam mentis quietem curat. *conf. Delineat. Iurisp. natural. L. I. c. VII. pos. 46.*

6. Externae actiones pertinent ad felicitatis conseruationem partim vt necessariis mediis debet parari, partim vt mediis contingentibus maior aliquando eius promotio obtineri potest.

7. Necessaria media, id est, sine quibus hominum conseruatio plane impossibilis existit, haftenus ex regulis iustitiae fuerunt ostensa.

8. Restant media tranquillitatis externaе voluntaria, quae vnus cuiusque arbitrio & iudicio practico natura sua relinqui volunt.

9. Voluntaria eadem dicimus, quia impossibile est omnes homines mira varietate distinctos vna necessitate ad eorum apprehensionem adstringere.

10. Interim non est impossibile omnibus hominibus lumine rationis gaudentibus ostendere fundamenta generalia eliciendi plures conclusiones, easque ad singularia facta applicandi.

11. Versantur haec vel circa affluentiam rerum ad vitae sustentationem pertinentium,

12. Vel

12. Vel circa corporis vigorem & sanitatem, quae diuersis modis curatur, conseruandam,

13. Vel etiam circa sensum, qui ipsi inserviunt, delectationem,

14. Vel circa commoda illa, quae homo liber ab homine libero sine coactionis mediis expectare potest.

15. Hinc aliae sunt regulae vtilitatis seu oeconomicae, aliae sanitatis seu medicae, aliae vero iucundi & decori.

16. Nos misis reliquis aliorum curis iam saltem circa vltimas, Decorum scilicet, occupabimur.

17. Est autem decorum per haecenus dicta pars moralis disciplinae ostendens homini modum sibi aliorum hominum auxilia conciliandi.

18. Siquidem homo, quod quotidiana experientia constat, homini infinitis modis inservire potest:

19. Et quotidie aliorum ope indigemus; ita ut pereundum nobis a primis fuisset initiis, nisi aliorum nobis subuenisset auxilium.

20. Hinc studium hocce non tantum utile, sed & necessarium.

21. Id.

21. Idque eo magis, quo difficilius est hominum tot modis variantium beneuolentiam nobis deuincire,

22. Quoue facilius est aliorum etiam praeter omnem intentionem a nobis alienare studia.

23. Est autem decorum illud vel naturale, vel ciuile.

24. Naturale uoco, quod ex ipsius humanae naturae contemplatione fundamentum capit.

25. Ciuile uero est, quod a mera certorum hominum persuasionem & consuetudine pendet.

26. Illud maioris est momenti, hoc uero pro praesenti humanae corruptionis statu ab hominibus uanitatis studiosis magis solet requiri.

27. Vtrumque tamen est colendum, uti inferius clarius apparebit, cum utrumque sub vno medio termino contineatur.

28. Vtrumque est vel uniuersale omnium omnino hominum, in quocunque statu degentium,

29. Vel singulare, quod scilicet vel circa certalicuius indiuidui actiones vel certum in Republica statum certamque uiuendi conditionem locum inuenit.

30. Vn-

30. Vnde regula profluxit: quod non omnia conueniant omnibus quodque duo, dum faciunt idem, idem tamen non faciant.

31. Est quoque vtrumque tam naturale, quam ciuile vel hominum singulorum vel gentium, prout illud vel hominis aduersus hominem vel gentis aduersus gentem dirigit studia.

32. Quod circa ceremonias gentium proderit obseruasse.

33. Vti autem iam monitum est: omnes & singulas moralitatis species eundem finem beatitudinem nempe humanam intendere, sicque sibi non posse contrariari;

34. Ita simul palam fit: decorum ab aliis petere auxilium reliquis humanae felicitatis mediis non aduersum sed subordinatum.

35. Ergo auxilium, quod homo decoris actionibus ab aliis impetrare studet, non erit impium, & religionis praeceptis contrarium.

36. Nec inhonestum, & mentis tranquillitati aduersum,

37. Multo minus iniustum, quod iuris naturalis aut ciuilis finem tollat:

38. Sed

38. Sed licitum & legibus tam diuinis, quam humanis permiffum.

39. Vnde turpiffime falluntur, qui decorum hocce sub pietatis praetextu impugnant, illudque verae religioni aut sapientiae opponunt.

40. Nectale intelligimus auxilium, quod ex naturali vel ciuili vinculo nobis debeat,ur,

41. Sed mere voluntarium, ad quod fcilicet nemo poterat cogi, fed quod propter omnium hominum naturam vniufcuiusque arbitrio relinquendum erat.

42. Aff vero tale auxilium ab aliis expectare velle, quos laefimus idem effet ac ex igne flammaque frigidum petere.

43. Neque fub vlla iuris fpecie ab aliis postulare poterimus, quod ipsis denegamus, cum natura nos omnes aequales finxerit, fimilique maftauerit honore.

44. Ergo omne hoc, quicquid erit, ab illorum pendeat beneuolentia ac fauore.

45. Sicque ftudium decori nil aliud eft, quam conatus fibi conciliandi aliorum hominum fauorem, quatenus ille licitis modis obtineri poteft.

46. Vel

46. Vel si breuitas placeat; est studium honestae amicitiae.

47. Hinc fluit principium: quicquid facit ad aliorum animos conciliandos; illud facito.

48. Et quicquid aliorum animos alienare aptum est; illud omitte.

49. Sicque decori regulae constant tum ex negatiuis tum ex affirmatiuis praeceptis, quae sibi inuicem succurrunt.

50. Intendunt enim vnum eundemque finem captationem scilicet beneuolentiae.

51. Sed quaeris, quidnam beneuolentiam nobis conciliet, quid animos aliorum devinciat?

52. Dicam breuiter: gratum te praesta, siue: ut ameris amabilis esto. Si vis amari ama.

53. Amor est affectio voluntatis aliis bene cupiens.

54. Sed omnis voluntas, si seria sit; tendit ad actum, constansque ac perpetua voluntas non est voluntas.

55. Hinc finem assequi poteris: bene & cupiendo & faciendo. Qui bene cupit & non bene facit, testatur quod non cupiat.

56. Qui vero bene facit & non bene cupit,

cupit, ille adulatur, & adulatione perfecta nocere intendit.

57. Quaeris ulterius more Pilati, quid sit benefacere? Ast hoc facillimum cognitu erit; si modo temet- ipsum adspicias.

58. Fac aliis ea, quae tibi ab aliis fieri vis, & sic minimum ipsis voluntatem bene cupientem probabis.

59. Tendit huc vulgatum axioma: quod tibi vis fieri, aliis quoque feceris aequè.

60. Quod & Christo Gentilium Philosophis fuit commendatum, nihilominus tamen in communi praxi proh! dolor pene exulat.

61. Infertur inde etiam aliud: quae tibi ab aliis negari aegre fers, cum tamen cogere non possis; illa & tu meministi facile negato.

62. Alii enim aequè sunt homines ac tu, & aequè liberi existunt tamdiu, quam tibi peculiari obligationis nexu non devinciuntur.

63. Regeris: sed ita dabo aliis usque ad famem? Imo non, regulae ipsae tibi statuerunt terminos.

64. Si enim alios aequè homines iudicaveris; non poteris ab iisdem petere ea, quae

quae ipsis damnum in sensus incurrere infligant.

65. Ergo, si talia non exposcas; nec te talia praestare aliis oportebit.

66. Hinc ad decorum non pertinent beneficia insignia, sed potius humanitatis, quae innoxiae utilitatis sunt, officia.

67. Sit itaque & supposita hac limitatione aliis bene cupiamus faciamusque.

68. Ita tamen ut nec benefaciendo ipsis aegre fiat: quemadmodum enim volenti iniuriam iniuria non infligitur; ita & nolenti beneficium, non fit beneficium.

69. Caeterum fiat illud omnibus hominibus quacunque ferente occasione.

70. Maxime si necessitas eorum postulet, illique opera nostra indigeant.

71. Nescimus enim: annon eadem necessitas & nobis immineat, & annon aliis sit praestitura nobis inseruiendi occasio.

72. Occasio enim aliis benefaciendi non quotidiana tantum, verum & infinita existit.

73. Bene facimus autem vel definite, certo scilicet indiuiduo, ut Paulo, vel indefinite omnibus, qui facto nostro uti, voluerint v. c. sternendo posteritati vias.

74. Illud uti certiore fructum spondet;

Y

der; ita hoc maiorem mentis honestatem declarat, saepeque non speratam producit vtilitatem.

75. Vtrumque fit partim negatiue, omit-
tendo nempe actiones aliis ingratas, no-
bis licet de iure permissas.

76. Partim positiue, faciendo ea, quae
aliis placere apta existunt.

77. Vti autem bonum priuatiuum sae-
pius praestat positiuo; ita etiam utpluri-
mum charitas negatiua, quae aliis bene-
vole parcat, maioris est necessitatis, quam
positiua, quae v. c. iisdem munera confert.

78. Inprimis, si cum superioribus & ho-
minibus honori vero & genuino studen-
tibus; nobis agendum sit.

79. Interim benevolentia positiua vulgo
maioris aestimatur, quia vulgus non ra-
tiocinatur, sed illud quaerit, quod in sen-
sus incurrit.

80. Fac itaque, prout fert occasio, aliis
bene etiam positiue, hoc enim plurimum
hominum, cum quibus agendum erit, con-
ditio postulabit.

81. Idque pro omnibus mentis corporis-
que, quae polles; viribus.

82. Si mentem respicias; media hoc fa-
cien-

ciendi suppeditabit ipse, qui aliis bene cupit, affectus.

83. Qui itaque decorus est, ut omnes esse debemus, ille omnibus hominibus sincera mente & ex animi voto bene precatur.

84. Quorum autem cor plenum est; illa facile per externos actus erumpunt.

85. Hinc non poterit non decori studiosus aequae alacris esse ad benefaciendum, ac homo iracundus ad nocendum.

86. Ac viceversa, quae aliis bestialem vitam agentibus facillima sunt, ea sibi factu difficillima vel impossibilia iudicabit.

87. Inserviet itaque bonis intellectus sui aliorum bono cognitionem eorundem augendo, & ignorantiam erroresque profligando.

88. Haerentibus consilio, labescentibus monitis & spem abiicientibus exortatione succurret.

89. Semper tamen memor erit moniti, quod *pos. 68.* addendum fuit. Hinc veritas non nisi audienti dicenda erit, uti margaritae suum gregi non sunt obiciendae.

90. Nec medicus verberibus aegros ad medicamina capienda cogere potest; nisi velit curae ipsi obistere.

91. Possunt autem horum consiliorum monitorumque pene tot concipi species, quod dantur vitae humanae negotia, adeo ut illas enarrare velle sit ultra vires niti.

92. Speciatim huc pertinet testimonium, quo alter indiget, quatenus ipsius ius exinde clarum euadit eiusque persecutio adiuuatur.

93. Adiuuatur quoque aliorum felicitas; si virtus nostra praeceundo verae sapientiae & beatitudinis exemplum ostendat.

94. Quo ipso vnus saepe vniuersae prodest Ciuitati, simulque indefinite & singulis Ciuibus, & iis qui cum illis versantur.

95. Sic etiam, si adhibita prudentiae cautione quis alterius peccatum impediat, & occasionem peccandi, quae in ipsius potestate est, tollat; reuera bene eidem fecisse putandus erit.

96. Vltius decens erit, aliorum seruire commodis omni externo corporis motu, membrisque omnibus, quae nos non tantum in nostram, sed & aliorum utilitatem armauit natura.

97. Inseruire quoque poterunt res nostrae, praecipue illae, quae in exhaustae sunt utilitatis, quaeque usu non atteruntur.

98. Vn-

98. Vnde conficitur regula Decori studioso maxime commendanda : quicquid boni possides, illud sui communicatum esse memento.

99. Inter bona vero etiam referendum est ius tuum, cum omnes iura nobis competentia bonis nostris annumeremus.

100. Ergo de iure tuo aliquando concedendum est aliquid vel remittendum.

101. Placebit enim & tibi; si alii quid in gratiam tuam de iure suo remittant.

102. Sic quamvis, qui laesit teneatur ut satisfaciat; laesus ramen de iure vindictae aliquando quiddam remittes, & condonabis laedenti.

103. Decebit etiam iure stricto non semper uti; si nulla necessitas tibi rigorem iniungat.

104. Sic parcendum quandoque erit servis, Ministris, peregrinis, subditis; licet sine iuris aut pacti transgressione seuerius agere permissum sit.

105. Neque semper dignitate tua, quam leges Reipublicae tribuunt, te praeferes inferioribus.

106. Verum potius illos humanitate & externa benevolentiae declaratione praecue-
nies.

Y 3

107. Nec

107. Nec reuerentiam tibi debitam stricto iure exposces.

108. Imo etiam delectationibus tuis parces, quo alii minus grauentur, vel quo aliis maior delectatio accedat.

109. Imo vel ipsi libertati tuae mittes nuncium, ut aliis te commodum facere possis.

110. Sic, quamuis contradicere possis, non tamen facies illud praeter necessitatem, sed potius quemque suo sensu abundare permittes.

111. Inflectes potius in aliorum fauorem, nutum pariter ac sermonem; si modo honestas & iustitiae cultura tale quid patiatur.

112. Hinc imitaberis aliorum actus non inhonestos & nulla lege definitos, quo ipsis tuae arrideant actiones.

113. Atque hinc pendet ciuile, cuius supra mentio fuit iniecta decorum, quod adeo cum naturali indiuulso nexu coniunctum est.

114. Sed omnes imitari non poteris, quia non omnes consentiunt, quosnam ergo? an sapientes an stultos? an plures an pauciores?

115. Respondeo singulos, sed non quatenus stulti sunt, sed quatenus peragunt actiones nec impias, nec inhonestas, nec iniustas, nec indecoras.

116. Ha-

116. Habebis etiam loci, temporis status, aliorumque, quae aliam vitam moresque postulant rationem.

117. Neque facto tuo sectaberis minutias, sed facta, quae omnium sensus ineurrunt.

118. Sapientes imitare non tam externo ritu & habitu, nam in hoc sapientes, si veritales existant; sapientiam non quaerent.

119. Sed in interna mentis quiete & decori naturalis obseruatione, quibus, ut puto, vera sapientia continetur.

120. In illis potius turbam sequere, ne turbae praeter necessitatem exosum te reddas.

121. Praecipue autem tui similibus te similem praesta, sed sine omni iactantiae aut aemulationis suspitione.

122. Sic facile inuenies victus, amictus, gressus, situs & habitus decoram & conuenientem rationem.

123. Cum tamen aliquando actiones quoque superiorum te alliciant; caue ne illas imiteris, quibus se ab aliis distinctos volunt.

124. Imo poteris & inferioribus accommodare mores, si solus cum iis agas, modo illis non contemptibilibs reddaris.

125. Quibus suppositis omnibus fies omnia quod

quod est inferuire tempori & moribus morem gerere.

126. Hoc fecisse te gratum faciet, & omnibus si non ex toto, saltem ex parte amabilem.

127. Hinc sequetur fauor superiorum, similitum, inferiorumque, facilisque erit aditus ad arctius amicitiae vinculum nectendum.

128. Haec enim, vti pene morum & inclinationum verum bonum quaerentium constat similitudine; ita haftenus commendata quasi necessario supponit.

129. Interim decorum nondum est amicitia, sed amicitiae requisitum antecedens.

130. Decorum enim imperfectione, & hinc orta aliquali diffidentia, differentiaque, amicitia vero aequali studio & maiori perfectione confidentiaque continetur.

131. Vt itaque impetrato sine desinit meliorum cultus; ita & pacta amicitia decorum maxima ex parte exspirat.

132. Quamuis enim Amici non indecore inuicem versentur; cessat tamen inter eos anxia eius observatio, quia nihil amplius in peiorem rapiunt partem.

133. Adeoque, vt quia alteri aegrefaciat non est metuendum.

134. Officia vero humanitatis iam altius nomen

nomen merentur, cum mutua beneficentia maiores vtrunque tribuat fructus,

135. Adeoque mutua beneficia, mutuaque gratitudo ex amore interno profecta se invicem osculentur.

136. Antequam tamen haec locum habeat, praeter decorum positivum, adsit quoque privativum, quod supra commendavi, est necessum.

137. Cauendaque sunt quaedam, quae homines alioquin gratos, ingratos reddere aptissima sunt.

138. Ingratus eris; si aliorum te vel odium vel contemptus sequantur.

139. Prudens cauet a conversatione odiosorum hominum, ne horum odia & ipsum maneant.

140. Cumque qui contemptum habitis se sociat, facile aliorum contemptum experitur, idcirco nemo tuis officiis delectabitur; si plurimi ea contemnant.

141. Ergo cauenda, vitandaque sunt omnia illa, quae ridiculos homines faciunt.

142. Haec inter eminet affectatio seu simulatio violenta, cum nemo personam diu ferre possit.

143. Maxime autem ridebitur ea; si singulari cuiuspiam instituto studeat, quippe quod

singularem animi elationem & philautiam, quae semper exosa est, ostendit.

144. Eodem modo incommodum est nimium & singulare commoditatis vel iucunditatis studium, quod delicatulos a reliquorum consortio seiungit.

145. Nec minus peccant, qui peculiarem ostentant sapientiam, & tacite alios contemnere videntur,

146. Itemque qui nimio ciuilitatis studio, (Galli vocant grands complimens de les gens de Prouince) colloquia sua non con-diunt, sed corrumpunt.

147. Eadem ex ratione magis adhuc cavenda stultitiae praesumptio, quae optimos quosque facit alienos.

148. Hinc prudens animi sui passiones omni dissimulat studio, ne aliis ultra modum vel ambitiosus, vel avarus, vel voluptuosus videatur.

149. Non tamen simulat statim contrarium, omnis enim contrarii affectus simulatio coacta est, nec subacti iudicii sustinebit examen.

150. Agit itaque sine strepitu modeste in silentio, nec sibi nec aliis grauis.

151. Semperque remota affectatione, ea, qua par est constantia, persistit verae, quae actio-

actiones iustas, pias, decoras & honestas manet, laudis studiosus.

152. Cauet etiam odium non tantum illud, quod iniustos sequitur, & bellis cruentis ansam praebuit.

153. Verum etiam illud, quod quidem non statim erumpit, interim tamen saepius actiones iure licitas tacito gradu comitatur.

154. Hinc omittit omnes actiones, quae aliis non quidem directe & immediate, mediate tamen & per consequentiam nocere possunt.

155. Vno verbo vitat scandalum: quod est omne dictum vel factum quo alter vel non aduertens deterior redditur.

156. Qui enim hoc causatur, ille occasionem praebet poenitendi.

157. Ast vix dabitur poenitentia, si sequatur, sine indignatione: haec itaque primum sui feriet autorem.

158. Vt taceam admissio scandalo non tantum noceri ei, qui deterior redditur, verum indefinite omnibus reliquis, quibus cum tali viuere necessum est.

159. Hinc enim plurimum sequuntur odia; uti pellicibus Iuuenum quos seducunt mores indeque prouenientia sphaemata ab omnibus imputantur.

160. De-

160. Deterior autem quis redditur non tantum quoad fortunae bona, quae si directo petantur impetu, superiorem de laesione domini tractationem ingrediuntur,

161. Nec quantum ad honores, libertatem & delectationemque pertinet, quorum omnium eadem est ratio.

162. Sed maxime quidem quoad bona interna intellectus, quoad errores humanae vitae noxios disseminando, miscendoque inania falsiloquia solet contingere,

163. Itemque quoad voluntatem, cui malo exemplo & inconuenienti affectuum excitatione infinitis modis noceri potest.

164. Ad duo tamen quam maxime haec nocumenta redeunt capita, aut enim haec excitatio cum delectatione aut indignatione coniuncta existit.

165. Sicque optime scandalum in gratum & ingratum distinguitur.

166. Scandalum gratum est excitatio affectus sub specie iucunditatis felicitati genuinae repugnantis.

167. Pertinent huc adulationes, intempestivae donationes, voluptatisque omnes illecebrae, quibus vel ambitiosi, vel auari, vel delectationum studiosi ad interitum manuducuntur.

168. Et

168. Et omne factum vel dictum nostrum, quod natura sua alterius peccato inferuire potest.

169. Sic etiam veritas intempestive prolata, saepius aliorum trucidationibus vel saltem inimicitiis dedit occasionem.

170. Sed dum tempestiuitatem allego, quaeres & recte quidem eius criteria?

171. Interim haec iudicio tuo practico relinquetur; quod facile suum explebit officium; si doctrinae logicae de verosimilitudine ethicaeque de passionibus animi tractationi operam dederis.

172. Omnis enim diiudicatio ad duas redit quaestiones: vnam, quae & quomodo tuo facto irritari possint passionibus?

173. Alteram: quantum hoc eo ipso factum iri appareat verosimile.

174. Reliqua singularia sunt, & praesentem mentis sensuumque requirunt inspectionem, de quibus generales non possunt concipi regulae praeter vnicam eamque breuissimam: *Circumspice, teque & alios nosce.*

175. Hinc fluit alia: nihil fieri oportere, quod verosimiliter pluribus sibi ipsis nocendi occasionem facultatemque subministrare possit.

176. Item-

176. Itemque: omittendumque omne illud, quod communi hominum malitiae perpetuum instrumentum existit.

177. Nocumenta & pericula certorum hominum, si vitare velis, illorum cupidines tibi singillatim erunt cognoscendae.

178. Magis adhuc cauere debet scandalum ingratum, quo excitatur alterius affectus cum indignatione coniunctus.

179. Idque eo magis, quo magis illud cum praesentissimo tum facientis tum patientis damno coniunctum apparet,

180. Simulque alios non tantum alienos verum etiam infensos reddit.

181. Licet enim odium inde prognatum non statim ad vindictam properare possit; idcirco tamen periculosius est, quo violentius primo ictu a patiente est suppressendum.

182. Erumpunt enim tales conatus vel nobis non aduertentibus admodum intempestive.

183. Vel etiam clandestinis & magis metuendis nocendi iniuriamque vindicandi artibus locum ostendunt.

184. Modus hoc committendi infinitus est, cum obiecta iram vel indignationem excitare apta recenseri non queant. 185.

185. Fitque illud non tantum sermonibus quod homines nasuti (Le Railleurs) saepissime cum damno experiuntur.

186. Verum & factis quibuscunque, iis, qui talibus delectantur, adhiberi consuetis.

187. Adeo ut pene nullum vitae humanae negotium concipi possit, quod non cum aliis aegre faciendi occasione coniunctum existat.

188. Ita dantur morosi homines, qui saepe ipso diuino cultu e. g. cautionibus piis in aliorum tormentum abutuntur.

189. Hinc pene in omnibus societatibus statibusque perpetuae gliscunt inimicitiae, & cum homo homini angelus esse & debeat & possit, ut plurimum homo homini lupum se praebet.

190. Valeat autem ista multitudo errantium, cum multitudine peccatorum quibus recensendis volumen esset scribendum.

191. Tu, qui decore vivere gestis, nemini aegre facias, sed omnibus te facilem geras, sic omnium laudes plurimumque fauorem auxiliumque promerebis.

192. Sed uti errare humanum est; ita & decorum aliquando etiam a sapientiae verae studiosis non alienum existit.

193. Hinc

193. Hinc nascitur pudor siue sensus propriae imbecillitatis cum metu vituperii coniunctus.

194. Refert hic se vel ad facta praeterita vel ad futura, metuimus enim vituperium aliquando si faciamus, saepius quod fecerimus.

195. Vterque, prout vel vera ratione, vel scrupulosa conscientia oritur, est vel rationalis vel irrationalis.

196. Iste vel impedimentum mali perpetrandi, vel medium resipiscendi ministrat hincque emendationis studio apprimè conuenit.

197. Hic uti rusticitatem & superstitionem mentis pro fundamento habet; ita saepius actionibus optimis & laudabilibus obstaculum ponit.

198. Interim praestat prae impudentia, quae omnium vitiorum si non mater, certe obstetrix dici potest.

199. Hinc periisse dicitur, cui pudor periiit. Et rectè (quidem, nam cum hoc periit cura omnis laudis atque decori.

200. Periit autem cui periit decorum, cuius intimos cum vita beata nexus haecenus volupe fuit adumbrare.

INDEX PRIMVS CAPITVM.
PROLEGOMENA DE IVRISPRV-
DENTIAE NATVRALIS INDOLE.

L. I. mus de generalibus iuris principiis.

- C. I. de homine eiusque natura morali.
- C. II. de hominis ad Deum relatione.
- C. III. de hominis ad hominem relatione.
- C. IV. de actionum humanarum norma.
- C. V. de primo legis effectu, siue iure.
- C. VI. de altero legis effectu iustitia & mo-
ralitate.

C. VII. de iure diuino eiusque speciebus.

C. II. X. de iure naturae stricte dicto.

C. IX. de genuino iuris naturalis principio.

C. X. de statu hominum.

C. XI. de applicatione Iuris ad factum.

L. II. de praeceptis iuris naturalis communibus quouis statu obseruandis.

C. I. de praecepto primo neminem laedere.

C. II. de iure contra laedentem.

C. III. de vitanda quavis corporis laesione.

C. IV. de corporis defensione.

C. V. de libertatis laesione & defensione.

C. VI. de honoris laesione & defensione.

C. VII. de laesione boni iucundi, & iis quae
hinc competunt.

C. II. X. de laesione rerum, quae sunt in do-
minio.

Z

C. IX.

Index Primus Caputum.

C. IX. de rerum in dominio existentium defensione & vindicatione.

C. X. de laesione iuris ex pacto quaesiti, & iis, quae hinc competunt.

C. XI. de sermone tanquam omnium laesionum & pactorum instrumento.

C. XII. de priuilegiis iuris naturalis, seu favore necessitatis.

L. III. de praeceptis iuris naturalis singularibus, quae certum statum supponunt.

C. I. de vitanda sociorum laesione & iure societatis.

C. II. de iure societatis coniugalis.

C. III. de iure societatis inter Parentes & liberos.

C. IV. de iure societatis herilis.

C. V. de societatis civilis habitu ac origine.

C. VI. de societatum civilium differentia.

C. VII. de iure societatis civilis seu Rei publicae.

C. II X. de iure Civium in relatione ad superiorem.

C. IX. de iure civium in relatione ad con-
ciues.

C. X. de remediis laesionum in Republica.

APPENDIX

De decoro naturali seu charitate.

INDEX

INDEX II. MATERIARVM.

A.

Accessio quid?	171
Acquisitio domini.	188
Actio quid?	8
quaenam imputetur?	9, 99
cui imputetur.	96
indifferens quid?	47
an detur?	ibid. seqq.
Actionum causae.	99. seq.
diuisio ratione iustitiae.	2, 46
causae.	0
Adulterium quid?	249
est duplex	ibid.
soluit matrimonium	250
Aemulatio quid?	17
Aequalitas hominum asseritur.	26
Aequiualens quid?	178
Affectatio est contra Decorum.	343
Affectuum dissimulatio.	344
Aggratiandi ius an competat Principi?	298
Amicitia est sine decore.	342
Amor quid?	17
Anima humana quid?	8
diuersae eius operationes.	9
Aristocratia quid?	284
eius commoda & incommoda.	287
Andacia quid?	B. 17
Bellum vnde oriatur.	109
iustum quid?	ibid.
offensuum & punitiuum an dentur?	109. seq.
	Bella

Index II. Materialium.

Belli causae iustae quae?	110
Beneficia insignia non pertinent ad Decor.	335
quibus & quando conferenda?	ibid.
Beneuolentia duplex.	336
priuatiua praestat positiua.	ibid.
Bigamia an sit contra Ius N.	246
Bonum quid?	16
quotuplex?	17
Bonorum humanorum diuisio.	106
C.	
Comercium quid?	161
Commoditatis studium nimium.	344
Communio quid?	163
primaeva positiua negatur.	163. seq.
Conditio pacto adiecta.	193
Condominium quid?	289
Conclusionum deductionis definitio.	85
difficultas.	ibid.
Conscientia quid?	11
Conscientiae requisita.	ibid.
variae diuisiones	12. seqq.
Consensus quid?	188
quorum obliget?	189
quotuplex?	ibid.
Consilium differt a lege.	38
non obligare refutatur.	ibid.
Contemptus quid?	140
Conuentio quid?	190
Conuersatio quae sit eligenda?	343
Corporis laesio quotuplex?	122
est maxima.	ibid.
Crimen	

Index II. Materiarum.

Crimen laesae maiestatis.	323
Culpa quid? D.	140
Damnum quid?	108
datum refarciendum.	ibid.
an & quomodo Bestiae restituant?	115. seq.
datum est triplex.	III
Dardanarii qui?	184
Decorum quid?	62, 329
quotuplex?	330. seq.
quousque se extendat?	334. seq.
naturale quid?	330
ciuile quid?	ibid.
Decorum priuatiuum.	343. seqq.
differt ab amicitia gradu.	342
ab officiis humanitatis.	342. seq.
Decorus qui.	337
Decori utilitas & necessitas.	329. seq.
principium.	333
finis.	ibid.
regulae.	ibid. seqq.
Defensio corporis an sit licita?	123. seqq.
quousque se extendat?	126. seqq.
eius differentia.	127. seqq.
finis.	ibid. seq.
Defensio rerum.	175
Democratia quid?	284
eius commoda & incommoda.	287
Diffidentia quid?	17
Dispensatio an locum habeat in Iure N.	70
Disimulatio affectuum.	344
Diuortia an sint contra ius N.	247
Z 3	Dogma

Index II. Materialium.

Dogma quid?	36
differt a lege.	38
Dolor quid?	18
Dominium quid?	44, 161
quotuplex?	45, 166
eminens quid?	306
quatenus competat Principi?	ibid.
quomodo laedatur?	174
Dominii requisita.	162
iura.	163, seqq.
translatio quotuplex?	169
E.	
Educatio liberorum cui competat?	253
an sit ius an obligatio.	255
Error cui impuretur.	98
quotuplex?	14, seqq.
supponit ignorantiam.	14
Eruditionis diuifio.	8
Ethicae principium.	62
Execratio quid?	209
Existimatio quid?	140
F.	
Falfiloquium & mendacium differunt.	206
eius moralitas.	ibid.
Falfitas moralis quid?	200
Fama quid?	140
Fiducia quid?	17
Foedus quid?	191
quotuplex?	191, seqq.
G.	
Gaudium quid?	18
H.	
Heri in feruum captiuum iura.	270
obligatio.	271
	mer-

- Index II. Materialium.

mercenarium iura.	267
obligatio.	268
Homicidium quandoque licitum.	225
Homo conseruationis est studiosus.	26
duplici gaudet principio.	8
est vel sapiens vel stultus.	29, 33
opus habet norma.	31
ratione sua vti praesumitur.	19
Hominum aequalitas.	27
differentia.	86. seq. 91
miseria.	25. seq.
Honestum quod?	62
Honor quid?	139
an sit bonum?	198. seq.
an possit laedi?	144
Honoris species.	140
diuisio.	141. seqq.
Horror quid? I.	18
Imitari alios decorum suadet.	349
sed non omnes.	ibid. seq.
Imperium quid?	34, 275
quotuplex!	44
Imperantium iura.	295
Indifferentismus moralis.	49. seq.
Infamia quid?	140
Iniuria an possit vindicari?	149
quomodo?	148
eius requisita.	146. seq.
Intellectus quomodo & vbi agat?	9
concurrit cum voluntate.	9, 15
num praecedat?	10
Z 4	Iucun-

Index II. Materialium.

Iucundum quid?	152
an sit bonum?	ibid.
est duplex.	ibid.
an alteri liceat intercipere?	154. seq.
quomodo restituatur?	157
Iudicium practicum quid?	11
quotuplex?	ibid.
Iuramentum quid?	207
quotuplex?	211
an sit licitum?	213
vi extortum an obliget?	210
Iuramenti requisita.	207. seq.
obligatio.	209
Iuris varia acceptio.	2
diuisio ratione effectus,	2
obiecti,	7, 42, 72
causae.	55
Iuris in re & ad rem definitio & effectus,	44
Iuris N. existentia probatur.	
principium.	75
finis.	ibid.
Iurisprudentiae finis.	1
denominatio.	2
diuisio.	2
Iurisprudentia naturalis vnde innotescat?	365
quo in differat a reliquis	
Eruditionis partibus.	4
Iurisprudentiae naturalis certitudo.	3
applicatio.	8
utilitas	4
necessitas	ibid.
	faci-

Index II. Materialium.

facilitas
vis obligandi.

6

Ius quid?

3. seq.

vnde oriatur?

41

imperfectum quid?

40

omnium in omnia refutatur.

43

Ius defensionis quid?

ibid.

Ius diuinum positium quid.

123

gentium quid?

55

an detur.

71

Ius N. sumitur vel late vel stricte.

71. seq.

late sumptum quid!

58

eius diuifio.

ibid.

strictum quid?

60

huius vtilitas

65

necessitas

63

non immutatur.

64

caret dispensatione.

69

Ius publicum vniuerfale.

70

eius principium.

274

Iustitia quotuplex?

282

iuridica quid?

54

Ius aggratiandi

ibid.

leges ferendi

298

fequelae

295

belli & pacis

302

confcibendi militem.

305, 307

vectigalium.

ibid.

sacrorum.

ibid.

Laefio quid?

308

L.

variat ratione obiecti.

105

ibid.

Z 5

eius

Index II Matèriarum.

eius effectus.	107
corporis est duplex.	122
maxima.	ibid.
Laus quid?	140
Legum in Rep. requisita.	296. seq.
Lex quid?	37
varia eius acceptio.	36
diuina positiua vniuers. an detur?	40, 55. seq.
quatenus obliget?	57
mosaica quid?	55
in. quo consistat?	93
Liberorum erga Parentes obligatio.	259. seq.
Libertas naturalis.	27
Libertas quid?	133
definitionis Tribonianæ censura.	132
an sit bonum?	134
an possit defendi?	136
an violento modo?	137
Libido quid?	239
est res indifferens.	240
eius finis.	241
an sit contra Ius N.	ibid.
Maiestatis origo.	281
Malitiæ gradus.	50
Malum quid?	16
Mandatum.	39
Matrimonium quid?	237
est societas omnium prima.	ibid.
difficillimæ est tractationis.	ibid. seq.
an sit praeceptum.	243
qui & quando ineant?	246
	quo-

Index II. Materialium.

quotuplex?	247
eius finis.	245
cura.	247. seqq.
Mé contents qui vocantur.	326
Metus quid?	17
Miseria humana.	25. seq.
Monarchia quid?	284
quotuplex?	287
electiua quid?	288
succesfiua quid?	ibid.
eius commoda & incommoda.	286. seqq.
Monitum paternum.	38
Moralitas quid?	46
eius origo.	51. seq.
Mors quid? N.	118
Necesfitas quid?	226
quotuplex?	19
an non habeat legem?	220. seqq.
an detur?	223
eius requisita.	220
Norma homini necessaria.	31
quotuplex?	34
vnde petenda?	32. seqq.
eius finis.	48
Numen quid?	2
Numinis existentia probatur.	19. seqq.
attributa. O.	21. seqq.
Obligatio quid & quotuplex?	35
imperfecta quid?	42
Obscuritas quid?	200
Ochlocraria quid?	290
	Odium

Index II. Materialium.

Odium quid?	17
Oligarchia quid?	289
Ordo tractationis. P.	7
Pactum quomodo differat a lege?	38
Pactorum diuifio.	191. feqq.
effectus.	194. feqq.
Parentum & liberorum focietas quid?	256
obligatio & iura.	257. feqq.
vnde oriantur?	255
Pium quid?	62
Poena quid?	35
Poenae diuifio.	95, 36
finis.	95
Poena ciuilis quid?	297
eius requifitum.	300
Polygamia an fit contra Ius N?	246
Poffeffio quid?	161
Potestas legislatoria quid?	295
Praeceptum primum Iuris N.	104
eius attributa.	ibid. feqq.
Praecepta Iuris N. quotuplicia?	102
Praemium quid?	35
Praefcriptio an fit Iuris N?	171
Pretium rerum.	179. feqq.
Princeps an & quatenus legibus humanis fit fubiectus?	305
Principi iniufto quatenus refiftendum?	323
Principium totius doctrinae moralis.	59
Theologiae moralis.	62
Ethicae.	ibid.
Decori.	ibid. feq.
	Prin-

Index II. Materialium.

Principia Iuris N. examinantur.	77. seqq.
Alberti Valent.	78
Bodini Henr.	83
Buddei Io. Franc.	80
Calixti Georg. & Boecleri.	79
Ciceronis.	77
Cocceii.	82
Cumberlandi, Richardi.	84
Epicuri, Carneadis, & Cyrenaicorum.	79
Gratiani.	79
Grotii Hug.	84
Grotii Wilh. & Roberti Scharroks.	80
Hobbesii.	83
Iudaeorum.	79
Kestneri.	82
Lamberti a Velthuysen.	82
Melanchthonis.	79
Nitschii.	81
Pritii Io. Georg.	82
Proelei Immanuel.	84
Pufendorffii.	ibid.
Roehrensee Christ.	78
Scholasticorum & Grotii.	80
Stoicorum, Meuii, & Wachtlers.	82
Strimesii.	81
Titii.	82
Triboniani.	80
Vlpiani.	78
Wernheri.	84
Winkleri Bened.	80
Zentgrauii.	83
	Primi.

Index II. Materialium.

Privilegium quid?	42, 217
an detur in Iure N?	218
Propricidium an sit prohibitum?	119. seq.
an Iure N?	121
Proprietas quid?	45
Pudor quid & quotuplex?	357
Q.	
Quantitas moralis.	178
R.	
Remissio iuris.	339
Res quid?	160
quae possit est in dominio?	161
Res nullius quid?	164
cedit occupanti.	166
ablata restituenda.	178
Rei vindicatio.	186
Rerum diuisio.	161
immobilium occupatio.	168
Respubl. prima fuit monarchica.	279
vnde orta sit?	ibid. seq.
Rerumpubl. finis.	282
diuisiones.	290. seq.
Reuerentia non exposcenda.	340
Sapiens qui?	29
S.	
Sapientiae gradus.	50
Scandalum quid?	345
est duplex.	346
ingratum quid?	348
est periculosum.	ibid. seq.
Sermo quid?	198
an sit obiectum Iuris N.	200
	Ser-

Sermonis diuifio.	199
finis.	198
Sermone an quis laedatur?	197
Sermocinatio quid?	199
eius requifita.	201. feqq.
Serui mercenarii obligatio.	266
iura.	268. feq.
Seruitus quotuplex?	265
quomodo foluatur?	272
Seruitus an repugnet Iuri N.	264
naturalis an detur?	135, 262
Seruitutis origo.	262. feq.
Silentium quid?	200
Societas quid?	231
quotuplex?	ibid.
an fit Iuris. N.	231. 235. feq.
quibus modis foluatur?	138
ciuilis quid?	275
eius finis.	ibid.
origo.	279
coniugalis v. Matrimonium.	
herilis quid?	261
eius finis.	ibid.
origo.	262. feq.
Societatis requifita.	232. feq.
iura quae?	ibid.
Socii an homines nafcantur?	231
Sociorum mutua obligatio.	234
Spes quid?	17
Status quid?	86
varia eius acceptio.	ibid.
	quo.

Index II. Materiaram.

quotuplex?	87
aduentitius quis?	ibid.
vnde oriatur?	90
ciuiſis origo.	92
naturalis quis?	27, 87
eſt ſtatus pacatus.	28, 89
Studii iuris naturalis requiſita.	6
Stultus quid?	29
Subditorum iura.	315. ſeqq.
vnde oriantur?	313
Successio ab inteſtato an ſit. Iuris N.	170
Syarchia quid?	289
T.	
Tempeſtiuitatis criteria.	347
Testamentum quid?	169
an valide obliget,	ibid.
Theologiae moralis principium.	62
Titillatio quid?	152
Translatio domini.	169
V.	
Vectigalis origo.	305
Veritas moralis quid?	199
Vita definita.	118
Voluntas hominis quomodo & vbi agat?	9, 15
Voluntatis motus quotuplices?	18
ſaepe pendent a conſtitutione	
phyſica.	ibid.
Vſucapio an ſit Iuris N.	177
Vſusfructus quid?	48

S. D. G.

